UĞUR SAL

KUR'ÂN'DA
ŞİRK VE DUA İLİŞKİSİ

Kitap Dünyası

KUR'ÂN'DA
ŞİRK VE DUA İLİŞKİSİ

Uğur SALUR

Kitap Dünyası

Kur'ân'da Şirk ve Dua İlişkisi

Uğur SALUR

Editör
Muhammed Bahaeddin YÜKSEL

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa ÇALIŞKAN

KİTAP DÜNYASI YAYINLARI
Yayın No: 1247

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 51889

ISBN 978-625-8632-08-8

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinin/Yazarın izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamayacağı gibi, kayıt, fotokopi ve bilgi depolama da dâhil elektronik ya da mekanik yöntemle yeniden çoğaltılıp dağıtılması yasaktır.

Kapak Tasarım: **designed.by.meryem@gmail.com**
Baskı Öncesi Hazırlık: **Mehmet ATEŞ**
meh_ates@hotmail.com

Baskı, Cilt:
Dijital F.99
Fevzi Çakmak Mh. 10742 Sk. No: 13/1
Karatay/KONYA
Sertifika No: **76711**

Mart 2026 / İstanbul

Kitap Dünyası Yayınları
Alayköşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han No. 6/D:4
Cağaloğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 514 93 05
www.kitapdunyasi.com.tr
bilgikitapdunyasi@gmail.com

Uğur SALUR

1983 Kayseri boyacı köyünde doğdu. 1995 yılında İlköğretimini Kocasinan ilçesinde, 2021 yılında orta ve lise eğitimini Melikgazi ilçesinde tamamladı. 2019 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesini bitirdikten sonra 2025 yılında Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimlerinde Tefsir alanında yüksek lisans yaptı. İmam-Hatiplik görevine devam etmekte olup evli ve 3 çocuk babasıdır.

ugur_salur 38@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 5
ÖN SÖZ 9
GİRİŞ 11

BİRİNCİ BÖLÜM
ŞİRK ve DUA

1.1. Şirk 15
1.1.1. İnsanın Şirk Koşma Nedenleri 17
1.1.2. Hadislerde Şirk 29
1.1.3. Şirkin Çeşitleri 29
1.1.3.1. Ulûhiyette ve Rubûbiyette Şirk 29
1.1.3.2. Esmâ ve Sıfatlarda Şirk 33
1.1.3.3. Hakimiyette Şirk 36
1.1.3.4. Mülkiyette Şirk 40
1.1.3.5. Sevgide Şirk 42
1.1.3.6. Tazim ve Yüceltmede Şirk 44
1.1.3.7. Korkuda Şirk 45
1.1.3.8. Şefaat Yetkisinde Şirk 47
1.1.3.9. Hesap Görmede Şirk 51
1.2. Dua 51
1.2.1. Allah'ın (c.c) Duası 56
1.2.2. Meleklerin Duası 57
1.2.3. Peygamberlerin Duası 57
1.2.4. Hz. Adem'in Duası 58
1.2.5. Hz. İbrahim'in Duası 59

1.2.6. Hz. Zekeriya'nın Duası 61
1.2.7. Hz. İsa'nın Duası 62
1.2.8. Hz. Musa'nın Duası 63
1.2.9. Hz. Yusuf'un Duası 64
1.2.10. Hz. Nuh'un Duası 65
1.2.11. Hz. Eyyûb'un Duası 66
1.2.12. Hz. Yunus'un Duası 66
1.2.13. Hz. Süleyman'ın Duası 67
1.2.14. Hz. Lut'un Duası 68
1.2.15. Hz. Şuayb 'in Duası 68
1.2.16. Hz. Muhammed'in Duası 68
1.2.17. Kur'an'dan Bazı Dua Örnekleri 70
1.2.17.1. Alimlerin (Akıl Sahipleri) Duası 71
1.2.17.2. Hanne'nin Duası 71
1.2.17.3. Hz. Musa'ya İman Eden Sihirbazlarının Duası 72
1.2.17.4. Havarilerin Duası 72
1.2.17.5. Müminlerin Duası 72
1.2.17.6. Cennetliklerin Duası 74
1.2.17.7. Talut ve Askerlerinin Duası 74
1.2.17.8. Mustaz'afların Duası 75
1.2.18. Kur'an'da Bazı Beddua Örnekleri 75
1.2.18.1. Hz. Musa'nın Bedduası 75
1.2.18.2. Hz. Nuh'un Bedduası 76

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİRK-DUA İLİŞKİSİ ve KUR'AN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Duayı Allah'a Yapmanın Önemi 79
2.2. Kur'an'da Tavsiye Edilen Dua Şekli 81
2.3. Kur'an'da Tasvip Edilmeyen Dua Şekli 84
2.3.1. Konjonktürel Dua 96

2.4. Dua'nın Şirke Dönüştüğü Durumlar 98
2.4. Sahih Dua'nın Keyfiyeti.....116

SONUÇ.....119
KAYNAKÇA.....125

ÖN SÖZ

Muvahhit bir müslim olma iddiasında olan her insan için, tevhidi ve şirki anlamak ve ona göre belirlenmiş olan ibadet usullerini öğrenmek elzem bir mahiyettedir. Bize Kur'ân gibi menba-ı furkân (tevhidi ve şirki ayırt etme yetisi) veren Rahman'a şükürler olsun. Kur'ân'ı bizzat tatbik ederek bizlere öğreten Allah'ın elçisi, dine dair her konuda olduğu gibi bir ibadet olan dua konusunda da Kur'an'ı referans almıştır. Bu düşünceyle bu çalışmada konu çerçevesinde işin doğrusunu ortaya koymak maksadıyla, herhangi bir şahıs veya kurumu hedef alınmadan, makul bir çerçevede yanlış olduğu tespit edilen fikirler eleştirel bir üslupla tahlil edilmiştir. Çalışmada, içerisinde hiçbir iveç, tenakuz ve hata barındırmayan Kur'ân-ı Kerim merkeze alınarak konu ele alınmıştır. İlk insandan beri var olagelen ibadet kavramının süreç içerisinde nasıl yozlaştırılıp şirkle bir bütün haline getirildiği ve bu çarpık anlayışın dua konusundaki yansımaları incelenmiştir. Bu çerçevede tefsirlerin ilgili ayetlere bakışı ve konu hakkındaki diğer kaynaklar incelenmek suretiyle bir sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. Çalışmada konular, insan aklının ortak kabulü olan doğrularla ve realiteyle desteklenerek ele alınmış ve tahlil edilmiştir.

Uğur SALUR
Kayseri, 2025

GİRİŞ

Kulluk, insanoğlunun fıtratına yerleştirilmiş aslî ve fıtrî bir özelliktir. Boynunda kulluk ipiyle yaratılan insan, elbette bu ipi bir makama teslim edecektir. Allah'ın has kulları arıduru tevhidi bir imana sahip olup tek rab, tek ilah, tek hâkim, tek malik, tek kanun koyucu, tek otorite, tek helal-haram belirleyici olarak Allah'ı (c.c) bilmiş ve sadece Allah'a (c.c) ibadet edip yalnız O'na güvenip dayanmış, yalnız O'ndan yardım isteyip O'na sığınmış, en çok O'nu sevip-saymış, en çok O'ndan ittikâ edip haşyet duymuş ve böyle tevhit akidelerine şirk bulaştırmadan kulluğu sadece Allah'a yapmışlardır. Zira bu, insanları sadece kendisine kul olması için yarattığını buyuran Allah Teâlâ'nın fermanıdır.[1] Kulluğun sınanması için de Allah Teâlâ bir takım emir ve yasaklar belirlemiştir. Bu yasakların içerisinde de asla affetmeyeceğini belirttiği şirk'ten uzak durulması gerektiğini kesin bir ifade ile belirtmiştir.[2] Hem fiziki hem de manevi olarak en güzel kıvamda (ahseni takvim) yaratılmış olan insan, dünyadaki tutum ve davranışlarına göre ya kulluk bilincini diri tutar ve gereğince amel ederek yücelir ya da aşağıların aşağısındaki bir mertebeye (esfel-i sâfilîn) iner. Ahirette ise dünya hayatındaki tercih ettiği yaşamı değerlendirilerek mahşer gününde ya cezaya ya da mükafata layık görülür. Şirk, insanı aşağıların aşağısına çeken amellerin başında gelmektedir. Ne var ki zaman içerisinde kimi insanlar kutsadıkları çeşitli

---

1 ez-Zâriyât 51/56.

2 en-Nisâ 4/48, 116. Ayrıca bk. Lokmân 31/13.

varlıkları; salih insanlar, peygamberler gibi insan türünden; cin, melek veya kendi iç dünyalarında tahayyül ettikleri bazı varlıklardan; güneş, ay, yıldız gibi semavî varlıklardan, ezcümle canlı-cansız birçok varlıklardan kendilerine ilahlar edinmişlerdir. Allah'ın (c.c) peşi sıra, sözde Allah'a (c.c) yaklaştırsınlar diye aracılar edinmişler,[3] ancak "uzak Allah" inancına dayanan bu tutumlarıyla Allah'tan (c.c) daha da uzaklaşmışlardır. Önceleri aracı olarak kabul ettikleri varlıklar zaman içerisinde amaç haline getirilmiş, böylece bu gibi şeyler rızasına nail olunmak istenilen Allah Teâlâ'nın yerini almıştır. Bunun en bariz örneği de dua meselesidir.

Dua, inansın inanmasın her insanın muhtaç olduğu bir durumdur. İnsanoğlu aciz ve zayıf bir yaratılışa sahip olduğu için, aşkın bir güce sığınma iç güdüsüne sahiptir. İnançsız insanlar bile dillendirmese de birçok konuda, ulvî bir gücün yardımına başvurmaktadırlar. İnandığını iddia eden insanların bir kısmı ise bilerek veya bilmeyerek dua ederken Allah'ın (c.c) yasakladığı şekilde dua ederek şirke düşmektedirler. Dua müsbet bir eylem, hatta ibadet iken, yanlış yapıldığında menfi bir eyleme, hatta şirke dönüşebilmektedir. İnsanlar bazen duayı amacından saptırıp maddi kazanç vesilesine dönüştürmekte, bazen cahil insanların dini duygularını istismar etmekte, bazen de dua ederken bilinçsiz ve yanlış dua etmektedirler. Benzer şekilde kimi insanlar, örneğin üzerine düşen görevi yapmadan Allah'ı (c.c) kendi emir eri gibi görüp oturduğu yerden emirler yağdırmakta, gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyler istemekte, dua ederken bağırıp çağırmakta, kalbinin eşlik etmediği ifadeleri dillendirmekte, kendisine de başkasına da faydası olmayan varlıklardan sözde hayır ve bereket talep etmektedirler. İş bazen o

[3] ez-Zümer 39/3.

kadar farklı boyutlara varmaktadır ki Allah'a (c.c) yakınlaşma sebebi olarak görülen aracılar, yüzü suyu hürmetine kendisinden bir şeyler talep edilen varlıklar, şefaat, himmet ve medet umulan din büyükleri, zaman içerisinde duaya cevap veren, duayı kabul eden varlıklar gibi algılanmaya başlanmakta ve Allah (c.c) duaların yöneltildiği makam olmaktan çıkarılarak dua direkt onlara yapılmaktadır.

Hem bir ibadet hem de fıtrî bir ihtiyaç olan dua, amacından saptırılmış, bazen insanların dini duygularını sömürme amacına, bazen de dünyevi menfaat elde etme aracına dönüştürülmüştür. Duanın sadece Allah'a (c.c) yönelik olarak yapılması gereken bir ibadet iken, zamanla O'na ulaşmanın vesile gerektirdiği düşünülerek, bazı aracılar tayin edilmiş, bu aracılar sayesinde Allah'a (c.c) dua edilmeye başlanmıştır. Ne var ki duadaki tahribat bununla da kalmayıp Allah (c.c) tamamen dua denkleminden çıkarılıp bizzat aracıların kendisine dua edilmeye başlanmıştır. Bu durum, konunun Müslümanlar açısından son derece ehemmiyet arz ettiğini göstermektedir. Bu sebeple insanın şirk bağlamında dünya ve ahiretini berbat edecek bir vartaya düşmemesi için "şirk" ve "dua" kavramlarının muhtevasının Kur'ân'dan sahih bir şekilde tespitinin yapılması son derece önem arz etmektedir.

Yukarıdaki temel amacın yanı sıra bu çalışmada, geleneksel din algısının duaya bakışındaki çarpıklığı teşhis edip doğru bir dua tasavvurunun ortaya konulması da amaçlanmaktadır. Allah'ın (c.c) dinini elbette Allah'tan (c.c) öğrenmek durumundayız. Dolayısıyla Kur'an'ın duaya dair ortaya koyduğu ve mahiyetini belirlediği sahih bir duanın ne ve nasıl olduğu; yanı sıra Kur'an-ı hayy (canlı Kur'an) ve Kur'an-ı nâtık (konuşan Kur'an, Kur'an'ın hayata geçirilmiş hali) diyebileceğimiz İslam'ın muazzez peygamberi Hz.

Muhammed'in Kur'an'da ifadesini bulan duanın en güzel örnekleri eşliğinde konunun tahlil ve detayının ortaya konulması, bu çalışmanın bir diğer amacı olacaktır.

İslâm, iman-amel-ahlak üçgeninde bütüncül bir din olup tamamıyla bânîsi/sahibi Allah Teâlâ'dır. Neye nasıl iman etmemiz gerektiğini, kime ve ne şekilde ibadet etmemiz gerektiğini, yanı sıra imanın da ibadetin de bir ahlakının olması gerektiğini, bize dinin sahibi öğretir. Dini başka mecralardan öğrenen veya başkalarına din öğretmeye yeltenen kimi zümreler, Allah'ın (c.c) dininin dışına çıkmış, kendi iman algılarını, kendi ibadet usullerini ve kendi ahlak anlayışlarını oluşturmuşlardır. Bir ibadet şekli olan dua da bu kötü eylemden payını almıştır. Özellikle bazı tasavvufî çevreler Allah'a (c.c) zatında değilse de sıfatlarında ortaklar koşmuşlar ve bu meyanda duayı da ondan başkasına yapar olmuşlardır.

Biz bu çalışmamızda, Allah'a (c.c) kimler hangi konularda şirk koşmuşlar, Sahih dua tasavvurundan kopuş süreci ve dua tasavvurunun tahrif edilme serüvenini incelemeye çalışacağız. Çalışmamızda literatür taraması, eserlerde içerik tahlili yapılması, ulaşılan görüş ve düşüncelerin karşılaştırılması ve sahih veya sakim olarak değerlendirilen sonuçlar Kur'an'a ve Sünnete arz edilmek suretiyle netleştirme yöntemi kullanılacaktır. Ele alacağımız kaynaklarda müelliflerin fikirleri kendi ifadelerine bağlı kalınarak aktarılmaya özen gösterilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ŞİRK ve DUA

1.1. Şirk

Yeryüzünde batıl olsun hak olsun, birçok inanç şekli bulunmaktadır. İslam'da ise inanç, genel olarak iman, nifak, küfür ve şirk olmak üzere dörde ayrılır. Bizim ilgi alanımız olan Şirk, yeryüzünde yaşamın ilk safhalarında bizatihi var olmasa da ilk insanlardan bu yana çağrışımı olan bir olgudur. Âdem (as) ve şeytanın kıssasında şeytanın kibri, kendi hevasını ilah edinmeye götürmüş ve kafirlerden olmuştur.[4] Şirk insanın fıtratına yabancılaşmasıdır. Şirk hem tabiata hem realiteye hem de fıtrata aykırıdır. Bu gerçeği Rabbimiz; "*Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle göklerin ve yerin düzeni bozulurdu. İşte bunun içindir ki, O mutlak hükümranlık tahtının Efendisi, O sınırsız yücelik ve kudret sahibi olan Allah, onların niteleme ve tasvir yoluyla kendisine yakıştırdığı her şeyden uzaktır, her şeyden yücedir.*"[5] buyurmak suretiyle deklare etmiştir.

"*Allah, size kendi hayatınızdan bir misal veriyor. Emriniz altında bulunanlara, size verdiğimiz servete ortaklar olarak görüp o serveti onlarla eşit olarak paylaşıp sizinle denk bir statüde olmasına razı olur musunuz? Kendiniz için duyduğunuz endişeyi onlar için de duyar mısınız? İşte biz, aklını kullanan bir toplum için ayetleri böyle açıklıyoruz.*"[6] Aklı selim sahibi her insan için bu

4 el-Bakara 2/34.
5 el-Enbiyâ 21/22.
6 er-Rûm 30/28.

sorunun cevabı aynıdır. "Tabi ki kendi emeğimizin ürünü olan şeylere, alın terimizin semeresine, işçi ve kölelerimizi ve bizimle beraber alın teri dökmemiş, emek vermemiş hiç kimseyi ortak etmeyiz" Hal böyleyken Allah (c.c) kendi yarattığı, dünyanın ve hatta ahiretin yönetimine ve idaresine neden ortak kabul etsin? Kavram olarak anlaşıldıkça görülecektir ki, Şirk; Allah'a (c.c) hem dünyada hem ahirette ortaklar tahsis etmektir. İnsanoğlu dünyanın yönetimine ortaklığa soyunduğu gibi, ahiretin (hesap günü) yönetimine de ortak olmak istemektedir.

Sözlükte şirk; *şerike-yeşrakü* fiiliden "ortak olmak, ortaklık, ortak koşmak" anlamındaki işrâk'tan türeyen bir kelimedir. İsim hali olan şirk ise "küfür" demektir. Şirk koşana "müşrik", şirk koşulana "şerîk" denir. Terim olarak "Allah'ın (c.c) zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya O'na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğuna inanmak" anlamına gelir.[7]

Bunun yanı sıra şu tanımlar da yapılmıştır: "Şirk bir özelliğin iki veya daha fazla kişi için bulunmasıdır."[8] "Şirk; Allaha (c.c) zatında veya fiillerinde ortak tanımaktır."[9] "Şirk; Dini anlamda Allah'a (c.c) ortak koşmak demektir."[10] Yine şirk, Allah'a (c.c) rağmen helal-haram belirleyenlere tabi olmak ve bu tür yetki gaspının cevazına inanmaktır.[11]

---

7 Mustafa Sinanoğlu, "Şirk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).

8 Ramazan Şahan, "Medeni Surelerde Şirk Anlayışının Ele Alınış Biçimi", *Kur'an Nüzulünün Medine Dönemi (X. Tefsir Akademisyenleri Buluşması)*, (2014), 287.

9 Yaşar Nuri Öztürk, *Allah ile Aldatmak* (İstanbul: Yeni Boyut, 2009), 32.

10 Hamdi Döndüren, "Şamil İslam Ansiklopedisi", *Caferiyye*, ed. Ahmed Ağırakça (İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1999), 7/313.

11 eş-Şûrâ 42/21.

1.1.1. İnsanın Şirk Koşma Nedenleri

Dünya hayatında hiçbir şey sebepsiz değildir. Şirk koşan insanların da kendilerine makul görünen gerekçeleri olmalıdır. Peki, şirk koşmanın nedeni ne olabilir? Örneğin Allah'a (c.c) ulaşmayı veya yakınlaşmayı arzulamak, O'nun katında şefaatçiler edinmek, gazabından korunmak veya O'ndan fayda elde etmek, kimi zaman da karşılaştıkları önemli olaylarla ilgili Allah'ın (c.c) kararını öğrenebilmek,[12] tasarruf sahibi olduğuna inanılarak şirk koşulan geçmişteki din büyüklerini kendisinden üstün (Allah Teâlâ'ya daha yakın) görmek, kendi imanına ve amellerine güvenmemek ve kolaycılık gibi unsurlar bu meyanda dile getirilen sebepler arasındadır.[13]

Mekke müşriklerinin bir kısmı cinlerin hayra da şerre de yönelik işler yapabildiklerine bu yüzden de yerleşmiş oldukları bölgede yaşayan cinlerle ve özellikle de bunların emirleriyle çok iyi ilişkilerde bulunmaları gerektiğine inanıyorlardı. Onlar Allah'ın (c.c) varlığına inanmakla birlikte cinlerin de putlarının içinde mekân tuttuklarına inanıyor ve melekleri de Allah'ın (c.c) kızları olarak görüyorlardı. Putlara tazimde bulunuyorlardı; zira içinde meleklerin ikamet ettiğine inanıyorlardı. Fakat daha sonraları gelen nesiller, babalarının ve atalarının putlara karşı gösterdikleri tazimin sebebini unutmuş ve atalarını kuru kuruya taklit etmeleri sonucu putların bizatihi kudret sahibi birer ilah olduklarına inanmaya başlamışlardır. Böylece başları sıkıntıya girdiği du-

---

12 Fatih Tok, "Şirkin Tevhide Dönüştürülmesinde İlahî Metot", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, (01 Eylül 2019), 731.

13 Feride Gürkan, Âyet Ve Hadisler Işığında Şirk Ve Müşrikin Psikolojisi (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 77.

rumlarda Allah'a (c.c) iltica edecekleri, O'na sığınıp O'ndan yardım isteyecekleri yere, bu sahte ilahlara iltica etmeye, onlardan yardım ummaya ve selameti onlardan beklemeye başlamışlardır.[14] Dolayısıyla sahibini tersyüz eden şirkin tahrip edici yüzü bu batıl inanca sahip nesiller üzerinde kendisini göstermiş ve imandaki milimetrik sapma, amelde kilometrelere tekabül eden bir sapmaya sebep olmuştur. İnsanlar önce önemsedikleri varlıklara tazim ile yola çıkıp daha sonra ilahlaştırmaya kadar gitmiş oldular. Allah'a (c.c) yakınlaşma adına aracı olarak tasavvur ettikleri varlıklara önce tazim ettiler, sonra o varlıkları Allah (c.c) ile aralarında sabit aracılar kıldılar; devam eden süreçte Allah'ı (c.c) aradan çıkarıp direkt olarak o varlıklardan bir şeyler istemeye ve istimdatta bulunmaya başladılar. En nihayetinde ise Allah'ın (c.c) yerini o varlıklar almış oldu.

Mekke müşrikleri kutsal olarak gördükleri bu varlıkların, Allah'ın (c.c) hiçbir özelliğini taşımadıklarını bildikleri halde, bunlardan medet ummaktan vazgeçmemişler, inatla ve ısrarla bu anlayışlarını savunmuş ve devam ettirmişlerdir. Onların bu tutumu, atalarının inançlarını sorgusuz ve körü körüne takip etmelerinden kaynaklanmaktadır.[15] Oysa Rabbimiz *"Ya Ataları hiçbir şey bilmez ve hak yolu benimsememiş, doğruyu, aydınlığı, hayrı ve refahı bulamamış kimseler ise de mi, onların yolundan gidecekler"*?[16] buyurarak onların bu durumunu tenkit etmektedir. Onların bu atalar kültü ve şeytanın kendilerine gösterdiği süslü yalanlar öylesine etkilidir ki

14 Ahmet Yüksel Özemre, "Cahiliye Çağı Şirkinin Kalıntıları", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* XXV/1 (1996), 10-12.

15 Özden Kanter- Fatih Teke, "İmam Maturidi'de Şirk Kavramı ve Türk-İslam Kültürüne Yansımaları", *Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu*, (2019), 533.

16 el-Mâide 5/104.

Kur'ân bunu şu ifadelerde tenkit konusu edinir: "*Bir olan Allah'a çağrıldıklarında inkâr ederler, ona ortak koşulduğunda inanırlar.*"[17]; "*Allah tek olarak anıldığı zaman kalpleri daralır, Allah'tan başkası anıldığı zamansa hemen sevinirler.*"[18]

Benzer şekilde Allah Teâlâ kendilerine bile bir rızık temin etmeye gücü yetmeyen, zayıf ve aciz varlıkların ilah edinilmesini şöyle kınamaktadır; *"Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerden ve yerden hiçbir rızık sağlayamayan ve buna gücü de yetmeyen şeylere tapıyorlar."*[19] Tapınılan varlıklar, en azından kendilerine tapanlara, rızık vermeye güç yetirebilmelidirler. Oysa onların kendileri Allah (c.c) tarafından rızıklandırılmaktadırlar.

Bu âyet şefaat anlayışındaki çarpıklığı ortaya koymaktadır. Şöyle ki: "*Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de yarar verebilen şeylere tapıyorlar ve: 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' diyorlar. De ki: 'Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?' O, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir."*[20] Ayete göre müşrikler, Allah'ın (c.c) dışında kulluk etikleri şeylerin, Allah (c.c) katında kendilerine şefaat edeceklerini, yardımcı olacaklarını zannetmektedirler. Oysa o şefaatlerini umdukları varlıkların, kendi kendilerine bile zarar ya da fayda veremeye güç yetiremeyecek kadar aciz varlıklar oldukları, Allah'ın (c.c) bu tür ortaklardan berî olduğu belirtilmektedir. Allah (c.c) adeta zımnen "Böyle bir şefaat kurumu var da benim neden haberim yok!" demektedir.

Mekke müşrikleri, kâinatı Allah'ın (c.c) yarattığını biliyorlardı. Fakat Allah Teâlâ katında şefaatini ve yardımını

17 el-Mü'min 40/12.
18 ez-Zümer 39/45.
19 en-Nahl 16/73.
20 Yûnus 10/18.

umdukları putların da bir takım gizli ve olağanüstü güçleri olduğuna inanıyor, bundan dolayı da onlara tapıyorlardı. Çünkü kulluk ettikleri putlar, onlara göre bazı gizli varlıkların sembolleriydi. Aslında bu tür inanç o zaman mevcut olduğu gibi bugün bile dünyanın birçok bölgesinde, çeşitli isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Kimi bölgelerde canlı veya cansız bir insanın Allah (c.c) katında yardımcı olacağına inanılır, ona aşırı tazim etmek suretiyle tapılır, mezarı (türbesi) kutsal görülmek suretiyle mabedleştirilir; kimi bölgelerde ise kendisinde ilahi bir güç olduğu düşünülen herhangi bir varlığın sembolüne tapılır. Fahreddin Razi'ye göre bazı insanlar, putlara tapmanın, aslında Allah'a (c.c) kulluğun ve üst düzey tazimin bir sonucu olduğuna inanıyorlardı. Onlar "Biz Allah'a ibadet etmeye yetkili değiliz. Biz ancak yıldızlar, ulvî ruhlar gibi Allah'ın (c.c) yüce kullarına ibadet ederiz. Sonuçta onlar da Allah'a (c.c) ibâdet eder ve bize şefaatçi olurlar.", diyorlardı.

Bir diğer görüşe göre insanlar, dünyâda her bölgeyi felekler âleminden bir ruhun yönettiğine inanmışlar, bu ruh içinde bir put yapıp onun adına bu puta tapmaya başlamışlardır. Asıl maksatları o ruha tapmaktır. O ruhun büyük Tanrının kulu olduğuna ve O'na ibâdetle meşgul olduğuna inanmaktadırlar. Bir başka görüşe göre de yıldızlara tapan insanlar, Allah'a (c.c) ibâdete sadece yıldızların yetkili olduğuna inanıyor, yıldızların doğup battığını görünce, onların sembollerini yapıp o sembollere tapıyorlardı. Tabi ki onların da asıl maksatları yıldızlara tapmaktı. Ve yine diğer bir görüşe göre de insanlar kendi peygamberlerinin ve liderlerinin heykellerini yapmışlar, bu heykellere tapmakla o büyüklerin, Allah (c.c) katında kendilerine şefaatçi olacaklarını düşünmüşlerdir. Bir görüşe göre de bazı insanlar, Allah'ı (c.c) büyük bir nur olarak vehmediyor, yanı sıra meleklerin de bu

keyfiyette olduğuna inanıyorlardı. Büyük tanrı için büyük put, melekler için de küçük küçük putlar yapıp onlara tapıyorlardı. Başka bir görüşe göre de bazı insanlar, Allah'ın (c.c) bazı yüksek cisimlere gireceğine inanıyorlar ve o cisimlere tapıyorlardı. İşte bu tür düşüncelerle puta tapıcılık tarih sahnesinde yüz göstermiş ve yaygınlaşmıştır. Lakin bu tür düşüncelerin tamamı bâtıldır.[21] Bu iş elbette Mekke müşrikleriyle başlamış bir şey değildi, daha önce de insanlar birtakım putlara yalvarmak suretiyle tapınıyorlardı. Örneğin; İlyas'ın (as.) kavmi en güzel şekilde yaratan Allah'ı (c.c) bırakıp, Ba'l adında bir puta dua ediyorlardı.[22] Bazı müşrikler de güneşe ve Ay'a secde ediyorlardı. Allah (c.c) onları da "*Eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız, ne güneşe ne de Ay'a secde edin, onları yaratan Allah'a secde edin*"[23] buyurarak uyarmıştır.

Şirk, yalnızca Allah'a (c.c) mahsus olan bazı ilahî sıfatların, canlı veya cansız varlıklarda da olabileceğine inanmak, söz konusu sıfatta Allah'ı (cc) ve aynı sıfatı atfettiği varlığı ortak, denk veya benzer kabul etmektir. Böyle düşünen kişi o varlığı Allah'a (c.c) yakın bilerek, onun vasıtası ile kendisinin de Allah'a (c.c) yakınlaşabileceğine inanır. Allah'ı (c.c) bir melik (kral), o varlığı da Allah'ın (c.c) bir hısımı gibi görür.[24] Oysa Allah (c.c) ortağı,[25] dengi,[26] benzeri,[27] hatta "benzeri gibi" bir varlık dahi olmadığını[28] bildirmektedir.

---

21 Süleyman Ateş, *Kuran Ansiklopedisi* (Yeni Ufuklar Neşriyat, 2002), 1476.
22 es-Sâffât 37/125.
23 Fussilet 41/37.
24 Abdülaziz Bayındır, *Kur'an Işığında Tarikatçılığa Bakış* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015), 165.
25 el-En'âm 6/163.
26 el- İhlâs 112/4.
27 Meryem 19/65.
28 eş-Şûrâ 42/11.

Müşrik tipolojisinde genel bir tutum olarak Allah'a (c.c) daha yakın olduğuna ve yardım edeceğine inanılan kimseler önce yüceltilir, olağan üstülükler yakıştırılır, zamanla kutsanır ve nihayetinde Allah Teâlâ'nın "dununda" (rütbece astında مِنْ دُونِهِ) ona yer verilir. İnsanları bu ulların etrafında bir araya getiren şey, menfaat ilişkisidir.[29] Şu ayet, bu hususa dikkat çekmektedir: "*İbrahim) dedi ki: 'Sizin bu putlara sarılmanız, sadece aranızda kaynaşmaya vesile olsun diyedir. Kıyamet günü biriniz diğerini görmek istemeyecek her biriniz diğerini dışlayacaktır. Sığınacağınız yer o ateştir. Size yardım eden de olmayacaktır.'*"[30] Allah'a (c.c) daha yakın olduğuna inandıkları kişileri Allah ile aralarına koyarlar ki onlar bunları Allah'a (c.c) yaklaştırsınlar. Oysa onların bu tavrını Rabbimiz yalancılık ve nankörlük olarak değerlendirmekte ve onların doğru yolda olmadıklarını söylemektedir; *"İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır. O'nu bırakıp da başka dostlar edinenler, 'Biz onlara sadece, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz!' diyorlar. Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez."* [31] Allah (c.c) ile araya konan şey teknik olarak, yakınlaşmaya değil uzaklaşmaya vesile olmaktadır. Yakınlık tam tersine, aradaki şeyi kaldırmak suretiyle sağlanabilir. Zira aradaki şey bir paravan, sütre ve engel niteliğindedir. Yine dikkat edilmelidir ki bu tasavvura sahip insanlar, "Bizi doğru yola iletsinler…" diye değil, "Allah'a (c.c) yaklaştırsınlar…" diye ibadet ediyoruz demektedirler ki bu da onların *uzak bir Allah (c.c) inancına* sahip olduklarını göstermesi açısından oldukça manidardır. Onlar

[29] Abdülaziz Bayındır, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015), 37.

[30] el-Ankebût 29/25.

[31] ez-Zümer 39/3.

ibâdetin sadece Allah'a (c.c) has bir eylem olduğunu bildikleri halde, içinde bulundukları vaziyeti "Biz onlara ibadet ediyoruz!" şeklinde betimlemeleri manidardır. Zira onlar ibadetin sadece putlar önünde secdeye kapanmak olmadığını çok iyi bilmektedirler. Onları kutsamak, yüceltmek, tazim ve niyazda bulunmak gibi işlerin haddi zatında bir ibadet olduğunun farkındalardı.

Allah (c.c) insanları şirkin pisliğinden ve karanlığından kurtarmak için Kur'ân'da tekit, tekrar, kasem, teşbih, kıyas, icaz, istifham vb. aklî delillerle muhataplarının tamamına ulaşmayı hedeflemiştir. Zira muhataplarından bazıları aklî muhakeme yapabilecek, işin vahametini kavrayabilecek kapasitede değildi. Bu kesimin ihmal edilmesi Allah'ın (c.c) adaleti gereği doğru değildi. Kur'an böylelerini ikna ve irşat etmek, onlara tesir etmek, düşünceye sevk etmek, kabul ve tasdike hazır hale getirmek için ifadeleri güçlendirmek adına bu şekilde çeşitli yollara başvurmuştur".[32]

Kur'an tevhidi bir bütün olarak ele alır; bir taraftan Allah'ın (c.c) tek rab, tek ilah, tek hâkim vb. olduğunu anlatırken, diğer taraftan da ondan başkasının ilahlaştırılmaması için, insanların değer verdikleri, kutsayıp yücelttikleri veya sakındıkları varlıkların acziyetinden bahseder. Örneğin Peygamberin de sadece bir insan olduğunu,[33] meleklerin her şeyi bilemeyeceğini,[34] yanı sıra cinlerin de gaybî bilgiye sahip olmadıklarını[35] vurgular.

---

32 Ahmet Gezer, "Kur'ân'da Şirkin İptalinde Vârit Olan İfadelerin Dilsel Özellikleri", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 146.

33 Fussilet, 41/6.

34 el-Bakara 2/232.

35 Sebe' 34/14.

Elbette şirk çeşitlerinin hepsi burada anlatılanlarla sınırlı değildir ve şirk sadece bir varlığı kutsayıp ona tazim ya da secde etmek değildir. Şirkin cari olduğu çeşitli alanlar vardır: Uluhiyet ve rubûbiyet, esmâ ve sıfatlar, hakimiyet ve mülk, sevgi, tazim ve yüceltme gibi sadece Allah Teâlâ'ya yönelik olması gereken alanlar, şirkin cârî olabileceği konular arasındadır.

Kur'an'ın hiçbir konudaki mücadelesi, şirkle olan mücadelesi kadar yoğun ve ısrarlı değildir.[36] Çünkü şirk hem en büyük zulümdür[37] hem de affı mümkün olmayan bir günahtır.[38] Allah (c.c) diğer günahları affetse bile şirk günahını affetmeyeceğini bildirmektedir. Allah resulü bu ayet için "Bana bundan daha sevimli bir ayet yoktur." buyurmuştur."[39]

Aynı zamanda şirk, Allah'a ve şirk koşulan varlığa bir iftiradır. Bu manada Kur'an'da geçen "*Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz iftira atanlardan başkası değilsiniz.*"[40] Ayeti, konuyu açıklayıcı mahiyettedir.[41] Çünkü sadece Allah'a (c.c) has olan bir özelliği başkasında aramak Allah'a (c.c) iftira olduğu gibi, aynı zamanda bir kişiyi kendisinde olmayan bir özellikle vasıflandırmakla o kişiye iftira edilmiş ve zulümde bulunulmuş olur.

---

36 Rıza Korkmazgöz, "Tevhidi Bozan Bir Olgu Olarak Şirk: Kur'an'da Şirkin Kavramsal Anlam Alanı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (31 Mart 2020), 81.

37 Lokmân 31/13.

38 en-Nisâ 4/48, 116.

39 "İbn Kesir (Hadisle rle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri) prof. Dr. Bekir Karlığa | Nadir Kitap", *NadirKitap* (06 Kasım 2024),5/ 1929.

40 Hûd 11/50

41 Şuayip Karataş, "Kur'ân'da Tevhidin Zıttı Olarak Şirk Kavramı", ed. Atilla vd. Yargıcı, *Hz. İbrâhim (as) ve Nübüvvet Sempozyumu. ed. Atilla Yargıcı-Mahmut Öztürk* 1 (2019), 209.

Allah'a (c.c) olan güvenini ve sevgisini kaybetmiş, sadece kendini seven, nefsini veya kendi arzularını, menfaatlerini ve çıkarlarını, ön plana çıkararak adeta bunlara tapan bir insan gizli bir şirk içine düşmüş demektir.[42] Zira rabbimiz; *"İstek ve arzularını kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü? Yoksa onu kollayıp, koruyan sen mi olacaksın*?".[43] buyurmaktadır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ı bırakıyorlar da kendilerine hiçbir zarar veya fayda veremeyecek olan varlıkların peşine takılıyorlar; birtakım putlara ve sahte ilâhlara kulluk ediyor ve 'Bunlar, Allah katında bizim için aracılık ederek kurtuluşumuzu sağlayacak olan efendilerimiz ve şefaatçilerimizdir!' diyorlar. De ki: 'Böyle şefaatçiler var da Allah'ın bundan haberi mi yok? Yoksa siz, göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi mi O'na haber veriyorsunuz?' Hayır! Allah hiç kimseye, böyle bir şefaat yetkisi vermemiştir! Zira Allah, onların müşrikçe yaklaşımlarından tamamen uzaktır, yücedir! Zaten insanoğlu, bu hakikate uygun bir fıtrat üzere yaratılmıştır. Fakat bazı cahiller, zamanla hak dini tahrif edip uydurdukları hurafeleri din haline getirdiler"*.[44] Ayetten, Allah'tan (c.c) başka şefaatçiler edinmenin bir şirk olduğu anlaşıldığı gibi, yerde gökte şefaatin varlığına dair hiçbir kayıt olmadığı da anlaşılmaktadır. Öte yandan Allah Teâlâ cehennemi hak eden kişiyi peygamberin bile kurtaramayacağını bildirerek böyle bir tavassutun Hz. Peygamber için dahi söz konusu olamayacağını haber vererek Mekke müşriklerinin inancının hiçbir türeviyle mevcut olmadığını ve gerçekleşmeyeceğini haber vermektedir.[45]

---

42 Cihat Tunç, "Şirk (Ortaklar Edinmek) ve Günah Problemi", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına] (2001), 32.

43 el-Furkân 25/43. el-Câsiye 45/23.

44 Mahmut Kısa, "Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali", Yûnus 10/18. 198-199.

45 ez-Zümer 39/19.

Allah'a (c.c) kulluğa giden yolda hedefin doğru tespit edilmesi önemli olduğu kadar, hedefe götüren vasıtaların da doğru tespit edilmesi önem arz etmektedir: Buradan hareketle ifade etmek gerekirse müşrikler her ne kadar hedeflerini doğru tespit etseler de hedefe giderken tercih ettikleri vasıtaları yanlış seçtikleri için şirke düşmüşlerdir. Onlar belki de niyetlerinde samimi olarak "Biz Allah'a (c.c) daha fazla yakınlaşmak gayesiyle böyle yapıyoruz." deseler de Allah Teâlâ onların bu iyi niyetlerini değerlendirmeye bile almadan onları müşrik olarak tavsif ediyor.[46] Zaten hiçbir müşrik "Ben şirk koşuyorum!" diyerek şirk koşmamış ve hiçbir müşrik kendisinin şirk içerisinde olduğunu da kabul etmemiştir. Çünkü bir amelin doğru (salih amel) sayılabilmesi için, o amelin müstakim bir şekilde (doğru niyet ve metotla) yapılması gerekir. Aksi takdirde burada olduğu gibi o amel fasit bir iş olacaktır.[47] Mescid-i Dırâr olayında olduğu gibi, "mescit inşa etmek" başlı başına bir şer değildir, ancak onu kullanma biçimi yapılan ameli hayır olmaktan çıkarır ve şer konumuna düşürür.

Şirk çeşitlerinin tamamı *uzak tanrı tasavvuru*ndan kaynaklanmaktadır. İnsan *aracısız* bir şekilde tanrıya ulaşamayacağını düşünmeye başladığı anda şirkin kapısını aralamış olur.[48] Elbette ki Kur'anî bir tevhid bilincine sahip olmayan insanın o kapıdan içeri girip şirkin karanlıklarında boğulurken dahi kendisini tevhidin aydınlığında zannetmesi ayrı bir garabettir. Zira insanlar şirkin ne olduğunu bilmedikleri için,

---

46 Ömer Çelik, *Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2013), 4/256.

47 Mustafa İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*-(Düşün Yayıncılık, 2024), 702.

48 Mustafa İslamoğlu, *İslam Nedir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 144.

şirk içinde olduklarını da bilmemektedir. Tıpkı Mekke müşrikleri gibi, onlar Hz. Peygamber'in bütün izah ve temsillerine rağmen kendilerinin şirk içinde olduğunu kabullenmemiş, aksine ataları İbrahim'den (as) tevarüs ettiklerini iddia ettikleri hak yolun gerçek temsilcileri olduklarını, Hz. Peygamber'in ise bu yolu tahfif edip çirkin gösterdiğini düşünmüşlerdir.

Şirkin mahiyetinin aslına uygun bir şekilde tespit ve tayini o derece hayati öneme sahiptir ki Allah Teâlâ'nın bu konuda nebisini defaten müteyakkız olmaya davet ettiğini görmekteyiz.[49] Şirk koşan kimse peygamber dahi olsa amelleri boşa gidecek,[50] kınanmış ve terkedilmiş olarak tek başına kalacaktır.[51] Şirk bir saman yığınının içten içe yanması gibi tüm amelleri kül ederken, şirk içerisindeki insan kendisini hala doğru yolda zannedebilir. Onların amelleri Allah'ın tevhit delillerini inkâr etmelerinden dolayı boşa gitmiştir.[52] Üç yanlış cevabın bir doğru cevabı götürdüğü gibi bir şirk kendisinden önceki tüm doğru işleri silip süpürmektedir.[53] Şirk koşan kişi, ebedi kalmak üzere cehenneme gidecektir.[54]

Zira Rabbimiz o şirk koşulan varlıklar hakkında genel bir iddiada dile getirildiği gibi "Bunlar benim veli kullarımdır, bunlarla bana tevessül edin, bunları aracı edinerek bana yakınlaşmaya çalışın!" veya benzeri hiçbir delil indirmemiştir.

---

49 Örneğin bk. ez-Zümer 39/65; en-Nisâ 4/36.

50 M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (Beyan Yayınları, 2016),4/ 367. ez-Zümer 39/65.

51 el-İsrâ 17/22.

52 İmam Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l-Mesir: fi ilmi't-tefsir*, çev. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009), 4/ 89.

53 el-En'âm 6/88.

54 Kâf 50/26.

"*Onlar, Allah'ı bırakıp da haklarında hiçbir delil indirmediği ve haklarında bir bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur*."[55]

Şirk, kişiyi Allah'ın (c.c) yardımından mahrum bırakır. Kıyaslama yapmak gerekirse tevhidî bilinci kuşanmış bir mümin Allah'ı hem düşüncesinde hem de hayatında birleyip buna göre bir hayat yaşar. Şirk koşmadan iman etmeyen müşrik ise canlı-cansız varlıklara bir takım farazi güçler atfeder, onlardan beklediği yardımı göremeyeceği için de kınanmış olarak, yardımsız ve korumasız yaşar. Ahirete de bu bedbahtlıkla göçüp gider.[56] Şirk, hem Allah Teâlâ'ya hem de kişinin kendisine yapabileceği en büyük zulümdür. Şirke düşen insan kendisini cennetten mahrum ve ebedi bir azaba maruz bırakmış olur.[57]

Rabbimiz, tevhidi anlatmak ve bir yaşam biçimi olarak toplum arasında tahkim etmek için görevlendirdiği elçilerden örneğin İbrahim'e (a.s), önce kendisinin şirkten uzak durması gerektiğini tembihlemiş[58] ardından da umum ifade eden bir sîga ile bütün insanlığa aynı emri şöyle deklare etmiştir: *"Allah'a yönelen, O'na ortak koşmayan kimseler (olun). Kim Allah'a ortak koşarsa, sanki gökten düşmüş de kendisini kuşlar kapışıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere sürüklüyor gibidir."*[59]

Anne-babaya itaate büyük önem veren, kendisine şükürle, anne-babaya şükrü aynı cümle içerisinde emreden Rabbimiz, konu şirk olunca onların bile hatırını görmezden gelmekte ve şöyle buyurmaktadır: "*Eğer onlar (anne-baban) bil-*

---

55 el-Hac 22/71.

56 Ali Bulaç, *Kur'an Dersleri Meal-Tefsir Dirasatu'l-Kur'an* (Çıra Yayınları, 2016), 4/ 390.

57 Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli alisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, ts.), 6/2740. Maide 5/72.

58 el-Hac 22/26.

59 el-Hac 22/31.

mediğin bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme."[60]

1.1.2. Hadislerde Şirk

Allah resulünün tasavvurunu her konuda Kur'an inşa ettiği gibi tevhid ve şirk konusunda da Kur'an inşa etmiştir. Aşağıdaki hadislerde görüleceği üzere peygamberin şirk ile ilgili düşüncesi Kur'an'la paralellik arz etmektedir.

Abdullah b. Mesut (r.a.) anlatıyor: "Resulullah'a, 'Allah katında en büyük günah nedir?' diye sordum. 'Seni yarattığı hâlde Allah'ın bir denginin olduğunu kabul etmendir.' buyurdu."[61] Abdullah b. Mesut (r.a.) tarafından rivayet edildiğine göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim Allah'a bir şeyi ortak koşarak ölürse cehenneme girer."[62] Abdurrahman b. Ebûbekir (r.a.), babası Hz. Ebûbekir'den (r.a.) rivayet ediyor: "Resulullah, 'Size en büyük günahın ne olduğunu söyleyeyim mi?' diye sorunca, ashâb, 'Evet, buyur ey Allah'ın Resulü!' dediler. Bunun üzerine Resulullah, 'Allah'a ortak koşmak ve anaya babaya saygısızlık etmektir...' buyurdu.[63]

1.1.3. Şirkin Çeşitleri

1.1.3.1. Ulûhiyette ve Rubûbiyette Şirk

Uluhiyette şirki anlamak için öncelikle ilah kavramının ifade ettiği anlamın tespiti önem arz etmektedir. Buna göre *ilah*, "İbadet edilen, üstünlüğünden dolayı hayran kalınan, yürekten bağlanılıp sığınılan, duyu organlarıyla algılanama-

60 Lokmân 31/14-15.
61 Buhârî, Tefsîr, 2.
62 Müslim, Îmân, 150.
63 Buhârî, Edeb, 6.

yan varlık" şeklinde tanımlanmaktadır.[64] Uluhiyette şirk; Allah'tan (c.c) başka ilahlar edinmek ve kulluğu (ibadeti) onlara yapmak demektir ki bunun zıddı Allah'tan (c.c) başka ilah olmadığına kesin olarak iman etmek ve ibadetleri yalnızca O'na yapmak demektir. Uluhiyette tevhit, tüm tevhit çeşitlerini içerisine alan bir ifadedir.[65]

Yine *ibadet* kavramının manası, uluhiyette şirkin kapsamını tayinde önem arz etmektedir. Bir varlığa ibadet etmiş olmak için, illaki o varlığa secde etmek veya birtakım ritüellerle veya sembolik hareketlerle o varlığa kul köle olmak gerekmez. Kapsamlı bir tanımla ifade etmek gerekirse kayıtsız şartsız teslimiyet gösterilen bir varlık, ilah edinilmiş demektir. Dolayısıyla ibadet; "itaat etmek, boyun eğmek, itiraz etmeden hükmüne teslim olmak" anlamına gelir.[66] Bu bağlamda "*Senden önce hiçbir resul yoktur ki ona; benden başka ilah yoktur bana kulluk edin diye vahyetmiş olmayalım.*"[67] ayeti, insanları Allah'tan (cc) başka ilahlar edinmekten sakındırmaktadır.

Bir başka ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Kendilerine güç versin diye Allah'tan başka ilahlar edindiler.*"[68] Oysa onlar tüm güç ve kuvvetin Allah'ın (c.c) yanında olduğunu çok iyi bilmekteydiler. Onlar yaratan, öldürüp-dirilten, yağmuru yağdıran, rızık veren, kimdir diye sorulduğunda elbette Allah (c.c) diyerek cevap vermekteydiler.[69] *"Onlar, kendilerine yardım edecekleri (ümidiyle) Allah'tan başka ilahlar edindiler*"[70]

---

64 Yusuf Şevki Yavuz, "İLÂH", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 06 Kasım 2024).

65 Mustafa Yiğit, Amentü Şerhi (Kayseri: el-Âsar Yayınları, 2015), 22-23.

66 Ebu'l Ala Mevdudi, *Kurana Göre Dört Terim*, çev. Osman Cilacı (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 80.

67 el-Enbiyâ 21/25.

68 Meryem 19/81.

69 Yûnus 10/31. Sebe' 34/24.

70 Yâsîn 36/74.

Mekke müşrikleri ilah edindikleri varlıklara dua ederek yardıma çağırıyorlardı.[71] *"Rabbinin emri gelince, Allah ile kendi aralarına koyarak yardım istedikleri ilahları hiçbir işe yaramadı. Sadece ziyanlarını artırdı."*[72] Bu ayette *yardım istemek* diye çevrilen kelime *dua* kelimesidir. Dolayısıyla Allah'tan (c.c) başkasına dua etmek, o varlığı ilah edinmek (uluhiyette şirk) olduğu gibi, bu, onların faydasına değil, zararına sebep olacak bir durumdur.

Oysa Allah (c.c) Kur'an'da kendisinden başka ilah olmadığını defaatle vurgulamaktadır:[73] *"Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*[74]; *"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur"*[75] *"Kim, hakkında hiçbir delili olmadığı hâlde Allah ile birlikte başka bir ilâha taparsa, onun hesabı ancak Rabbi katındadır. Şüphesiz kâfirler asla kurtuluşa eremezler."*[76]; *"O, gökte de ilâh olandır, yerde de ilâh olandır."*[77]

Rububiyette şirk; Allah'a (c.c) fiillerinde ortak isnat etmek demektir. Bunun zıddı olan tevhit ise Allah'ın (c.c) yaratma-yönetme, öldürme-diriltme, rızık verme ve tasarrufta bulunma vb. fiillerinde biricik olduğuna inanmak demektir.[78] *"İyi bilin ki yaratmak da emretmek de Allah'a aittir. Alemlerin rabbi Allah ne yücedir."*[79] buyurulmaktadır.

---

71 Mevdudi, *Kurana Göre Dört Terim*, 18.
72 Hûd 11/101.
73 Bakara 2/163, 255; Nisa 4/87; Maide 5/73; Kasas 28/70.
74 Âl-i İmrân 3/18.
75 Âl-i İmrân 3/62.
76 el-Mü'minûn 23/117.
77 ez-Zuhruf 43/84.
78 "İbrahim b. Muhammed'i Salih B. Abdullah. Pratik Akaid Dersleri. 33-34.
79 el-A'râf 7/54.

"De ki: 'Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rab edinmesin.' Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: 'Şahit olun, biz Müslümanlarız.'"[80] Yukarıda "İbadet" kelimesinin "itiraz etmeden, boyun eğerek itaat etmek" manasına geldiğini açıklamıştık, Âyette Allah'tan (c.c) başkasına ibadet (koşulsuz itaat) etmek o varlığı rab edinerek Allah'a (c.c) ortak koşmak olarak değerlendirilmektedir. *"(Allah) göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. Şu hâlde, O'na ibadet et ve O'na ibadet etmede sabırlı ol."*[81] Gökler, yer ve ikisi arasındaki her şey Allah Teâlâ'nın yarattığı varlıklardır.

Rububiyette şirk meselesinde dikkat edilmesi gereken husus; doğru olan, hiçbir mürebbi (terbiye edici) öğretmen kabul etmemek değil, Allah'ın (c.c) ilkelerinin dışında bir şekilde terbiye etmek isteyen terbiyeci kabul etmemektir. Aksi ise hür olmak zannedilse de hercailiktir.[82] Eğer hiçbir terbiyeciye gerek olmasaydı, Allah (c.c) elçilerini terbiye etmez ve bizleri terbiye edecek elçiler de göndermezdi.

İnsanların birçoğu rab olarak Allah'ı kabul eder, onun dışında rab aramaz, fakat Allah'a (c.c) yaklaştıracağını zannederek onun peşi sıra veli ve yardımcılar edinirler. İşte şirk tam olarak budur. Bunun aksine tevhit, Allah'tan (c.c) başka veli ve yardımcı edinmemektir.[83] Rabbimiz kendisinden başka veli edinmemizi yasaklamıştır. Çünkü veli edinilen zât, aynı zamanda rab edinilmiş demektir.[84]

---

80 Âl-i İmrân 3/64.

81 Meryem 19/65.

82 Mustafa İslamoğlu. İman Risalesi., 183.

83 İbn Kayyım el Cevziyye, *Bedâi'u'ttefsîr*, ed. Harun vd. Öğmüş, çev. Ahmet vd. Ağırakça (İstanbul: Polen Yayınları, 2011), 81.

84 el-A'râf 7/3.

Allah Teâlâ adeta meydan okuyarak herkesin cevabını çok iyi bildiği bir soruyu vicdanlara şöyle yöneltmektedir. *"De ki: 'Yedi kat göklerin Rabbi, büyük Arş'ın Rabbi kimdir*?'"[85] Kuşkusuz bu sorunun cevabı müminler açısından şüpheye mahal bırakmadan "Elbette Sensin ya Rabbi"! şeklinde olacaktır.

Kişi hiçbir cihetten Allah'a (c.c) benzeyemez. Çünkü insan acziyet ve zafiyetler taşıyan, sonu gelmez ihtiyaçlar içerisinde yaratılmış yaşam ve varlığı her daim bir yaratıcıya muhtaç varlıktır.[86] Böylesi bir zaafiyete sahip varlığın, kendisi gibi mahluk olan bir başka varlığı ilah edinmesi veya kendisini ilah yerine koyması kabul edilebilir bir şey değildir.

1.1.3.2. Esmâ ve Sıfatlarda Şirk

İnsanlardan bir kısmı, sadece Allah'a (c.c) ait olan özellikleri başkalarına da atfetmek suretiyle esmâ ve sıfatlarında Allah'a (cc) şirk koşmaktadırlar. Örneğin el-Mucîb: Dualara icabet eden ve kullarının taleplerine cevap veren, kafa karışıklıklarını gideren, anlamında Allah'a ait bir sıfattır.[87] Rabbimiz Raûf ve Rahîm isimlerini Kuran'da resul için kullandığı gibi,[88] esmasından bazılarını insanlar için de kullanmıştır. Fakat öyle isimler vardır ki o isimlerin Allah'tan (c.c) başkası için kullanılması kesinlikle doğru değildir. Örneğin; Rab, İlah, Allah vb. isimler bunlardandır.[89] İşte el-Mucîb

---

85 el-Mü'minûn 23/86.

86 Ebu Mansur Matüridi, *Kitabü't-Tevhid / Açıklamalı Tercüme*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 2014), 173.

87 Halis Bayancuk, *El-Esmaul Husna* (İstanbul: Tevhid Basım Yayın, 2020), 719.

88 et-Tevbe 9/128.

89 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Çocuklara Allah için kullanılan isimler verilir mi Din İşleri Yüksek Kurulu: Dini Bilgilendirme Platformu" (Erişim 02 Ocak 2025). http://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/6/cocuklara-allah-icin-kullanilan-isimler-verilir-mi

ism-i şerifi de böyledir. Dolayısıyla yaratılmış bir insanın, Allah Teâlâ gibi dualara cevap verdiğini düşünmek, o kişiyi el-Mucîb isminde Allah Teâlâ ile ortak kılmak anlamına geleceği için, yapılan eylemi şirk, sahibini ise müşrik yapacaktır.

El-Mugiys: Yağmur yağdıran[90], kendisinden yardım talep edilen (istigâse) yüce varlık,[91] manalarına gelir. İnsanları aşan durumlarda yardım sadece Allah Teâlâ'dan istenir. Fakat ne acıdır ki bu isim "gavs" şeklinde değiştirilerek kimi insanlara yakıştırılmıştır.

Gavs, sûfî çevrenin zor ve sıkıntılı zamanlarında sığındıkları ve yardımına baş vurdukları kutuptur. Darda kalan müritler, "Medet ya Gavs!" diyerek gavsın yardımını isterler. Allah'ın (c.c) esma ve sıfatlarının onların zatında tezahür ettiğine inanırlar. Bu çerçevede Abdülkadir Geylânî'nin "Gavs-ı azam" (en büyük Gavs) lakabıyla anıldığı malumdur.[92]

el-Alîm: gizli-açık her şeyi bilen demektir. Her şeyi bilen Allah Teâlâ[93] kulunun her ihtiyacını, her sıkıntısını ve her halini bilir ve geleceği de bildiği için, bu sıkıntı ve ihtiyaçlara nasıl cevap vermesi gerektiğini ve kulun menfaati doğrultusunda bu ihtiyaçları gidermeyi de bilir. Oysa yaratılmışların bilgisi sınırlı olduğu için sonuç bakımından bizim için neyin hayırlı olduğunu bilemez. Bir an için Allah (c.c) dışında bir varlığın dualara cevap verebileceğini düşünsek, bilgisi sınırlı olan bir varlık, o anki duaya icabetin hayırlı veya hayırsız

90 İsmail Karagöz, "Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna, 39.

91 Karagöz, "Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna", 289.

92 Bayındır, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk*, 102.

93 el-Enbiyâ 21/4.

olduğunu bilemeyeceği için, akıbetin her zaman hayır netice vermeyeceği açıktır.

el-Basir: Her şeyi gören demektir. Allah (c.c) gizlinin de gizlisini gören olduğu için, kullarının da her haline şahittir. Onların dualarını kabul veya reddetmesi durumunda onlardaki olası değişimi de önceden görmektedir. "Benim şeyhim kalbimden geçeni bilir!", "Benim efendim beni her an görür!" gibi cümleler, o insanın Allah'tan (c.c) başkasını el-Basîr olarak tanıması anlamına gelecektir. Oysa kusursuz olarak her şeyi gören, işiten ve bütün gizli şeylerin iç yüzünü bilen sadece Allah'tır (c.c).[94] Hal böyle iken neden Allah'tan (c.c) başka birilerinin ilahi bir duyma, görme ve bilmesine ihtiyaç olsun ki?

es-Semi': Her şeyi duyan demektir. Bir yaratılmışın duyma kapasitesi sınırlıdır. Yanında veya yakınında olmayan bir sesi duymak sadece Allah'a (c.c) has bir özelliktir. İnsanların bir ihtiyacına cevap verebilmek için her şeyi duyabilmesi asgari bir şarttır. İşte Allah (c.c) O'dur ki her şeyi kusursuz duyandır.[95]

İnsanlardan bir kısmı bazı varlıkların her şeyi bildiğini, duyduğunu ve gördüğünü düşünmektedir. Oysa iman ettikleri peygambere, Rabbimiz Kur'an'da, "Ben gaybı bilmem!"[96] dedirtmektedir.

Yaratılmış olan hiçbir varlık yaratıcıya benzeyemez. Çünkü varlığının başlangıcı olmamak gibi ilâhî sıfatların, yaratılmışta da olmasıyla ancak bu benzerlik mümkün olabilir ki bu mahluk olan için düşünülemez. Oysa Allah (c.c) *kıdem* sıfatına sahip iken yaratılanlar *hades* sıfatına sahiptir. Ayrıca

---

94 el-Kehf 18/26

95 el-Enbiyâ 21/4.

96 el-En'âm 6/50; el-A'râf 7/188; el-Ahkâf 46/9. Tevbe, 9/101; Yusuf, 12/3, 102.

yaratılanı yaratıcıya benzetebilmek için, yaratılanın Allah Teâlâ'nın zatı üzerinde de tasarrufta bulunma kudretine sahip olması gerekir. Böyle bir şey ise mümkün değildir. Bu iki ilke bütün yaratılmışlar için mevzu bahistir; zira onlar arasında her zaman başka birilerine ve bir şeylere muhtaç olma, çeşitli istek ve arzulara maruz kalma, dahası her bakımdan yaratılmışlık özelliği taşıma noktasında paralellik vardır. Kişinin kendisinin de bir başka varlığın da hiçbir yönden Allah'a (c.c) benzemediğini bilmesi gerekir.[97]

1.1.3.3. Hakimiyette Şirk

Her ne kadar insanlar, bazı konularda hükmü kendileri koymak isteseler de her konuda hükmetme yetkisini elinde bulunduran, sadece Allah'tır (c.c).[98] Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir: "*Haberiniz olsun, yaratmak da emir de (bütün işleri evirip çevirmek de yalnızca) O'na aittir.*"[99] İbnu'l-Cevzî ayette geçen "emir" kelimesinin *kaza* ve *hüküm* anlamına geldiğini ifade etmiştir.[100] Muhammed Esed ise "tüm buyurma ve yasama yetkisi" olarak anlamıştır ki[101] yasama; her türlü yasa-kanun koymayı (helal-haram, yasak- serbest, ceza-mükafat, ibadet şekli, yeri ve zamanı vb.) içine alan bir kavramdır.[102]

Benzer şekilde bir başka ayete şöyle buyurulmaktadır: "*Hüküm, yalnızca Allah'a aittir. O, Kendisinden başkasına kulluk etmemeniz (gerektiğini) emretmiştir.*"[103] Bu ayetin tefsirinde her

97 Ebu Mansur elMatüridi- Bekir Topaloğlu, *Kitabüt Tevhid Açıklamalı Tercüme* (Ankara, 2002), 173.
98 el-Kasas 28/70, 88.
99 el-A'râf 7/54.
100 İmam Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l-Mesir*, 2/339.
101 Muhammed Esed, "A'raf suresi. 7/54. (Erişim 06 Kasım 2024).
102 Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük* (Dağarcık Yayınlar, 2012), 25.
103 Yûsuf 12/40.

ne kadar "Hüküm (ibadet etme konusunda) Allah'a (c.c) aittir."[104] denilmişse de "Hüküm ancak Allah'a (c.c) aittir." demek; bu dünyada kullarının hayat tarzlarını belirleme yetkisi, yaşanan bu hayatın tüm kanunlarını, tüm değer yargılarını belirleme hakkı sadece O'na ait olduğu anlamına gelir. Zira hayatın sahibi ve hâkimi yine Allah Teâlâ'dır.[105] Bu husus *"Allah, hükmedenlerin en üstünü değil midir"*?[106] ayetiyle birlikte düşünüldüğünde, hükmetme yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

Konuya dair bir başka ayet ise şöyledir: *"Yoksa câhiliye hükmünü mü arıyorlar? İyi bilen bir toplum için Allah'tan daha güzel hüküm veren kimdir"*?[107] Bu ayetin tefsiri sadedinde şunlar söylenebilir: Allah'tan (c.c) başka hüküm koyma yetkisini elinde bulundurmak isteyenlere "İnsanı kim yarattı?" diye sorsan, "Elbette Allah! (c.c)." diyeceklerdir. "Peki, insanı yaratan Allah (c.c) insanın zaaflarını, ihtiyaçlarını, meyillerini, mutluluklarını, hüzünlerini ve nefsinin insana neleri fısıldayacağını bilir mi?" diye sorsan "Elbette bilir! Hiç yaratan bilmez mi?" diyeceklerdir. Dolayısıyla yanlış bir Allah tasavvuruna sahip olanlar Allah'ın (c.c) insanı bildiğini, ilminin her şeyi kuşattığını dolayısıyla insanın nefsinde olanı ve çevresinde meydana gelen şeyleri bildiğini ikrar ediyor olmalarına rağmen, inat, kibir ve nefislerinin arzuları yüzünden Allah'ın (c.c) insanlar için takdir ettiği hayat programa uymak istemezler.

Oysa Allah (c.c) bütün eşyanın yaratıcısıdır; neyin insanın yararına olduğunu bilir, bu sebeple de dünya ve ahirette in-

---

104 Aḥmad Ibn-Muḥammad Ibn-ʿAğība, *Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd.*, ed. Mustafa Bahadıroğlu, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Semerkand, 2014), 4/450.

105 Ali Küçük, "Besâiru'l -Kur'an Tefsiri", (26 Eylül 2021), 2446.

106 et-Tîn 95/8.

107 el-Mâide 5/50.

sana saadet getirecek olan kuralları takdir eder. Fakat ilahî yasalara aykırı bir şekilde insanları beşerî kanunlarla yönetenler, bugün neyin huzur getireceğini bilseler bile, onların getirdiği mutluluk dünyadan öteye geçmez. Nitekim ihdas edilen bazı esasların bir zaman sonra toplum menfaatine uygun olmadığı, hatta zararlı sonuçlar verdiği anlaşılmakta ve yürürlükten kaldırılmaktadır. Ancak Allah Teâlâ beşerî zafiyetten uzak olduğu ve yarattığı insanoğluna neyin faydalı, neyin zararlı olduğunu bildiği için hükmünü mutlak bir isabetle verir.

Müşrik Mekke'nin cahil insanı ile bugünün cahil insanı arasında hiçbir fark yoktur. Onlar da Allah'ın (c.c) her şeyi bildiğini idrak ettikleri halde pratikte Allah'ı (c.c) hayatın dışına itmişlerdi; bugün de yapılan bunun aynısıdır. Kur'ân'da "hüküm" Allah Teâlâ'ya ait bir yeki alanı olarak takdim edilmiştir. Bu husus Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "*Yoksa Cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Gerçeği kesin olarak bilip kabul eden kimseler için Allah'tan daha güzel hüküm sahibi kim olabilir*?"[108] Bu ayet, hükmetme yetkisini ilahî bir yetkiye tevdi etmekte ve bu konuda Allah Teâlâ'nın benzersiz olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu husus insanlık tecrübesiyle de sabittir ki hiçbir beşerî kanun insanların huzurunu kusursuz temin ederek değişim ve dönüşüme tabi olmadan konulduğu gibi ilelebet kalabilmiş değildir. Zamanla revizyonlara, hatta tebdile uğrayan kurallar, yukarıdaki ayeti teyit eder mahiyettedir. Yine görüldü ki dönem dönem değişen iktidarların çıkardığı kanunlar, kendi menfaatlerini temin maksadıyla ihdas edilmiş, topluma huzur getirmemiş ve sonuçta değişen iktidarlar döneminde ilga edilmiştir.

Bugün de maalesef Allah'ın (c.c) kanunları cari olmadığı için yeryüzü hiç olmadığı kadar ifsat olmuş durumdadır. İnsanlar hiziplere bölünmüş, güvenliği ve konforu bertaraf

[108] el-Mâide 5/50.

edilmiş ve insanlık adeta yok olmanın uçurumuna sürüklenmiştir. Nitekim iki dünya savaşı insanlığa kan, gözyaşı ve ızdırap getirmiş ve bir üçüncüsü de kapımızdadır. Toplumu ayakta tutan aile kurumları tarumar edilmiş, ahlak yozlaştırılmış, bireyler arası tahammül sınırları yok edilmiş, her an ve her vesile ile kavgaya hazır, artan stres ve patlamaya hazır ruh hali ile insanlar bunalıma sürüklenmiş, neticede artan intihar vakaları ile içinde bulunduğumuz dönem hiçbir dönemde olmadığı kadar sorunlu bir hale evrilmiştir.[109]

Yahudiler "*Allah (c.c) yerleri ve gökleri altı günde yarattı, yoruldu ve yedinci gün (yevmissebt) istirahate çekildi*" insancına sahiptirler.[110] Onların bu düşünceleri artık Allah (c.c) bize karışmıyor, göklerin rabbi O'dur; yeryüzünün rabbi de biziz, anlamına gelmektedir.[111] Nitekim kendi kanunlarını oluşturup yeryüzünün hakimliğine soyunmaları zihinlerinin arka planında böyle bir düşünceye sahip olduklarını göstermektedir. İşte Mekke müşriklerine de sirayet eden bu anlayış günümüz müşriklerine kadar devam edegelmiştir.[112] Onların bu düşüncelerine cevap olarak rabbimiz, kendisine herhangi bir yorgunluğun dokunmadığını bildirmiştir.[113] Yanı sıra Allah Teâlâ hükmüne hiç kimseyi ortak kabul etmediğini bildirmiştir.[114] O hükmetme konusunda aciz olmadığı için, yardımcıya da ortağa da ihtiyacı yoktur.[115]

---

109 Ahmet El-Kattan vd., *Tağut* (Konya: Esra Yayınları, 2016), 90.93

110 Kadı Beydavi, *Beydavi Tefsiri Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil,* çev. Eren Şadi, 4/253.

111 Küçük, "Besâiru'l -Kur'an Tefsiri", 5166.

112 M. Beşir Eryarsoy, *İman ve Tavır* (İstanbul: Şafak Yayınları, ts.), 54.

113 el-Ahkâf 46/33; Kâf 50/38.

114 el-Kehf 18/26.

115 el-İsrâ 17/111.

1.1.3.4. Mülkiyette Şirk

Allah (c.c) hiçbir konuda, kendisine ortak kabul etmediği gibi, yönetim (mülkiyet) konusunda da ortak kabul etmez. "*Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. O'ndan başka hiç ilâh yoktur. O, şerefli ve yüce Arş'ın Rabbidir.*"[116] Elbette Allah (c.c) hem dünyanın hem de ahiretin malikidir. Her ne kadar dünya hayatında Allah Teâlâ'nın bu sıfatını kendisinde de görenler olmuşsa da acaba o ortaklar ahirette de böyle bir şeye yeltenebilirler mi?[117]

İnsanlardan bazıları dünyayı ve kendi işlerini Allah'tan (c.c) başka varlıkların yönettiğine inanıyor ve onlara ilahlık yakıştırıp ibadet ediyorlardı. Allah (c.c) kendisine bu şekilde ortak koşanlara, güneşi, ayı ve benzeri varlıkların yönetimine işaret ederek şöyle cevap verir: "*O, geceyi gündüzün içine sokar; gündüzü gecenin içine sokar, güneşi ve ayı da emre âmâde kılmıştır.*"[118]

Kimisi güneşe, kimisi aya, kimisi yıldızlara veya dünyayı yönettiğine inandıkları farklı varlıklara ibadet ediyor ve böylece Allah'a (c.c) hakimiyette ortak koşmuş oluyorlardı. Allah (c.c) da onlara cevaben "*O ibadet ettiğiniz varlıkları yaratan ve yöneten benim, onlar ibadet edilecek varlıklar olmadıkları gibi sizin istifadenize sunulmuş varlıklardır. O halde kulluğu o varlıkları yaratıp-yöneten, size o varlıkları boyun eğdiren Allah'a (c.c) yapın!*"[119] diyordu. Dolayısıyla "İşte bunları yapan sizin rabbiniz Allah'tır" (c.c) buyurarak Rububiyette şerik kabul etmediğini beyan etmiş olmaktadır.

---

116 el-Hac 22/56.

117 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân tercümesi*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: Ensar, 2018), 10/74.

118 Fâtır 35/13.

119 el-A'râf 7/54.

Yine Allah Teâlâ "*Mülk O'nundur. O'nu bırakıp taptıklarınız ise, bir hurma çekirdeğinin zarına bile sahip olamazlar!*"[120] buyurmuştur. Buradan anlaşılan şudur ki: Mülk, yani yaratma ve yönetme kime aitse ilahlık da ona aittir. Mülkiyet, ulûhiyet ve ibadet üçlü sacayağı arasında uyumlu bir ilişki vardır; bir varlık mülkiyette (yönetme) ortak tanımıyorsa, yönettiği alanı ancak kendisi yaratmış olmalıdır. Bir hurma çekirdeğinin zarına dahi sahip olamayan varlıklar yaratma gücüne de sahip olamazlar. Oysa Allah (c.c) hem yaratan hem de yarattığını yönetendir. İlah olma vasfı sadece ve sadece yaratıcıya aittir.

İşte ibadet, yaratan, yöneten ve ilah olan varlığa yapılmalıdır ki o varlık Allah Teâlâ'dır. Nitekim Rabbimiz "*De ki: "İnsanların melikine sığınırım."*[121], *"Din gününün maliki."*[122] gibi ifadelerle hem dünyanın hem ahiretin tek yöneticisi olduğunu ilan etmektedir.[123] Allah (c.c) yerlerin ve göklerin yönetiminde ortak tanımadığını *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'a aittir."*[124] buyurmak suretiyle bildirmiştir. Yeryüzünde, gökyüzünde ve ikisi arasında bulunan her şey Allah'a (c.c) aittir. Çünkü bunların tamamını yaratan ve yöneten Allah'tır.[125]

Kur'ân mülkün gerçek sahibini tanıtırken şöyle diyor: "*Mülkün sahibi olan Allah'ım dilediğine mülk verirsin, dilediğinden de mülkü çeker alırsın.*"[126] Rabbimiz ayetin başında, mülk

120 Fâtır 35/13.
121 en-Nâs 114/2.
122 el-Fâtiha 1/4.
123 Fahruddin Râzî - Suat Yıldırım, *Tefsir-i kebir = Mefâtihu'l-gayb*, ed. Ahmet Ünalmış (İstanbul: Huzur Yayıncılık, 1988), 11/389.
124 Nûr 24/42; el-Mâide 5/40; ez-Zuhruf 43/85; Âl-i İmrân 3/189.
125 Kadı Beydavi, "Beydavi Tefsiri Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil", 235.
126 Âl-i İmrân 3/26.

konusunda hakimiyetin tamamen kendi elinde olduğunu, onu istediğine verdiğini, istediği kimseden de çekip aldığını bildirmiştir. Yani ilk elden mülke hükmetme hakkı sadece Allah'ındır (c.c). Rızık olarak takdir ettiği mülkünde insanlara söz sahibi olma yetkisi verse de son tahlilde mülkiyet konusunda tasarrufta bulunmak da sadece kendisine aittir. O'na mülkiyette ortak olabilecek hiç kimse yoktur. Ayet-i kerime "Gerçekten sen, her şeye gücü yetensin." ifadesiyle bitmiştir ki bu da mülkiyetin sadece Allah'ın (c.c) elinde olduğunu, onda dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu anlatmaktadır.[127] *"De ki: 'Eğer biliyorsanız söyleyin: Her şeyin hükümranlığı elinde olan, kendisi koruyan, kendisine karşı korunulamaz olan kimdir*?'"[128] Görüldüğü üzere ayet herhangi bir istisnaya mahal bırakmadan her şeyin; ticaret, evlilik, boşanma, ceza veya miras hukuku gibi bireysel ve toplumsal tüm yönetimin ilahî bir makama tevdi edilmesine vurgu yapmaktadır.

1.1.3.5. Sevgide Şirk

Hüzün, sevinç, korku gibi duygular gibi sevgi de fıtri bir duygudur. Ne var ki iman iddiasında bulunan kişinin sevgisinde ilahî muradı da gözetmesi gerekir. Şu halde Allah Teâlâ kimi, neyi ve ne ölçüde sevmesini istiyorsa, o şekilde davranmalıdır. Bu hususta Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: "*İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eş tutuyorlar da onları, Allah'ı sever gibi seviyorlar. Oysa iman edenlerin Allah sevgisi daha kuvvetlidir*."[129] Burada Allah'ın (c.c) dışında, Allah (c.c) kadar sevilen şeyden kasıt; Allah'tan (c.c) alıkoyan

127 Cevziyye, *Bedâi'u'ttefsîr*, 2/439.
128 el-Mü'minûn 23/88.
129 el-Bakara 2/165.

ve uzaklaştıran her şeydir. Onları sevmelerinin gereği olarak da onlara saygı gösterip tazim ve itaat ederler.[130]

Süddî, yukarıdaki âyeti açıklarken; burada ortak koşulan varlıklardan kastın bazı insanlar olduğunu söylemektedir.[131] Zira Allah'a (c.c) itaat eder gibi o insanlara itaat etmektedirler. Hatta bu insanların verecekleri emirler, Allah'a (c.c) isyan niteliği taşısa da Allah'a (c.c) isyan pahasına yine o insanlara itaate devam ederler." demiştir.[132]

Konuya dair bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"De ki: 'Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, az kâr getireceğinden korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden evler, sizlere Allah'tan, O'nun Resul'ünden ve O'nun yolunda cihat etmekten daha sevimli ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah, fasıklar topluluğuna hidayet vermez."*[133] İnsanlar bazen Allah'tan (c.c) daha fazla başka şeyleri sevip onları ilahlık derecesine çıkarabiliyorlar. Onlardan sadece Allah'ın (c.c) yapabileceği şeyleri istemek suretiyle şirk koşuyorlar,[134] Rabbimiz ise kendisinden başka hiçbir şeyin veya hiç kimsenin sevilmemesini değil, kendisinin müsaade ettiği şeyleri ve müsaade ettiği ka-

---

130 Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah Bin Muhammed Eş-Şirazi el-Beydavi- Abdülvehhab Öztürk, *Beydavi Tefsiri: envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2013);1/228. *Celâleyn Tefsiri Kelime Anlamlı ve Açıklamalı Tercüme*, çev. Taha vd. Alp, ts., 2/148.

131 İmam Taberi, *Taberî Tefsiri*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Ümit Yayıncılık, ts.), 1/391.

132 Celâleddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Suyûtî (849 H./1445 M.-911 H./ 1505 M.), *Hadislerle Kur'ân tefsiri ed-Dürrü'l- mensûr fi't-tefsîr bi'l-mensûr* (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2013),2/ 116.

133 et-Tevbe 9/24.

134 Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 2/117.

dar sevilmesini istiyor. Her konuda olduğu gibi bu konuda da dengeli bir yol tutmamızı bizlere öğütlüyor.[135]

Zira bazen Allah (c.c) kadar sevilen şeyler, bizleri Allah'tan (c.c) o derece uzaklaştırıyor ki onun sevgisi Allah'ın (c.c) sevgisini bastırabiliyor. Örneğin İsa'ya (as.) olan sevgilerinden dolayı Hristiyanların bir bölümü, *"İsa (Mesih) Allah'ın oğludur."*[136] diyecek kadar ileri gidebilmişler ve onu Allah'ın (c.c) bir parçası saymak suretiyle ilahlaştırmışlardır. Allah (c.c) ise onların bu tutumunu, aşırılık olarak değerlendirmiş[137] ve O'nun eşi yok ki çocuğu olsun buyurmuştur.[138]

1.1.3.6. Tazim ve Yüceltmede Şirk

Aşırılığın sonucunun Allah'ın (c.c.) istediği yoldan sapmak olduğunu bildiren Rabbimiz şöyle buyurur; *"De ki: 'Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın.'"*[139]

Tazim ve yüceltmede şirkin bir örneği olarak İsa'nın (a.s.) ilk takipçileri onu normal bir insan ve peygamber olarak görürken, daha sonra Hristiyanlar Mesih'e saygı, tazim ve bağlılık göstermede haddi o kadar aştılar ve felsefi yorumlardan ve fantezilerinden öylesine etkilendiler ki Mesih'in gerçek öğretileriyle hiçbir benzerliği olmayan yeni bir din uydurdular.[140] Ve böylece de aşırı tazim ve yüceltmenin sonucu olarak İsa'yı (a.s.) Allah'a (c.c) ortak koşmuş oldular. Geçmişte

---

135 Feyzullah Birışık *Hem Cennete Götüren Hem Cehennemden Çıkartan Bir Kelime: Tevhid* (Polen Yayınları, 2015), 73.

136 et-Tevbe 9/30.

137 en- Nisâ 4/171.

138 el-En'âm 6/101.

139 el-Mâide 5/77.

140 Ebu'l A'lâ Mevdûdî- Muhammed Han Kayanî, *Tefhimu'l-Kur'an: Kur'an'ın anlamı ve tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 1/501.

olduğu gibi günümüz Müslümanları da peygamberler arasında üstünlük kıyaslaması yapmış ve bu çerçevede Hz. Muhammed'i ilahlaştırma pahasına, diğer peygamberlerle yarıştırmış, lakin bu arada Hz. Peygamber'in dava ve misyonunu berhava etmiş, İslam'ın şanlı peygamberini hırka ve kıla indirgemiştir.[141]

1.1.3.7. Korkuda Şirk

Korku fıtrî bir durumdur. Elbette yaratılmış olan her canlının korktuğu bir şeyler olabilir. Ercümend Özkan'ın korku hakkında güzel bir yorumu bulunmaktadır: "Fareden korkmak da bir korkudur, filden korkmak da. Fareden korkan insan kınanabilir ama filden korkan kişiyi hiç kimse kınamaz". Gücü ve yapabileceği şeyler sınırlı olan, aciz ve zayıf olan insanlardan korkmak yerine, Kâdîr-i mutlak olan, azabı çetin olan Allah'tan (c.c) (azabından) korkmak doğru olandır. Korku bazen o boyutlara varır ki korkulan varlık ilahlık makamına yükseltilebilir. Kur'an bu gerçeğe şu şekilde değinir: *"Allah buyurdu ki: "İki ilah edinmeyin. Çünkü O, ancak tek bir ilahtır. Öyleyse sadece benden korkun!"*[142] *"Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam; ancak Rabbimin dilediği olur!"*[143]; *"Savaşmaları emredildiğinde, onlardan bir grup, Allah'tan korkarcasına hatta daha da büyük bir korkuyla düşmanlardan korkuyor ve 'Rabbimiz niye bize savaşı emrettin, bu savaşma emrini biraz daha ertelesen olmaz mı?'" dediler.*[144]; *"Eğer inanıyorsanız bilin ki asıl korkmanız gereken Allah'tır."*[145]; *"İnsanlar-*

[141] Hz. Peygamber'in Kur'ân'da tanımlanan şahsiyeti ve misyonu hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed Bahaeddin Yüksel, Kişiliği Bağlamında Kur'an'da Hz. Muhammed (İlahiyât, 2022), 8-100.

[142] en-Nahl 16/51.

[143] el-En'âm 6/80.

[144] en-Nisâ 4/77.

[145] et-Tevbe 9/13.

dan korkmayın, benden korkunuz."[146]*; "Allah'ın göndermiş olduklarını tebliğ edenler, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter."*[147] Rabbimiz sadece kendisinden korkmamız gerektiğini emir buyurmakta ve elçilik görevi yapan, Allah'ın (c.c) ayetlerini insanlara duyurma gayretinde olan insanların sadece kendisinden korktuğunu beyan buyurmaktadır.

Elbette ki şirk çeşitleri burada anlatılanlarla sınırlı değildir. Örneğin şirk-i istiklâl (Güneş, Ay, Yıldızlar gibi semavi varlıklara tapma), şirk-i ta'bîd, bu şirk çeşidine şirk-i teb'iz de denir. (Teslis inancı gibi, Allah'ın (c.c.) birkaç varlıktan meydana geldiğini düşünme). Şirk-i takrîb (Canlı-cansız varlıkların, Allah'a (c.c) yaklaşmada aracı olarak değerlendirilmesi). Şirk- i taklîd (Din büyüklerinin ilahlaştırılması). Şirk-i ağrâz (Heva ve heves'in ilahlaştırılması). Şirk-i esbâb (Doğanın, Tabiat'ın ve Eşya'nın ilahlaştırılması).[148] Gizli şirk, riyâ yani ibadetleri ihlastan ârî sırf insanlara gösteriş olsun diye yapmak.[149] vb. şirk türlerinden de bahsedilmiştir.

Aslında biz bu şirk türlerinden bazısını anlatmaya çalışmış, bir kısmını en azından bir nebze açıklamış, bir kısmına da dolaylı olarak değinmiş olsak da hem başlıkların farklı olması hem de farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiş olmaları sebebiyle buraya aldık. Bunula beraber pek tabidir ki şirk meselesini daha detaylı anlatan kaynaklar da mevcuttur. Ancak biz asıl konumuzun şirk konusu olmaması hasebiyle meramımızı anlatacak kadarıyla iktifâ ettik. Buraya kadar

146 el-Mâide 5/44.

147 el-Ahzâb 33/39.

148 Namık Kemal Okumuş, *Bütün Yönleriyle Şirk* (Araştırma Yayınları, 2015), 120-128.

149 Nadim Macit, *Kuran ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum* (Konya: Ribat Basın Yayın, 1992), 39.

işlediğimiz şirk çeşitleri, genel olarak dünyanın ve dünya hayatının yönetimi ile ilgiliydi.

İnsanlar maalesef Allah'a (c.c) mahşer alanı içinde ortaklar koşmuşlar ve bu ortakların onları, Kur'an'da olmayan, sırat köprüsünden geçireceklerine, şefaat ederek tabir caizse Allah'ın (c.c) elinden kurtaracaklarına inanmışlardır. Hatta bir kısım insanlar, mahşerde hesap görürken bile Allah'a (c.c) ortak koşmuştur: şeyhlerinin bir kişinin hesap işini devraldığını söyleyen, yani mahşerde onu Allah'ın (c.c) değil meşâyih'in hesaba çekeceğine inanan vaizler de bulunmaktadır.

1.1.3.8. Şefaat Yetkisinde Şirk

Sözlükte; "Birinin işini halletmeye çalışmak için önüne düşmek, işinin halledilmesi için birinin araya girmesini istemek" anlamlarındaki *şef'* (شفع) kökünden türeyen şefaat, "suçunun bağışlanması veya isteğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme" mânasına gelir.[150]

İlginçtir, kimi insanlar adaletini tam tecelli ettireceğini beyan buyuran Allah Teâlâ'nın cezalandıracağı kulunu, araya girerek elinden kurtaracak bir şefaatçi/aracı olacağına inanmaktadır. Bu durumda adaletini tecelli ettirmek isteyen ve suçunu affetmeyip azapta ısrarcı olan Allah'ın elinden, o kuluna acıyıp merhamet eden bir şefaatçi söz konusu olacaktır ki bu denklemde (haşa!) Allah zalim, şefaatçi ise daha merhametli olacaktır. Bu Allah Teâlâ için düşünülemez, düşünülmesi halinde ise sahibinin akidesine zarar verir. Oysa Allah'tan (cc) daha merhametli kim olabilir. O (cc) kullarına karşı çok merhametli ve lütufkardır. Rahmetinin gazabını geçtiğini açıkça beyan buyurmuş ve cennetinde itaatkâr kul-

150 "Şefaat", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 26 Şubat 2025).

larını ağırlamak için hidayet yolunu kolaylaştırmıştır. Büyük günahlardan kaçınılması halinde küçük günahları bağışlayacağını, tövbekâr kullarına mağfiret edeceğini bildirmiştir. Şeytanın yoluna uyup inkâr ve günahta ısrar eden kullarını da adaleti gereği cezalandıracağını kesin bir dil ile ifade buyurmuştur. Şu hâlde Allah Teâlâ'nın iradesini kim yerinde bulmaz da etki edip yönlendirebilir?

Kullarının kendisinden başka bir aracıya ihtiyaç hissetmeyeceğini Allah Teâlâ şöyle ifade buyurmaktadır: *"Şefaatin tamamı Allah'a aittir."*[151] Yani kulların yar ve yardımcısı sadece ve sadece Allah Teâlâ'dır. Kur'ân'da birçok ayette tasviri yapılan hesap gününde, Allah Teâlâ ile sorguladığı kulları arasına girecek bir üçüncü şahıstan hiçbir şekilde bahsedilmemektedir. Hesap günü mutlak iradesini tam bir şekilde tecelli ettirecek olan Allah Teâlâ kullarını tek tek sorgulayacaktır.[152] Orada ne bir kayırma ne bir aracılık/şefaat ne de bir adaletsizlik söz konusu olacaktır. Aksine Allah Teala Mekke müşriklerinin iddia ettiği gibi hesap gününde aracıların/şefaatçilerin olacağı şeklindeki inancın, müşriklere ait katıksız bir şirk olduğunu birçok ayette beyan buyurmuştur.[153] Zannedildiği gibi Kur'ân hesap gününde şefaat gibi bir aracılığının olacağını haber vermemiştir. Aksine şefaat inancını Mekke toplumunda hazır bulmuştur. Şefaat, Mekke müşriklerinin asırlardır iddia ettiği yerleşik ve yaygın bir inançtır. Kur'ân nazil olmaya başladığında bu inancı toplumda hazır olarak bulmuştur. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın şefaat inancına yönelik bir beyanda bulunması, İslam açısından bunun yeri ve hükmünü beyan etmesi gerekmiştir. İlgili

151 ez-Zümer 39/44.

152 el-En'âm 6/94; Meryem 19/95; el-İsrâ 17/13-14.

153 el-En'âm 6/94; el-A'râf 7/53; Yûnus 10/18; el-Kehf 18/52; ez- Zümer 39/43

ayetlerde bunun şirk olduğu ve yerde-gökte Allah Teâlâ'nın böyle bir aracılık kurumundan haberdar olmadığı, yani varlık aleminde Allah (cc) ile kulları arasında hesap günü bir aracılığın olacağı gibi bilginin bulunmadığı şu ayette açıkça belirtilmiştir: *"Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da veremeyen şeylere tapıyorlar ve 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir.' diyorlar. Onlara şöyle de: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi O'na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz? Onların yakıştırdıkları ortaklardan O'nun yüce ve münezzeh olduğunda şüphem yoktur."*[154] Görüldüğü üzere ayette Allah Teâlâ yerde ve gökte şefaat gibi bir aracılığın bulunduğundan haberdar olmadığını belirterek, ahirette mücrimlerin böyle bir usul ile kurtulacağı inancının ne varlıkta ne de İslam'da olmadığını bildirmektedir. Ne var ki buna rağmen kimi insanlar ısrarla, Allah resulü başta olmak üzere, birçok insanda şefaat yetkisi olduğuna inanmışlardır. Onların bu görüşünü destekler mahiyette hiçbir ayet bulunmamaktadır. Tam tersine şefaatle ilgili ayetlerin tamamı olumsuz formda gelmektedir. Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in dahi böyle bir yetkiye sahip olmadığını şöyle ifade buyurmaktadır: *"(Ey Muhammed!) Hakkında azap hükmü kesinleşmiş kimseyi, sonuçta ateşi boylayacak olanı sen mi kurtaracaksın?"*[155] Oysa Kur'ân Hz. Muhammed'in şefaatinden değil, şikayetinden bahseder: *"İşte o gün gerçek egemenlik Rahmân'ındır ve o gün inkârcılar için çok zor bir gün olacaktır. O gün, (dünyada iken) haktan sapmış kişi ellerini ısırarak şöyle diyecek: 'Keşke peygamberle birlikte aynı yolda olsaydım! Eyvah! Keşke falancayı kendime dost edinmeseydim! Meğer bana uyarıcı mesaj geldikten sonra, o dost bildiğim kişi bu Kur'ân'dan beni saptırmış!' İşte şeytan insanı (böyle) çaresizlik içinde yapa-*

154 Yûnus 10/18.
155 ez-Zümer 39/19.

yalnız bırakır. (O gün resul ise şöyle seslenecek:) 'Rabbim! Kavmim bu Kur'an'a büsbütün ilgisiz kaldılar.'"[156]

Ayetlerden şefaatin hak olduğu değil, tam tersine şirk olduğu anlaşılabilir. Şefaatin izne bağlanması ile ilgili ayetleri[157] anlamaya çalışırken de Kur'ân'ın bu hükümleri çerçevesinde anlaşılması gerekir.[158] Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Onun izni olmadan katında kim şefaat edebilir."*[159] Bu Âyet zaten tek başına hiç kimsenin şefaat etme yetkisinin olmadığını anlamaya yeter mahiyettedir. Âyette vurgulanmak istenen, Allah'ın bazı kişilere şefaat etmeleri için izin vereceği değil, tam tersine müşriklere cevaben, "Allah böyle bir şeye izin mi verdi ki siz birilerinden şefaat umuyorsunuz?" mesajıdır. Zira Peygamberimiz (as) da dahil hiç kimsenin böyle bir yetkisi bulunmamaktadır.[160] Bu arada kimi insanlar "Şefaat sadece kafirler için olmayacaktır, günahkâr müminler için şefaat elbette vardır!" şeklinde düşünmektedir. Kur'an'da Allah'ın (c.c) huzurunda duracağı günden haşyet derecesinde korkan gerçek Müminlerin bile şefaat edecek kimselerinin olmayacağı bildirilmektedir.[161] Bir peygamber olarak Hz. Nuh oğlu için dünyada şefaat edemezken,[162] acaba hesap gününde şefaat edebilecek midir? Hz. Nuh'a tanınmayan şefaatin, diğer peygamberlere de verilmeyeceği izaha muhtaç değildir.

---

156 El-Furkân 25/26-30.
157 Sebe' 34/23; Taha 20/109 vb.
158 Mehmet Ali Durmuş, *Kur'an'a Göre Şefaat* (Ankara: İşaret Yayınları, 2017), 81-86, 94-101.
159 el-Bakara 2/255.
160 Şeyh Muhammed Abduh- Muhammed Reşid Rıza, "Tefsiru'l-Kur'ani'l.-HakimTefsiru'l-Menar", (ts.), 3/70-73.
161 el-En'am 6/51.
162 Hûd 11/45-46.

1.1.3.9. Hesap Görmede Şirk

Yukarıda belirttiğimiz gibi birtakım insanlar, şeyh kabul ettikleri insanların, Allah (c.c) ile beraber, bazı insanları hesaba çekeceğine inanmaktadırlar.[163] Bu konuda Kur'an o gün, Hesabın Allah'a (c.c) ait olduğunu,"[164] yöneticinin Allah (c.c) olduğunu,[165] insanların hesap vermeye tek başlarına geleceğini,[166] kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağını,[167] tüm insanların kendini meşgul edecek bir derdinin olduğunu,[168] Peygamberlerin bile hesaba çekileceğini,[169]Allah'ın korkusundan seslerin kısılacağını[170] bildirmiştir. Şu hâlde hesap Allah'a (c.c) ait ise, bu insanlar nasıl hesap soracaklar. Kişi herkesten kaçacak, sesler kısılacak ve peygamberler dahi hesaba çekileceğine göre, böyle bir beklentinin beyhude olacağı ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır.

1.2. Dua

Dua inançlı insan için bir sığınma, halini arz etme ve ibadet niteliği taşımaktadır. Kur'an; "*Duanız olmasa Allah size ne diye değer versin*"[171] buyurur. Dua insan için o kadar ehemmiyet arz etmektedir ki inançlı-inançsız her insan, bir şekilde duaya ihtiyaç hissetmektedir. Dua, özellikle çaresiz kalan insanların, en güvenli limanıdır. Küçük-büyük, kadın-erkek,

163 Ebubekir Sıddık Kaya, "Tarikatçıların İslam'a Bir Faydası Olmuş mu Şu Ana Kadar", *Facebook,* (01 Mart 2025).
164 el-Gâşiye 88/26.
165 eL-Fâtiha 1/3.
166 el-En'âm 6/94.
167 el-Me'aric 70/10.
168 Abese 80/33-37.
169 el-A'râf 7/6.
170 Tâhâ 20/108.
171 el-Furkân 25/77.

her insan duaya baş vurmaktadır. Duanın İnsan üzerinde reddedilemez pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Dua insanı psikolojik ve ruhsal olarak rahatlatır, huzur ve dinginlik verir. Dua toplumların gündeminde o kadar fazla yer tutmaktadır ki (özellikle İslam toplumunda) bu işin fıkhı bile oluşturulmuştur. Aklımıza gelebilecek veya gelmeyecek her konuda dua örnekleri, kafiyeli dua paketleri hazırlanmış ve birçok dini konuda olduğu gibi, maalesef bu konuda da işin borsası oluşturulmuştur. İnanan insanların yumuşak karnı olan bu konuda, seküler düşünceye sahip insanlar fırsatı ganimet bilerek, adeta dua sektörü diye bir şey ortaya çıkarmışlardır.

İmam-Hatip olarak göreve başladığım köyde, bir eve misafir olmuş ve orada oturduğumuz odanın duvarında "*Şüphesiz inkâr edenler Zikr'i (Kur'an'ı) duydukları zaman neredeyse seni gözleriyle devirecekler. (Senin için,) 'Hiç şüphe yok o bir delidir!' diyorlar.*"[172] âyetinin bir kartpostal şeklinde asılmış olduğunu görmüştüm. Kartın üzerinde nazar ayeti yazmaktaydı. Aynı odanın diğer duvarında aynı ayet için, karınca duası, bir diğer duvarında ise, bereket duası başlıklı kartlar asılmıştı. İnsanın hayretler içerisinde "Ne ayetmiş be!.." diyesi gelebilir. Fakat üzülerek belirtelim ki ayet ne nazar ayeti ne bereket duası ve ne de karınca duasıdır. Âyetin ne olduğunu, devamında *"O sadece ve sadece alemler için bir öğüttür."*[173] ifadesiyle ayetin sahibi beyan etmektedir. Akıl, iz'an ve vicdan sahibi her insan bu ayetin alemlere öğüt olmanın dışında bir işlevinin olmadığını, nazar, bereket veya karınca duası olmayacak kadar şümullü bir kapsama alanına sahip olduğunu kabul etmelidir. Fakat insanları sömürmeyi ve

172 el-Kalem 68/50.
173 el-Kalem 68/51.

menfaat elde etmeyi aklına koymuş bir güruh ayeti kendi çıkarlarına alet etmek suretiyle amacının dışına taşımışlardır.

Dua Kur'an'da görüleceği üzere, zamanı ve zemini olmayan, herhangi bir kalıp ifadesi, ritüeli olmayan bir ibadet şeklidir. İnsan içinde bulunduğu halini arz ederek her türlü ihtiyacını, direkt olarak Rabbinden ister. Fakat ne hazindir ki Kur'an'da olmayan ve İslam'la bağdaşmayan birçok düşünce, bu ibadeti de ifsat etmiştir. Öyle ki hazır dua paketleri,[174] tavsiye dua kalıpları,[175] kafiyeli dualar,[176] özel dua zamanları[177] ve mekanları[178] icat edilmiş, olup-olmadığı veya mahiyeti bile tartışmalı olan şeylerden Allah'a sığınmak için dualar[179] afakî, abartılı dualar, [180] din ile alakası olmayan, farazi işlerde yapılacak dualar oluşturulmuş,[181] olur olmaz her şeyle ilgili bir dua,[182] Allah resulü yapmış gibi günümüz insanına aktarılmıştır. Dua ederken şekle de önem atfedilmiş, kıb-

---

174 Necdet Kahveci, *Nurlu Dualar* (İstanbul: Bayzem Yayınları), 491-492.

175 Necdet Kahveci, *Faziletli Dualar* (İstanbul: Bayzem Yayınları, ts.), 169-171.

176 Necdet Kahveci, *Sırlı Dualar* (İstanbul: Bayzem Yayınları), 394-397.

177 Hüseyin Tokoğlu, *Büyük Dua Kitabı* (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2001), 87-93.

178 Cemal Sofuoğlu, *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 44; Şeyh Abdulselam Akbana, *Resulullah'ın Dilinden En Güzel Dualar* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2016), 40.

179 Ali Mevlüt Kaya, *Büyük Dua Kitabı- 2* (Akit).

180 Arif Pamuk, *Resulullah'ın Dilinden Sureler ve Dualar, Fazileti, Esrarı, Hikmeti* (Pamuk Yayıncılık, 2009), 509-517.

181 İbrahim Salihoğlu, *Hikmetli Dualar* (İstanbul: Bayzem Yayınları) (Erişim 13 Şubat 2025), 316.; Mehmed Paksu, *Peygamberimizden Günlük Dualar*, ed. Abdurrahman Alp (İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2015). 91,92.

182 Ali Rıza Kaşeli, *Büyük Dua Kitabı* (İstanbul: Merve Yayınları, ts.), 176-178; Yakup Yıldırım, *Kalbe Dokunan Dualar* (Istanbul: Yayın Dünyamız Yayınları, 2017), 43.

leye yönelme, elleri açıp havaya kaldırma gibi şeyler de duanın ayrılmaz bir parçası gibi algılanır olmuştur.[183] Hatta bu konuda eller açılırken, parmakların ve avuç içinin durumu ile ilgili çok fazla detay verenler dahi olmaktadır.[184] Oysa Kur'an dua konusunda, çok detaylı bilgiler ve emirler verdiği halde, şu zamanda, şu mekânda, şu şekilde, dua edin dememiş, kıbleye yönelmek, elleri açmak vb. ritüellerden hiç bahsetmemiştir.

Dua etme işlemi üç yönü bulunan bir işlemdir; Dua, Dua eden, Dua edilen ve sonuç olarak ya duanın hemen kabulü ya ertelenmesi ya da reddi ile karşılık verilir. Allah (c.c) duaya icabet edeceğini söylemiştir,[185] duayı kabul edeceğini değil. Duayı kabul etmemesi de bir cevap şeklidir. Bizim duanın mahiyetini, nasıl ve ne zaman dua etmemiz gerektiğini bilmemiz gerektiği gibi, dua eden insanın yerine getirmesi gereken vecibeleri ve dua edilen varlıkta bulunması gereken özellikleri bilmemiz gerekmektedir. Aksi takdirde bir ibadet şekli olan dua şirke, en azından yanlış bir amele dönüşebilir.

Dua, haddi aşmadan, gizlice,[186] yalvara yakara,[187] haşyet duyarak ve gönülden isteyerek, umutla[188] olması gerektiği gibi, aceleci olunmamalı ve namazla desteklenmelidir.[189] Her ibadet gibi dua da dünyada geçerlidir.[190] Dua eden kişi sa-

---

183 İsmail Boylu, *Kur'an'dan Duâ Ayetleri Peygamber Efendimizin Dilinden Dualar Türkçe Okunuşu ve Anlamı* (Konya: Kitapmatik Yayınları, 2014), 114.

184 İbrahim Ünal, *Kur'an ve Sünnet'ten Dualar*, ed. Abdurrahman Alp (Istanbul: Nesil Yayın Grubu, 2013), 35-36.

185 el-Bakara 2/186; el-Mü'min 40/60.

186 *Incil- Müjde Incil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi* (Istanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1991), Matta,6/5, 12.

187 el-A'râf 7/55.

188 el-Enbiyâ 21/90; es-Secde 32/16.

189 el-Bakara 2/45, 153.

190 el-Mü'min 40/49-50.

mimi ve içten olmalıdır.[191] Dua edilen makama gelince, duayı işitmeli,[192] dua eden kişinin durumuna vakıf olmalı,[193] onun açıklayamadığı gizli hallerini bilmeli,[194] onu görmeli,[195] yaratılmış değil, yaratıcı olmalı,[196] zarar veya fayda vermeye gücü olmalı,[197] varlıklara hükmedebilmeli[198] ve duayı kabul edecek güce ve sıkıntıyı giderecek güce sahip olmalıdır.[199] Sayılan bütün bu özelliklere sadece Allah Teâlâ sahip olduğuna göre, Allah'tan (c.c) başkasına dua etmek Allah'ı (c.c) gereği gibi takdir edememek anlamına gelecektir.[200] Bu konuda Allah (cc) Salih'in (a.s.) diliyle şöyle buyurur: *"Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir."*[201] Allah Teâlâ'nın icabet ettiği duanın mahiyetini, dua eden kişide ve dua edilen varlıkta bulunması gereken özellikleri, vereceğimiz örneklerle daha da açıklamış olacağız.

Dua kelimesi de'â-yed'û kökünden mastar olup "nida etmek, birinden bir şey istemek, yardım istemek, küçüğün büyüğünden mevki olarak alttakinin üsttekinden bir şeyler umarak talepte bulunması" anlamını ifade eder. Allah'a (c.c) arz edilmek istenen isteklerin yazılı veya sözlü bir şekilde dile getirilmesine dua denilir. Kelimenin ıstılahî manasına gelince; Allah'ın (c.c) üstünlüğü karşısında insanın acizliğini itiraf etmesi, sevgi-saygı, hamd ve sena içerisinde, lütuf ve

191 el-A'râf,7/29.
192 Â'li-İmrân 3/38; eŞ-Şuarâ 26/72.
193 Fâtır 35/31.
194 Â'li-İmrân 3/29.
195 Fâtır 35/45.
196 en-Nahl 16/20.
197 el-Hac 22/12.
198 el-Mü'min 40/20.
199 el-Hac 22/73; Hûd 11/61; en-Neml 27/62.
200 el-Hac 22/74.
201 Hûd 11/61.

inayetini istemektir. Birlikte kullanıldığı edata göre, bazen bedduada, bazen hayır duada bulunmak manalarına gelir.[202]

Dua Kur'an'da "isnat etmek" manasında da kullanılmıştır. Allah'a (c.c) çocuk isnat edenlerden bahsederken, dua kelimesi geçmektedir.[203] Dua feryat manasına da kullanılır.[204] Dua, kalbin Allah'la (c.c) konuşmasıdır.[205] Dua, çağrı ve istektir. Dua Kur'an-ı Kerim de birçok ayette, hiçbir ibadet veya dini bir kasıt olmaksızın, birini bir yere veya bir şeye çağırma, birinden bir şey isteme anlamlarında da kullanılmıştır.[206] Nihayetinde dua, tövbe ve istiğfardır.[207]

Duayı kabul eden, isteklere cevap veren anlamında Allah'ın (c.c) el-Mucîb ism-i şerifi bulunmaktadır.[208] Bir hakikat olarak dua varsa, elbette o dua ile iltica edilecek makamda duran sadece Allah Teâlâ'dır. Nitekim Kur'an'da Allah'ın (cc), meleklerin, peygamberlerin, cennetliklerin vs. birçok dua örneği bulunmaktadır.

1.2.1. Allah'ın (c.c) Duası

Dua davettir.[209] Bu açıdan bakıldığında Allah'ın (c.c) duası da bir davettir. Ebetteki bizim düşündüğümüz manada duaya ihtiyacı olmayan Rabbimiz, içinde bulunduğu acziyet nedeniyle birilerinden yardım istemek üzere dua edecek de-

---

202 Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

203 Meryem 19/91.

204 el-Enbiyâ 21/15.

205 Mustafa İslamoğlu, "Kur'an Sürelerinin Kimliği", 22.

206 el-Enbiyâ 21/45. el-Mü'minûn 23/73. en-Nûr 24/48,51,63. el-Furkân 25/13. el-Kasas 28/41,64. er-Rûm 30/25. El-Ahzâb 33/5; Fâtır 35/6, 18; Yâsîn 36/57; Sad 38/51; el-Mü'min 40/10. Vb.

207 Â'li-İmrân 3/135.

208 Abdülkerim Kuşeyri, *O'nun Güzel İsimleri Şerh-i Esmaillahi'l-Hüsna*, çev. Cevher Caduk (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2012), 122.

209 el-A'râf 7/193; el-Ahzâb 33./53.

ğildir. Bu bağlamda Allah (c.c) kullarını hem İslam'a hem barışa hem de selam yurdu olan cennete davet etmektedir. "*Allah kalıcı mutluluk ve esenlik yurduna çağırıyor, zira O dileyeni dosdoğru yola yöneltmektedir*."[210] Ayette dua kelimesi, davet anlamındadır.

1.2.2. Meleklerin Duası

Allah Teâlâ Kur'an'da meleklerin bizler için dua ettiğini bildirmektedir. Meleklerin bizim için yaptığı dualardan anlıyoruz ki dua günahlardan istiğfardır. Bunu ifade eden bazı ayetlerde şöyle buyurulmaktadır: "*Arş'ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O'na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: "Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru. Rabbimiz! Müminleri ve babalarından, eşlerinden, soylarından iyi olanları, kendilerine söz verdiğin Adn cennetlerine koy; şüphesiz güçlü olan, Hâkim olan ancak Sensin. Onları kötülüklerden koru. Sen o gün kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmiş olursun. İşte bu büyük başarıdır."*[211] Görüldüğü üzere meleklerin duası, inanan kullar için Allah Teâlâ'dan mağfiret ve azaptan kurtuluş üzeredir. Buradan hareketle tekrar altını çizmek gerekirse dua bir istiğfardır.

1.2.3. Peygamberlerin Duası

Rabbimiz Kur'an'da bazı peygamberlerin duasını bize aktarmış ve zımnen nasıl dua etmemiz gerektiğini de öğretmiştir. Peygamberlerin dualarında görüleceği üzere, onlar isteyecekleri şeyleri, direkt olarak Allah'tan (c.c) istemişler, ara-

210 Yûnus 10/25.
211 el-Mü'min 40/7-9.

ya hiç kimseyi koymamışlardır. Dolayısıyla "Falancanın hatırı için, filancanın yüzü suyu hürmetine…" gibi dualarında birtakım aracılar sıralamamışlardır. Yine duaları için özel mekân veya zaman aramamışlar, kafiyeli dualar yapmak yerine, kısa ve öz cümlelerden oluşan samimi ve tevhidi dualar yapmışlardır. Sadece bu bile duayı yalnızca Allah'a (c.c) yapmamız gerektiğini bize açıkça göstermeye yetmektedir. Zira peygamberler bize her konuda en güzel örnek olduğu gibi dua konusunda da örnektirler. Dolayısıyla bu çalışmada peygamberlerin Kur'an'da geçen örnek dualarını tahlil etmeyi amaçlamaktayız. Bunu da peygamberleri tarihsel bir kronolojiye veya Kur'an'daki mushaf tertibine göre değil de konunun akışına göre ele almayı uygun gördük. Duanın gücünü görmemiz açısından, önemini belirtelim ki Rabbimiz Kur'an'da geçen tüm duaları kabul etmiştir. Dua öyle bir silahtır ki tek başına bir peygamber, onunla bazen bir ordunun helak olmasına vesile olmuş, bazen kaybettiklerini geri almış, bazen insanların zulmünden kurtulmuş ve daha nice lütuflar elde etmişlerdir. Tabi ki sadece peygamberler değil, dua eden herkes, umulmadık kapıların açıldığına bizzat şahit olmuşlardır.

1.2.4. Hz. Adem'in Duası

İstiğfarın da bir dua olduğunu söylemiştik. Hz. Âdem ve eşi yasak meyveyi yediklerinde, Allah'ın emrine karşı geldikleri için hemen tövbe ettiler ve "*Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz'*"[212] Rableri de onların dualarını kabul ederek, onları affetmiştir. Görüldüğü üzere Hz. Adem

[212] el-A'râf 7/23.

ve eşi Havva'nın samimi bir şekilde yapmış oldukları dua, Allah (cc) katında kabul edilmiş ve mağfirete mazhar olmuşlardır.

1.2.5. Hz. İbrahim'in Duası

Hz. İbrahim, çok şümullü dualar etmiş, hem kendisi ve ailesi için hem gelecek nesiller için hem dünyayı hem de ahireti mamur edecek isteklerde bulunmuştur. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir: *"Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle denemiş, o da onları yerine getirmişti. Allah, 'Seni insanlara önder kılacağım.' demişti. O 'Soyumdan da…" deyince, 'Zalimler benim ahdime erişemez!" buyurmuştu. İbrâhim, 'Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır!' diye dua etmişti. Allah buyurdu ki: 'İnkâr edene de az bir süre dünya nimetleri veririm ama sonunda onu cehennemin azabına sürerim. O ne kötü bir sondur!'"*[213] Peygamber soyundan da olsa zalim olanlar, halifeliğe (önderliğe) nail ve layık olamazlar. Bu nimete ancak layık olanlar, adil ve zulümden beri olanlar nail olurlar. Oysa rızık meselesi böyle değildir. Allah (c.c) herkesi rızıklandırır.[214] Burada dikkat edilirse aslında Rabbimiz Hz. İbrahim'e (a.s) nasıl dua etmesi veya etmemesi gerektiğini öğretmektedir. İbrahim (as.) soyundan da önderler çıkarmasını istediğinde, Allah'ın (c.c) cevabı; "*Ahdim zalimlere erişmez!*" olurken, sadece Müminler için rızık istediğinde ise herkesi rızıklandıracağını söyleyerek, Hz. İbrahim'e (a.s) sahih duayı öğretmektedir. İbrahim'in (a.s) duası şöyle devam etmektedir: "*Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, 'Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen (duayı)*

213 el-Bakara 2/124,126.

214 Zemahşerî - Harun Ünal, *El-Keşşâf* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2016), 349.

işitensin, hakkıyla bilensin.' diyorlardı. 'Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın. Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.'"[215] Hz. İbrâhim Allah'ın duayı işittiğine vurgu yapmaktadır. Mevdudî ve Zemahşerî bu duanın kabulü olarak, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesini ileri sürmüşlerdir.[216]

İbrahim babasından ve kavminden ayrılırken "*Ben duamı rabbime yapıyorum ve duamda mahrum kalmayacağımı umuyorum.*"[217] demişti. Nitekim o hiçbir zaman da mahrum bırakılmamıştı.[218]

İbrahim (as) kavmine; "Taptığınız şeyler siz onlara dua ettiğinizde sizi duyarlar mı"? diye sormuş onlar da "Hayır, fakat atalarımızı bu şekilde bulduk." cevabını verince, duaya icabet etme gücüne sahip olan bir varlıkta bulunması gereken özellikleri sıralamış ve bu özelliklerin içerisinde duyma özelliğini de saymıştı.[219] Kendisi de duasını duyan Rabbine şöyle yapmıştır: "*Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni Salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl.*"[220] İbrahim'in (a.s) bu duası da kabul olmuş ve günümüze kadar tüm topluluklar onu saygıyla anmışlardır. Bu da göstermektedir ki dua samimi bir şekilde yapılırsa

---

215 el-Bakara 2/127-129.
216 Zemahşerî - Ünal, *El-Keşşâf*, 361. Mevdudî, Tefhim, 101.
217 Meryem 19/48.
218 "İbn Kesir (Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri). prof. Dr. Bekir Karlığa. 10/5149.
219 eş-Şuarâ 26/72-82.
220 eş-Şuarâ 26/83-84.

kabul edilebilir.[221] *Beni Naîm Cenneti'nin varislerinden eyle. Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır. (Kulların) diriltilecekleri gün beni utandırma!"*[222]; *"Rabbim bana Salihlerden bir evlat ver."*[223] duası da kabul olmuş ve Rabbi ona sözünde sadık olan İsmail'i[224] ve salih bir nebi olan İshak'ı[225] vermiştir. İsmail, İbrahim'in duasının kabulü olarak, İshâk ise mucize olarak verilmiştir.[226]

Hz. İbrahim kime dayanıp yönelinmesi gerektiğini, gücün, hüküm ve hikmetin kime ait olduğunu ve dönüşün nereye olacağını şu sözlerle beyan ederek duasına devam eder: "*Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Ey Rabbimiz! Bizi, inkâr edenlerin zulmüne uğratma. Bizi bağışla. Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."*[227] Buradaki devrik cümlelerden oluşan dualar, manayı kuvvetlendirmekte, Allah'tan (c.c) başka "güven kaynağı'; "yöneliş adresi" ve "varış yeri" olmadığını göstermektedir.[228]

1.2.6. Hz. Zekeriya'nın Duası

Zekeriya (as.) Hz. Meryem'in Allah (c.c) tarafından rızıklandırıldığını ve onu bir bitki gibi yetiştirdiğini görünce, onun gibi bir evlat sahibi olmak isteyerek dua eder[229] ve

---

221 Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli alisi ve Tefsiri*, 5/2469.

222 eş-Şuarâ 26/85-87

223 es-Sâffât 37/100.

224 Meryem 19/54.

225 es-Sâffât 37/112.

226 İslamoğlu, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir*, 370.

227 el-Mümtehine 60/4-5.

228 Mehmet Okuyan, *Kur'an Meal-Tefsir: Geniş Açıklamalı.* (Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022), 1340.

229 İmam Kurtubi, *el- Câmiu li Ahkâmi'l Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy (Istanbul: Burûc yayınları, 1997), 4/184.

"*Duayı hakkıyla işiten sensin*"[230] der. "*Orada Zekeriya Rabbine dua etti: 'Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin!' dedi. Zekeriya mabedde namaz kılarken melekler ona, 'Allah sana, kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı, efendi, nefsine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.' diye seslendiler*."[231] Burada duayı hakkıyla işitenin Allah (c.c) olduğu vurgulanarak, duayı işitme yetisi Allah'tan (c.c) daha güçlü olan kimse yoktur mesajı verilmektedir.

Hz. Zekeriya kendisinden sonra tebliğ işlerini yürütecek birisinin olmadığını ve bu işe akrabalarının da layık olmadığını düşünerek şöyle dua eder; *"Zekeriya'yı da hatırla. Hani o, Rabbine, 'Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın.' diye dua etmişti. Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahya'yı bağışladık. Eşini de kendisi için, (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."*[232] Bu dua hem duanın nasıl olması gerektiğini hem de sahih bir dua ile olmaz işlerin olabileceğini göstermesi açısından oldukça manidardır.

1.2.7. Hz. İsa'nın Duası

Havariler İsa'nın peygamber olduğuna kalplerinin tatmin olması için Allah'ın (c.c) gökten bir sofra indirmesini isterler. Bunun üzerine İsa (as) şöyle dua eder; "*Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofra indir ki hem bizim için hem önce gelenlerimiz ve sonra gelecek olanlarımız için bir bayram ve senin kudretini, benim peygamberliğimi gösteren bir delil olsun. Bizi rı-*

230 Âl-i İmrân 3/38.
231 Âl-i İmrân 3/38-39.
232 el-Enbiyâ 21/89-90.

zıklandır; çünkü sen rızık verenlerin en hayırlısısın!"[233] İsa (as), rabbine hem "Allah'ım"! hem de "Rabbimiz"! diyerek iki kez hitapta bulunmuştur. Bu da onun dua ve niyazında ne kadar içten ve samimi olduğunu göstermektedir.[234] Nitekim ayetin devamında Allah Teâlâ elçisinin duasını kabul buyurduğunu ifade etmiştir. Burada bize duanın samimi bir tazarru ile yapılması gerektiğini göstermektedir.

1.2.8. Hz. Musa'nın Duası

Hz. Musa Allah tarafından Firavun'a ilahî buyrukları duyurmak üzere görevlendirildiğinde şöyle dua eder: *"Mûsâ, dedi ki: 'Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden birini yardımcı yap, kardeşim Harun'u. Onunla gücümü artır. Onu işime ortak et. Seni çok tespih edelim diye, seni çok zikredelim diye. Çünkü sen bizi hakkıyla görmektesin.' Allah, şöyle dedi: 'İstediğin sana verildi ey Mûsâ!'"*[235] Ayette "Sen bizi hakkıyla görmektesin!" buyurularak duayı kabul edecek olan varlıkta bulunması gereken bir özellik vurgulanmaktadır. Burada yine son ayette, bu duanın da kabul edilmiş bir dua olduğu anlaşılmaktadır.

Musa gençlik çağına geldiğinde, başından 10 seneyi bulacak bir serüven geçmektedir ve bu serüvenin başlangıcında yanlışlıkla bir adam öldürür. Bundan dolayı da rabbine şu şekilde niyaz eder: "*Mûsâ, 'Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. Beni affet!' dedi. Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir*."[236]

---

233 el-Mâide 5/114.
234 Çelik, "Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri", 2/49.
235 Tâhâ 20/25-36.
236 el-Kasas 28/16.

Öldürdüğü adamın karşılığı olarak, cezalandırılmak üzere, şehrin ileri gelenleri tarafından aranmaya başlar. Etrafı gözetleyerek oradan kaçar ve "*Ey rabbim beni bu zalim kavimden kurtar.*"[237] diye dua eder. Ardından Medyen'e doğru yola çıkar ve "*Umarım rabbim bana doğru yolu buldurur*" diye dua eder. Oraya varınca "*Rabbim bana indireceğin her hayra muhtacım*"[238] diyerek duaya devam eder.

Bir süre sonra elçi olarak görevlendirilip firavunun karşısına çıkınca, firavun Hz. Musa'yı öldürmek ister ve der ki: "*Bırakın beni şunu öldüreyim de rabbine dua etsin bakalım!" Mûsâ da 'Ben, hesap gününe inanmayan her kibirliden, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a sığınırım.'"*[239] *"Bunlar suç işleyen günahkâr bir topluluktur diye rabbine dua etti."*[240] Sonuçta tüm yaşanan olayların sonunda Musa'nın duası ve sığınışı kabul edilmiş, firavun ve adamlarının zulmünden hem Musa hem de ona iman edenler kurtarılmıştı.

Duanın gücünü birçok kez Allah'ın (c.c) yardımı ve lütfu olarak bizzat müşahede eden firavun bile, inanmadığı Allah'a dua etmesi için Musa'ya (as.) birçok kez başvurmuş ve her seferinde Allah (c.c) Musa'nın (as) onlar için yaptığı duayı kabul etmek suretiyle, onların üzerindeki azabı kaldırmıştır.[241]

1.2.9. Hz. Yusuf'un Duası

Hz. Yusuf, kendisine tuzak Kur'ân kadınların teklifini işittiğinde, onlardan Rabbine sığınmış ve onların tekliflerini reddederek şöyle dua etmişti: "*Yusuf, 'Ey Rabbim! Zindan ba-*

237 el-Kasas 28/21.
238 el-Kasas 28/22-24.
239 el-Mü'min 40/27.
240 ed-Duhân 44/22.
241 ez-Zuhruf 43/49.

na, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum.' Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[242] Ayette geçen "Hakkıyla işiten ve hakkıyla bilen" ifadesiyle, dualara icabet edecek bir makamın, ancak kulların her haline vakıf olan, onları işitip gören kudret sahibi olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. İşte bu kudrete sahip tek varlığın Allah (cc) olduğu ifade buyurulmuştur ki ayette kulu Yusuf'un (as) halini gören ve onun duasını işiten Allah Teâlâ elçisinin duasını kabul buyurmuştur.

1.2.10. Hz. Nuh'un Duası

Her Peygamber gibi Nuh (as.) da davası tevhit olan bir elçidir. O kavmini tek ilah olan Allah'a ibadet etmeye çağırmış ancak kavmi onu yalanlayıp göz hapsine almış ve davetine devam etmesi halinde onu taşlayacaklarını söylemişlerdir. Nuh (as) da Rabbine şöyle dua etmiştir: "*(Nuh), 'Rabbim! Ben mağlup oldum.'"*[243]; *"Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!"*[244]; *"Ey Rabbim! Kavmim beni yalanladı. Artık onlarla benim aramda sen hükmet. Beni ve benimle birlikte olan Müminleri kurtar."*[245] Rabbi de onun duasını kabul ederek hem onu hem de ailesini içinde bulundukları büyük sıkıntıdan ve tufanda boğulmaktan, gemiyle kurtarmıştı.[246] Bir başka duası da şöyledir: *"Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla."*[247]

---

242 Yûsuf 12/33-34.
243 el-Kamer 54/10.
244 el-Mü'minûn 23/26.
245 eş-Şuarâ 26/117-118.
246 el- Enbiyâ 21/76; eş-Şuarâ 26/119.
247 Nûh 71/28.

1.2.11. Hz. Eyyûb'un Duası

Allah Teâlâ Eyyûb'u (as.) bir hastalıkla imtihan etmiş, o da hastalığın verdiği ızdırapla dua etmiş ve Rabbi de duasını kabul buyurmuştu.[248] Ayette "Dua etti." ifadesi değil de "Nida etti." ifadesi geçmektedir. Daha önce "nidanın" da bir dua şekli olduğunu söylemiştik. İlgili ifade ayette şöyle geçmektedir. *"Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, 'Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin!' diye nidâ etmişti."*[249]; *"Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabbine, 'Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu.' diye seslenmişti."*[250] Eyyûb'a (as) ait bu duadan da anlaşılmaktadır ki dua rahmet ve merhameti sonsuz olan bir varlığa yapılmalıdır ki o da sadece Allah'tır (c.c).

1.2.12. Hz. Yunus'un Duası

Yunus (a.s.) Allah'ın (c.c) izni olmadan görev yerini terdekince, bir gemi yolculuğu esnasında, (Allah'tan) bir ceza olarak denize atılmış, bir balık tarafından yutulmuş ve karanlıklar içinde Allah'a (cc) nida etmiştir. Allah Teâlâ ise onun bu duasını kabul buyurmuş ve içinde bulunduğu durumdan onu kurtarmıştır. Yunus'un (as) duası Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir: "*'Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum!' diye dua etti."*[251]

Balığın karnında yapabileceği tek şey tesbih etmek olan Yunus (a.s.) için Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: *"Eğer tesbih*

---

248 Hz. Eyyûb kıssasının Kur'ân bütünlüğündeki bir tahlili için bk. Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Kur'ân Ayetlerinin Yorumunda Kur'ân Bütünlüğünün İhmali: Eyyûb (as) Kıssası Örneği", Nisar 7 (2026), 57-98

249 el-Enbiyâ 21/83.

250 Sâd 38/41.

251 el-Enbiyâ 21/87.

edenlerden olmasaydı, o balığın karnında kıyamet gününe kadar kalacaktı."[252] Tesbihin de bir dua şekli olduğu unutulmamalıdır. Taberî, Yunus'un (a.s) burada zikredilen tesbihinin balığın karnında değil, balığın kendisini yutmadan önceki zamanda olduğunu dile getirmekte ve eğer Yunus (a.s) çok zikreden (dua eden) biri olmasaydı kıyamet gününe kadar o balığın karnında kalırdı tespitinde bulunmaktadır.[253] Bu da duanın önemini göstermektedir.

1.2.13. Hz. Süleyman'ın Duası

İnsanlar arasında, dünyalık için dua edilmesinde sakınca görenler bulunmaktadır. Oysa Süleyman (a.s.) dünyalık için dua etmiş ve duası da makbul dualar arasında yerini almıştır. Süleyman: "'*Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyık olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!' dedi.*"[254] Ayet, duanın sadece ahirete yönelik olarak değil, aynı zamanda dünyada da iyiliklere nail olmak için yapılabileceğini göstermektedir. Nitekim duanın hem dünya hem de ahiret için dengeli bir talep içermesi gerektiği Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir: "Hacca mahsus ibadetlerinizi bitirdiğinizde de atalarınızı andığınız gibi, hatta daha canlı bir şekilde Allah'ı anın. Ama insanlardan öyleleri vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver" diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından koru" derler. İşte kazandıklarından bir payı olanlar bunlardır. Allah, hesabı çok çabuk görür!"[255]

---

252 es-Sâffât 37/143-144.
253 Taberi, *Taberî Tefsiri*, 7/107.
254 Sâd 38/35.
255 el-Bakara 2/200-202.

1.2.14. Hz. Lut'un Duası

Lut (as.) kavminin sapkınlıklarına karşı gelmiş, onları uyarmış, fakat etkili olamamıştır. O da her peygamber gibi, çareyi Allah'a (c.c) sığınmakta bulmuştur: *"Ey Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıkları çirkin işten kurtar."*[256] *"Ey Rabbim! Şu bozguncu kavme karşı bana yardım et" dedi."*[257] Lût'un (as) duasında da görüldüğü üzere kullar, karşılaştıkları her ahvalde Allah'ın (cc) kudretine sığınmalı ve yine o makamdan sorunlarına yardım talep etmelidirler.

1.2.15. Hz. Şuayb 'in Duası

Hz. Şuayb kavmini İslam'a çağırmakla görevliyken, kavmi onu kendi sapkın dinlerine döndürmek istediler. Hz. Şuayb da Rabbine sığınmış ve O'nun yardımına talep etmiştir. Kavminin yalnız ve zayıf buldukları Hz. Şuayb'ın duasını kabul buyuran Allah Teâlâ, sonuçta zalimleri helak ile cezalandırmıştır. Hz. Şuayb'ın duası Kur'ân'da şöyle ifade edilmiştir:*"Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın."*[258]

1.2.16. Hz. Muhammed'in Duası

Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret edince, bir müddet namazlarını Mescid-i Aksa'ya yönelerek kılmıştı. Fakat sürekli Kâbe'ye yönelerek namaz kılmayı arzuluyordu.[259] Kur'an duasının metnini vermese de[260] kıblenin

---

256 eş-Şuarâ 26/169.

257 el- Ankebût 29/30.

258 el-A'râf 7/89.

259 M.âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet Medine Devri* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1981),2/ 38.

260 Mescid-i Aksa'ya yönelme emri açık bir metin olarak Kur'ân'da geçmese de Hz. Peygamber'in daha önceki elçilerin hidayet yolunu tutması "İşte o peygamberler, Allah'ın hidayete erdirdiği kimseler-

Kâbe'ye tahvili için başını göğe çevirerek dua ettiğini haber vermektedir.[261]

Kur'an'da "De ki…" ifadesiyle başlayan dualar, Rabbimizin Hz. Peygambere öğrettiği dualardır. Bu dua kime güvenip dayanılması gerektiğini göstermektedir: *"Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.'"*[262] Dua edilen varlık, tevekkül edilmeye, güvenip dayanmaya layık bir varlık olmalıdır.

Gerçek güç ve kuvvetin kime ait olduğunu beyan eder mahiyette şöyle buyrulur: "*De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.'"*[263] Her dua örneği hikmet dolu olan Kur'ân hayrın Allah'ın elinde olduğunu, aziz ve zelil edecek ve her şeyi yapabilecek güce sahip olan tek varlığın yine "O" olduğu vurgusu yapmak suretiyle duanın adresini göstermektedir.

Sığınılacak tek varlığın kim olduğunu gösterir mahiyette "*De ki: 'Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.'"*[264]

---

dir. Şu hâlde onların rehberliğine uy." (el-En'âm 6/90) ayetiyle emredilmiş, Hz. Peygamber de bu emir uyarınca Mescid-i Aksa'ya yönelmiştir. Ancak atası İbrahim'in (as) de kıblesi olan Kabe'yi araya alarak Mescid-i Aksa'ya yönelmiş, fakat Medine hicret etmesi üzerine bu imkândan yoksun kalmış ve bazı rivayetlere göre on yedi ay boyunca Mescid-i Aksa'ya yönelmiş ancak Kabe'ye olan özlemi nedeniyle Allah Teâlâ'dan bir izin gelmesini beklemiş, sonuçta bu iznin gelmesi üzerine artık namazlarında direk Kabe'ye yönelmiştir.

261 el-Bakara 2/144.

262 et-Tevbe 9/129.

263 Âl-i İmrân 3/26.

264 el-Mü'minûn 23/97-98.

buyrulur. Her türlü cin ve ins şeytanından gelebilecek kışkırtmalardan ve onların şerrinden sığınılacak tek ve yegâne merci, Allah'tır (c.c).

Merhametin membaını gösteren bir dua örneği olarak "*De ki: 'Rabbim! Bağışla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!'*"[265] buyurulmuştur. Dua edilmeye layık olan varlık, merhamette hiç kimsenin önüne geçemeyeceği bir varlık olmalıdır.

Doğruluk ve esenliğin kime ait olduğunu gösteren bir dua örneği olarak şöyle buyuruluştur: "*De ki: 'Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver.'*"[266] Bunları yapabilecek güç ve kudret sadece yüce yaratıcıda bulunmaktadır.

Yardım istenmesi gereken varlığın kim olduğunu gösteren bir dua örneği olarak şöyle buyurulur: "*(Peygamber), 'Ey Rabbim! Hak ile hüküm ver. Bizim Rabbimiz, sizin nitelemelerinize karşı yardımı istenecek olan Rahmân'dır.' dedi.*"[267] Yardımı istenecek olan varlık aynı zamanda Rahman olmalıdır. Merhameti kuşanmış, ilke edinmiş, kendisine farz kılmış,[268] Rahmeti her şeyi kuşatmış olan[269] Allah'tan (c.c) başka Rahman ism-i şerifine layık olan bir varlık yoktur.

1.2.17. Kur'an'dan Bazı Dua Örnekleri

Peygamber duaları dışında Kur'an'da bazı dua örnekleri şunlardır. Bunlar da yine sahih bir duanın mahiyetini göstermesi açısından önemlidir.

---

265 el-Mü'minûn 23/118.
266 el-İsrâ 17/80.
267 el-Enbiyâ 21/112.
268 el- En'am 6/12.
269 el- A'râf 7/156.

1.2.17.1. Alimlerin (Akıl Sahipleri) Duası

Akıl sahipleri muhkem ve müteşabih ayetlerin tamamına iman ettiklerini, hepsinin Allah (c.c) katından geldiğini itiraf ederek şöyle dua ederler: *"(Onlar şöyle yakarırlar): 'Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.'"*[270]

Akıl-Baliğ olmuş bazı insanlar, içinde bulundukları nimetlerin şükrünü eda babında, dua ederler ve Rableri de onlara yaptıkları iyilikleri kabul edip günahlarını bağışlayacağını ve onları cennetine alacağını vaat eder: *"Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: 'Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.'"*[271]

1.2.17.2. Hanne'nin Duası

Hz. Meryem'in annesi Hanne, mabede adamak istediği kızını kabul etmesi için Allah'a (c.c) yalvararak, kızını ve soyunu şeytandan Allah'a (c.c) sığındırmış, Allah (c.c) da hem adağını hem de duasını kabul etmişti. Olay Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "*Hani, İmran'ın karısı, 'Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin'. Onu doğurunca, 'Rabbim!' dedi, 'Onu kız doğurdum.' -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- 'Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.'"*[272] demişti.

---

270 Âl-i İmrân 3/8.
271 el-Ahkâf 46/15.
272 Âl-i İmrân 3/35-36.

1.2.17.3. Hz. Musa'ya İman Eden Sihirbazlarının Duası

Sihirbazlar Musa'nın (as.) yaptığı şeyin sihir olmadığını anlayınca, "*'Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve Müslüman olarak canımızı al!' diye yalvardılar.*"[273] Ayetlerin devamından anlaşılan o ki rabbimiz onların duasını da kabul buyurmuştur.

1.2.17.4. Havarilerin Duası

İsa (as.) kavminin inkarını sezince, "Allah (c.c) yolunda benim yardımcılarım kimdir?" demiş, Havariler de "Biz Allah'ın (c.c) yardımcılarıyız." diyerek Allah'a (c.c) ve İsa'ya (as) iman ettiklerini söyleyip hem İsa'yı imanlarına şahit tutmuşlar hem de kendilerinin hakka olan şahitliklerini Allah'ın (c.c) kabul etmesi için dua etmişlerdi: "*Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz ve bizim Müslüman olduğumuza şahit ol.*"[274]

1.2.17.5. Müminlerin Duası

Kur'ân'da müminlerin şu duası örnek dua kabilinden aktarılır: "*İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır. Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.*"[275] Bir başka örnek dua ise şöyledir: "*Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru!*""[276]

---

[273] el-A'râf 7/126.
[274] Âl-i İmrân 5/111.
[275] el-Bakara 2/285-286.
[276] Âl-i İmrân 3/16.

Birtakım insanlar da Allah'ın (c.c) tasvip ettiği ve kabul edeceğini taahhüt ettiği şekilde şöyle dua ederler: "*Onlardan, 'Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru!' diyenler de vardır. İşte onlara kazandıklarından bir nasip vardır. Allah, hesabı pek çabuk görendir.*"[277]

Bazı peygamberlerle beraber Allah (c.c) yolunda savaşan Müminlerden bir kısmı, başlarına gelen bela ve musibetlere sabretmişler, gevşeyip yılmamışlar, sabredip direnerek şöyle dua etmişlerdir: "*Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et!*"[278] Allah (c.c) da onların dualarını kabul etmiş, onlara dünya ve ahiret nimetinin en güzellerini vermiştir.

Akıl sahibi olan bazı müminler yerlerin ve göklerin boşuna yaratılmadığını tefekkür ederken, ayakta, otururken ve yatarken yani her halde, Allah'ı (c.c) anarak, "*Bizi ateşin azabından koru, Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur. Rabbimiz! Biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla. Kötülüklerimizi ört. Canımızı iyilerle beraber al. Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığı ile bize vadettiklerini ver bize. Kıyamet günü bizi rezil etme. Şüphesiz sen, vadinden dönmezsin. Rableri, onlara şu karşılığı verdi: "Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.*"[279] şeklinde dua ve niyaz-

277 el-Bakara 2/202.
278 Âl-i İmrân 3/147.
279 Âl-i İmrân 3/191-195.

da bulunmuşlardır. Bu dualar, kabul edilmiş dualara ve belki de en kapsamlı dualara örnek dualardır.

1.2.17.6. Cennetliklerin Duası

Cenneti hak etmiş olanlar, orada Allah'ın (c.c) kendilerine verdiği nimeti görünce ve cehennem gibi dehşet verici bir yerden kurtuldukları için şöyle dua ederler: "*Bunların oradaki duaları, 'Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım!', aralarındaki esenlik dilekleri, 'selâm'; dualarının sonu ise, 'Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur!' sözleridir***.**"[280] Cennet halkının canı ne zaman bir şey istese "Allah'ım seni eksikliklerden tenzih ederiz!" derler ve istedikleri şey onlara hemen verilir. Onlar da dualarını kabul edip isteklerini yerine getiren Rablerini övgüyle hamd ederler.[281]

Bir kısım cennet halkı da etraflarında hizmetçiler dönüp dolaşırken, Allah'ın (c.c) kendilerine öğrettiği şekilde, dua etmenin semeresini alarak, mutlu bir şekilde "Biz dünyadayken sadece Allah'a (c.c) yalvarırdık." derler. Nihayetinde onlar dualarının faydasını da görmüşlerdir: *"Birbirlerine dönüp ("Ne iyilik yaptınız da bu nimetlere ulaştınız?" diye) sorarlar. Derler ki: "Şüphesiz daha önce biz, ailemiz içinde yaşarken (Allah'a isyandan) korkardık. Allah da bize lütfetti ve bizi iliklere işleyen cehennem azabından korudu. Gerçekten biz bundan önce O'na yalvarıyorduk. Şüphesiz O, iyilik edendir, çok merhametlidir."*[282]

1.2.17.7. Talut ve Askerlerinin Duası

Hz. Musa'dan sonraki dönemde, Kur'an'da ismi geçmeyen bir peygamberden, İsrailoğulları savaşmak üzere, kendi-

[280] Yûnus 10/10.

[281] Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l-Mesir*, 3/12-13.

[282] et-Tûr 52/25-28.

lerine bir komutan tayin etmesini isterler. O da onlara komutan olarak Talut adında birini tayin eder. Neticede Talut ve ordusu, düşman ordusuyla karşılaştıkları esnada, *"Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et."*[283] diye dua ederler. Allah (c.c) da onların duasını kabul eder. Onlara zafer nasip eder ve içlerinden bir de peygamber çıkarır ki işte o peygamber Davut'tur (as.). Davut'un (as.) Zebur'da, bir kısmı Kur'an'a uygun düşen 17 mezmurdan oluşan duası bulunmaktadır.[284]

1.2.17.8. Mustaz'afların Duası

Allah Resulü ve diğer Mü'minlerle birlikte, Mekke'den Medine'ye hicret edemeyen yaşlı, kadın ve çocuklar bulunmaktaydı. Onlar şöyle dua ettiler: *"Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver!"*[285] Allah (c.c) ayetlerin devamında, Mü'minleri savaşa teşvik etmek suretiyle, onların dualarını kabul etmiştir.

1.2.18. Kur'an'da Bazı Beddua Örnekleri

Kur'an'dan öğrendiğimize göre hem Rabbimizin bizzat kendisi[286] hem de bazı peygamberler hak ettiği zaman hak edene beddua etmişlerdir. Bu da demek oluyor ki hak edene yeri geldiğinde beddua etmenin bir sakıncası yoktur.

1.2.18.1. Hz. Musa'nın Bedduası

Musa (a.s.) kardeşi Harun (a.s.) ile birlikte, Firavun ve hanedanı iman etsinler diye ellerinden gelen çabayı göster-

283 el-Bakara 2/250.
284 Taşkın Köksal (ed.), *Zebur* (Ankara: Yason Yayıncılık, 2017), 86/92.
285 en-Nisâ 4/75.
286 Abese 80/17; Âl'i-İmrân 3/119; el- Münâfikûn 60/4.

dikten sonra, artık onların iman etmeyeceklerini sezince, onlardan ümitlerini kesmiş ve onlara beddua etmişlerdi. Allah da (c.c) onların bedduasını kabul edip, sadece onların mallarını yok etmekle kalmamış, bizzat kendilerini tarih sahnesinden silmiştir. Ayette bu husus şöyle aktarılmıştır: *"Mûsâ, şöyle dedi: 'Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice zinet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler. Allah da "Her ikinizin de duası kabul edildi. Öyleyse dürüst olmakta devam edin ve sakın bilmeyenlerin yolunda gitmeyin!' dedi."*[287]

1.2.18.2. Hz. Nuh'un Bedduası

Hz. Nuh kavmini, gece-gündüz, gizli-açık, tevhide davet etmesine rağmen, onlar ellerini kulaklarına tıkamışlar, elbiselerine bürünmüşler, yani söylenenleri duymak istememişlerdir. İnanmamakta direnip, kibirlenmişler ve bu davet onların sadece kaçışlarını artırmış, sonuçta sahte ilahlarından vazgeçmemişlerdir. Halkın ileri gelen şımarık, varlıklı kimselerine tabi olmuşlar, onlar da büyük tuzaklar kurarak kendilerini takip edenleri Allah'ın (c.c) yolundan saptırmışlardır. İşte bunca çabanın karşılığını alamayan Hz. Nuh artık onlardan ümidini kesmiş ve beddua ederek şöyle demiştir: *"Onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır. Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler. Zalimlerin ancak helâkini arttır."*[288] Hz. Nuh'un bu duası kabul edilmiş ve onlar dünyada suda boğulmak suretiyle helak

[287] Yûnus 10/88-89.
[288] Nûh, 71/24-28.

edilmişlerdir. Ahirette de cehennem onları beklemektedir. Rabbimiz *"Nuh bize yalvardı, biz de duasını (beddua) kabul ettik. Biz duaları ne güzel kabul ederiz!"*[289] buyurmuştur.

Kur'an'da emredilmiş olmasada hakkın ve hakikatin, haklının ve haksızın ortaya çıkması açısından mübâhele, yani karşılıklı beddualaşma da uygun görülmüştür.[290]

Yine beddua bağlamında; Mülâane (lanetleşme) ayetleri[291] örnek gösterilebilir. Zîrâ bir insanın Allah'ın (c.c) lanetini ve gazabını istemesi kendisine yönelik bir bedduadır. Bir erkeğin karısına zina isnadında bulunup da dört şahit getiremediği durumlarda bu yönteme başvurulur. Müddei erkek olduğu için ayetten de anlaşıldığına göre önce erkek başlar, karısının zina etiğini dört defa tekrar eder ve bu işe de Allah'ı (c.c) şahit tutar. Beşincisinde, yalan söylediği takdirde Allah'ın (c.c) lanetinin kendi üzerine olmasını diler. Sonra karısı, her seferinde kocasını tekzip eder ve o da Allah'ı (c.c) şahit tutar. Kadın "Şayet ben yalancıysam Allah'ın (c.c) gazabı benim üzerime olsun" der.

Yukarıda görmüş olduğumuz dualarda veya beddualardan anlaşılmaktadır ki dua olmazları olduran bir etkiye sahiptir. Bazen bir dua ile doğum yapması tıbben mümkün olmayan peygamber eşi gebe kalıp doğum yapmış, bazen hastalıklar iyileşmiş, bazen koskoca bir halk tarih sahnesinden silinmiş, bazen savaşlar kazanılmış ve kötü niyetli kişilerin tuzakları boşa çıkarılmış ve daha birçok olay olmuştur. Aslında duanın gücü Allah'ın (c.c) gücüdür. Dua ilahi kudretin harekete geçmesidir. Dua insanın, Allah'ın (c.c) deste-

---

289 es-Sâffât 37/75.

290 Âl-i İmrân 3/61.

291 Nûr 24/6-9. "Ayrıntısı için bknz. Hayrettin Karaman vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (*Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 4/55".

ğini arkasına almasıdır. Dua bazen bir yetimin ahı, bazen yanık bir yüreğin feryadı, bazen haklı bir davanın isyanıdır. Dua o kadar etkili bir güce sahiptir ki eğer biz, *"Bir kitapla dağlar parçalansaydı veya ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'an olurdu)."*[292] ayetindeki bu cümleyi dua için kurmuş olsak abartmış olmayız. Yani eğer bir iş ile dağlar yürütülse, yer parçalansa, ölüler konuşturulsa o iş dua etmekle ancak mümkün olurdu. Dua, meteorolojiyi yanıltma gücüne sahiptir. Yeter ki insan bu gücün farkında olsun, bu gücü kullanmayı bilsin ve bu gücün sahibinin yalnızca Allah (c.c) olduğunun farkında olsun. Düşünelim ki meteoroloji yağmur bulutlarının arkasındaki rüzgârın hızını ve yönünü hesap ederek bir tahminde bulunmaktadır. Bu tahmine göre, rüzgâr bulutları "A" bölgesinden "B" bölgesine X hızında sürüklemektedir. Bu hızla devam ederse, şu zamanda "B" bölgesine yağmur yağacaktır. Fakat "C" bölgesinde yağmur duasına çıkılmış ve rüzgarın da bulutun da yağmurun da Rabbi olan Allah (c.c) rüzgârın yönünü "C" bölgesine döndürmek suretiyle yağmuru oraya yağdırmış ve meteoroloji dua sebebiyle yanılmıştır.

Nitekim şöyle buyurulmaktadır; *"O Allah ki, rüzgârları rahmetinin öncesinde müjdeci olarak gönderir. Nihâyet bu rüzgârlar, yağmur yüklü bulutları pek hafifmişçesine kaldırıp yüklendiği zaman biz onu kuruyup ölmüş bir memlekete sevk ederiz; böylece oraya su indirir de onunla her çeşit ürünü çıkarırız. İşte biz ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız; umulur ki düşünüp ders alırsınız."*[293]

[292] er-Ra'd 13/31.
[293] el-A'râf 7/57.

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİRK-DUA İLİŞKİSİ ve KUR'AN BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Duayı Allah'a Yapmanın Önemi

İnsanlardan kimileri Allah'tan (c.c) başkasına el açıp dua eder de yardıma çağırdığı varlıkların kendilerine yardım edeceklerine inanırlar. Oysa Rabbimiz, duanın kendisine yapılmasını emretmektedir. *"Gerçek dua ancak O'nadır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı hâlde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar."*[294] Hz. Peygamber de aynı sûrenin ileriki bölümünde duasını sadece Allah (c.c) a yaptığını bildirmektedir.[295]

Çünkü Allah'tan (c.c) başka hiçbir varlık duayı kabul edemez. Onlar da Allah'a (c.c) ve O'na ilticaya muhtaç varlıklardır.[296] Allah (c.c) her konuda kendisine güvenip dayananları sever; kuşkusuz dua konusunda da kendisine yönelinmesini ve ilticada bulunulmasını sever. Çünkü O (cc) her konuda en güzel vekildir [297].

Allah'tan (c.c) başka dua edilen varlıkların tamamı batıl olduğu gibi, onlara dua etmek de batıldır.[298] Allah'tan (c.c)

---

294 er-Ra'd 13/14.
295 er-Ra'd 13/36.
296 el-İsrâ 17/ 56-57.
297 Âl'i-İmrân 3/122,159, 173.
298 el-Hac 22/62; Lokmân, 31/30.

başka dua edilen varlıkların zararı, faydasından daha çoktur.[299] Bazen yapabileceğimiz tek şey dua etmektir, elimizden başka bir şey gelmez. İşte o zaman Allah'tan (c.c) başka hiç kimsenin bir şey yapamayacağını anlar ve Rabbimizin bize ne kadar yakın olduğunu hissederiz.

Allah'tan (c.c) başka sığınılan varlıkların ne kadar aciz olduğunu göstermesi açısından şu ayet çok önemlidir; "*Allah'tan Başkasının korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer; örümcek, (ağını) kendine bir yuva edinir, ama yuvaların en çürüğü örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi.*"[300] Bu ayetin tefsirinde, Allah'ı bırakıp O'ndan başkalarını ilah edinen, Allah'tan beklenmesi gereken şeyleri onlardan bekleyen, onların yardımını ve desteğini uman kişilerin, hiçbir zaman güvende olamayacakları, çünkü sığınılan varlıkların yararsız olduğu anlatılmaktadır.[301]

Allah (c.c) bu hususta elçisi Hz. Muhammed'i dahi şu ifadelerde şiddetle uyarmıştır: "*Öyle ise sakın Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarma, sonra azaba uğratılanlardan olursun!*"[302] Zira duanın her daim kendisine yapılmasını emir buyurmuştur.[303] Kaldı ki her türlü sıkıntıyı gidermeye, fayda ve zarar vermeye ve duaları tahakkuk ettirmeye sadece Allah'ın (c.c) gücü yeter.[304]

Kur'an yapılan duadan hiçbir şekilde haberi olmayan, kıyamete kadar duaya cevap veremeyecek olan, hatta kıyamet gününde kendilerine dua eden kişilerin şirkini inkâr etmekle cevap verecek olan (insan, cin, melek, canlı, cansız) varlıkla-

299 el-Hac 22/13.
300 el- Ankebût 29/41.
301 Hayrettin Karaman vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 4/270-271.
302 eş-Şuarâ 26/213.
303 el-En'âm 6/71.
304 el-En'âm 6/40-41, 63.

ra yalvarmayı sapkınlık ve şirk olarak nitelemektedir; *Kim, Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere dua edenden daha sapıktır? Oysa onlar, bunların dualarından habersizdirler."*[305] *"Eğer onları çağırsanız, çağrınızı duymazlar. Duysalar bile çağrınıza karşılık veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koştuğunuzu inkâr ederler."*[306] Ezcümle dua ibadetin özüdür ve onu sadece Allah'a yönelik icra etmek gerekir. Çünkü din, ancak Allah'a has kılındığı zaman kişi tevhit inancı üzerinde sabit kalabilir. Dinini Allah'a has kılmayanların kıblesi şaşar ve şirkin mayınlı tarlasında pusulasını şaşırır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Kafirler hoşlanmasa bile siz dini O'na has kılarak Allah'a dua edin."*[307]

Her ne kadar tahrif edilmiş olsa da Kur'an'a uygunluğu açısından, dua konusunda aslını koruduğunu düşündüğümüz Tevrat'ta da Allah'ın (c.c) duaları duyduğunu, gördüğünü ve karşılığını vereceği kayıtlıdır.[308]

2.2. Kur'an'da Tavsiye Edilen Dua Şekli

Sahih bir duanın nasıl olması gerektiği konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Sabırla ve namazla Allahtan yardım isteyin, şüphesiz bu Allah'tan haşyet duyanlardan başkasına ağır gelir*." [309] Hem sabretmek hem namaz kılmak hem de sadece Allah'tan (c.c) yardım istemek, Allah'a (c.c) derin bir saygı duyan, onun sevgisini kaybetme kaygısı güden, bu konuda ürperip titiz davranan kimseden başkasına, özellikle Allah'a (c.c) güven konusunda zaafı olan kişiye elbette zor ve ağır gelecektir. Rabbimiz yardımın kendisinden istenmesi

305 el-Ahkâf 46/15.
306 Fâtır 35/14.
307 el-Mü'min 40/14.
308 Kolektif, *Tevrat* (Ankara: Dorlion Yayınları, 2019), İkinci Tarihler, 7/11-14,449.
309 el-Bakara 2/45.

gerektiğini açıkça bildirmektedir. Bu çerçevede duanın nasıl bir kıstasta olması gerektiğine dair bazı beyanlarda bulunmaktadır. Şöyle ki: *"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin."*[310] Dua etmek isteyen insan, Allah'ın (c.c) isimlerini kullanarak dua edebilir. Örneğin rızık isteyen birisi "Ey Rezzak olan Allah'ım! Bana rızık ver!" diyebilir. Rabbimiz "*İster Allah diye dua edin ister Rahman diye dua edin!*" buyurmaktadır.[311] Bir diğer ayette ise şöyle buyurmaktadır: "*Ey iman edenler! Sabır göstererek ve namaz kılarak yardım isteyin. Allah sabredenlerle beraberdir."*[312] Yukarıdaki ayet tekrarlandığına göre, belki duanın kabulü için namaz kılmak ve sabırlı olmak önem arz etmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere duanın sadece Allah'a (c.c) yapılması gerektiği, aksinin şirk olacağı ifade edilmektedir: "*De ki ben sadece Rabbime dua ederim; Ona kimseyi şirk koşmam*."[313] Buradan da anlaşılıyor ki Allah'tan (c.c) başkasına dua etmek şirktir. Buradan hareketle ifade etmek gerekirse duaya karşılık verdiği düşünülen varlık, ilah edinilmiş demektir. Bu husus şu ayetle ifade edilmiştir: "*Peki darda kalan kendisine yalvardığı zaman imdadına yetişen, sıkıntısını gideren ve sizi yeryüzünün yöneticileri yapan kim? Allah'tan başka bir tanrı mı? Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!"*[314] "Allah (c.c) darda kalan Müminlerin duasına karşılık verirken**,** kafirlerin bu tür isteklerini karşılıksız bırakacaktır"**.**[315] şeklindeki ifade Kur'an'a uymamaktadır; zira ilgili ayette *"Peki kimdir darda kalıp dua ettiğinde dua edenin duasına olumlu cevap veren, üzün-*

310 el-A'râf 7/185.
311 el-İsrâ 17/110.
312 el-Bakara 2/153.
313 el-Cin 72/20.
314 en-Neml 27/62.
315 Abdulmecid Zindani, *Kur'an ve Kâinat Ayetleri Işığında Tevhid Bilinci*, çev. Üy Mevlüt Kula (Asalet Yayınları, 2021), 138.

tü ve sıkıntıyı gideren"[316] buyurulmaktadır ki bu ayette mümin-kafir ayrımı yapılmadan dua eden herkesi kapsayan bir ifade kalıbıdır. Bir diğer ayette "*İnsanı biz yarattık ona şah damarından daha yakınız*"[317] buyuran Allah (c.c) elbette insanların ihtiyaçlarını da en iyi bilen olduğu için, duanın bizzat kendisine yapılmasını istemiştir.[318]

İnsanın kendisi ve başkası için dua etmesi ne kadar doğalsa, başkalarından dua beklemesi de o kadar doğaldır. Bedevilerden bazıları Hz. Muhammed'in duasını kazanmak için bazı işler yapmakta idiler.[319] Zaten Allah (c.c) da bu konuda elçisini teşvik etmekte, onlara dua etmesini istemektedir.[320]

Rabbimiz Kur'an'ın hemen baş tarafında bizlere tevhidî bir duanın nasıl olması gerektiğini öğretirken; "*Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil*."[321] buyurmaktadır. Son tarafta da görünür-görünmez her şeyin şerrinden, insanların Rabbi, Meliki ve İlah'ına, yani sığınılacak tek merciye sığınmamızı emretmektedir; "*De ki: 'Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım. De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melikine, insanların İlahına sığınırım.*"[322]buyurmaktadır. Böylece Kur'an okuyan insan, dua ile başlayıp dua ile bitirmiş olacaktır ve üstelik duasına hiçbir şirk unsuru bulaştırmadan bunu yapacaktır! …

316 en-Neml 27/62.
317 Kâf 50/16.
318 el-Bakara 2/186.
319 et- Tevbe 9/99.
320 et- Tevbe 9/103.
321 el-Fâtiha 1/6-7.
322 el-Felak 113/1-5; En-Nâs 114/1-6.

2.3. Kur'an'da Tasvip Edilmeyen Dua Şekli

Allah (c.c) mescitlerde kendisinden başkasına dua etmeyi yasaklamış, daha genel bir ifade ile bu cürmü tüm zaman ve zeminde yasaklamış ve şirk olarak tanıtmıştır. Kur'ân'ın bu hükmü kesin olmakla birlikte, sahaya baktığımızda günümüz Müslümanlarının camilerde duasını Hz. Muhammed'e, kimi açık mescitlerde ise veli olduğu kabul edilen ölülere yönelttiğini müşahede etmekteyiz. Birçok cami ve mescitlerde Allah'ın sevgili kulu olduğu düşünülen kimselerin mezarları inşa edilmiş durumdadır. Mezarların mescit kenarlarına yapılması doğrudan bir sorun oluşturmamakla birlikte, insanların o mezarlardan medet ummaları, adakta bulunup beklentilerini yöneltmeleri, daha açık bir ifade ile onlara dualarını iletip yardım talep etmeleri katıksız bir şirktir. Bu yapılan şeyin şirk olduğu kendilerine hatırlatıldığında, tıpkı Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklere içinde bulundukları şirki hatırlattığında müşriklerin bunu kabul etmeyip ataları İbrahim'in (as) gerçek takipçileri olduğunu iddia ettikleri gibi şirk koştuklarını reddetmekte, aksine Allah'ın has kullarının yolunda olduklarını söyleyip onları ilahlaştıran tutumlarına devam etmektedirler. Nice laik, seküler kimseler bu tür kabirleri ticarethaneye dönüştürmüş, müşrik müdavimlerini rahatlatıcı seanslar karşılığında onlardan gelir devşirmektedirler. Şirk bu değilse o zaman şirk nedir? Şirk sadece bir putun karşısında secdeye varmak mıdır?

Oysa Allah Teâlâ, kendisinden başkasına dua edilmesini zinhar yasaklamıştır. Şöyle buyurmaktadır: "*Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin.*"[323] Allah'tan (c.c) başkasına iltica etmeden, müptela olunan her kıymet, meyledilen değer geriye atılarak sadece

[323] el-Cin 72/18.

O'na (cc) dua edilirse, işte o zaman gerçek manada tevhid tesis edilmiş olur.[324] Allah (c.c) mescitlerin temiz tutulması gerektiğini bildirmektedir[325] ki bu temizlik orada Allah'tan (c.c) başkasının anılmaması anlamındadır. Dolayısıyla Allah'tan (c.c) başkasına dua edilip yalvarılan mescitler kirlenmiş demektir.[326]

Genel bir kaide olarak ifade edilecek olursa, çaresiz kalmışların dua ile kudretine sığındıkları bir varlığın, istimdat edilen dertlere deva olduğu inancı, aslında ve gerçekte o varlığın ilah edinilmesi anlamına gelir. Bu gerçeğe işaret eden bir ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"(Ey Muhammed!) De ki: 'Allah'ı bırakıp da ilâh olduklarını iddia ettiklerinize dua edin bakalım. Göklerde ve yerde zerre kadar bir şeye sahip değillerdir. Onların yerde ve gökte hiçbir ortaklıkları yoktur. Allah'ın onlardan bir yardımcısı da yoktur.'"*[327] Dua edilen varlıkta bulunması gereken özellikleri en keskin bir şekilde ortaya koyan ayetlerden birisi de bu ayettir. Ayetten de anlaşılacağı üzere dualara icabet edecek bir kudretin sahibi olan varlığın, göklerin ve yerin yaratılması ve yönetiminde Allah'a (c.c) ortaklığı olmalı, Allah'ın (c.c) da onlardan kendisine yardımcı edinmiş olması gerekir. Oysa onlar ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca bir şeye maliktirler.

Dini sadece Allah'a (c.c) has kılmanın bir şartı da duayı sadece O'na yapmaktır: "*De ki: 'Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (O'na) doğrultun. Dini Allah'a has kılarak O'na dua edin. Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz*.'"[328] Dolayısıyla dua ihlaslı bir şekilde sadece Allah

---

324 Seyyid Kutub, *Fizılâli'l-Kur'ân* (İstanbul: Madve Yayınları, ts.), 15/315.
325 el-Bakara 2/125.
326 Ebu'l A'lâ Mevdûdî- Kayanî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 1/99.
327 Sebe' 34/22.
328 el-A'râf 7/29.

Teâlâ'ya yapılır ve sadece O'nun kudret kapısından yardım dilenilir.[329]

Rabbimiz Kur'an'da birçok ayette, insanların sıkıntıya düştüğü zaman, dini sadece Allah'a (c.c) has kılarak ayakta, otururken ve yatarken, yani her durumda yalvardıklarını, onları o sıkıntıdan kurtardığı zaman, kiminin haksız yere taşkınlık yaptığını, kiminin şirk koştuğunu, bir kısmının da orta yolu tuttuğunu anlatır. Burada verilmek istenen mesaj; dini yalnızca Allah'a (c.c) has kılarak, duanın her zaman sadece ona yapılması ve samimiyet üzere olunmasıdır.

Allah'ın (c.c) gücünü, desteğini ve yardımını görmezden gelen, inayetine ve lütfuna nankörlük eden münafık ruhlu nankör insanlar, denizde fırtına çıkıp da gemi alabora olacak duruma geldiği anda, medet umduğu her şeyi unutarak ve dini yalnızca Allah'a (c.c) has kılarak yalvarmaya başlar. Fakat Allah (c.c) onları sağ salim karaya çıkarınca da sanki yalvaran onlar değilmiş gibi, bir kısmı tekrar nankörlük etmeye, bir kısmı da şirk koşmaya başlar.[330] Halbuki Allah (c.c) onları tekrar denize döndürmeye de sıkıntılardan emin olduklarını zannettikleri zaman, ayaklarını sağlam bastıkları karada da tekrar belalara muhatap kılmaya kadirdir.

Tabiri caizse Allah'ı sadece O'na işi düştüğünde hatıra getiren insanla ilgili olarak şöyle buyurulur: *"İnsana bir zarar dokundu mu hemen içtenlikle Rabbine yönelerek ona dua eder. Sonra Rabbi ona kendisinden bir nimet verdi mi, önceden ona yalvarmakta olduğunu unutur da Allah'a eşler koşmaya başlar. De ki: "Küfrünle azıcık yaşa, sen ateş halkındansın."*[331] Âyette anlatıl-

[329] Kadı Beydavi, "Beydavi Tefsiri Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil", 2/25.

[330] el-Ankebût 29/65; Yûnus 10/22-23; el- İsrâ 17/67-69; Lokmân 31/32; el-İsrâ 17/67.

[331] ez-Zümer 39/8; er-Rûm 30/33; Yûnus 10/12.

dığı üzere insan sıhhat, iyilik, afiyet, mal-mülk ve eş-dost gibi dünyanın çekici nimetlerinden mahrum kalınca, kimseden fayda olmadığını anlar ve Allah'a (c.c) döner. Fakat ne zamanki işleri yolunda gitmeye başlar, işte o zaman bu nimetleri verenin Allah (c.c) olduğunu göz ardı eder, nimetlerin bizzat kendisini Allah'a (c.c) ortak koşar."[332]

Nimet verilince, o nimetin bir imtihan olduğunu unutarak "Bu, bendeki ilim sayesinde bana verildi." diyen insan, zararı ve sıkıntıyı kendisi gidermeye aciz olduğu için, bir zarara duçar olduğu zaman bu zararın giderilmesini Rabbinden ister.[333] Kendisindeki ilimle nimet elde edebilen insanın, yine kendisindeki ilimle zararı defedememesi manidardır.

İnsanlardan bir kısmı maalesef Rabbini sadece başı sıkışınca anmaktadır; *"Biz insana nimet verdiğimizde o, şükürden yüz çevirir, başını alır uzaklaşır. Fakat kendisine sıkıntı dokununca, bir de bakarsın uzun uzun yalvarır durur."*[334] Bazı insanlar da vardır ki şeytan onlara işlerini süslü gösterdiği için ve kalpleri katılaştığı için sıkıntıya düşseler bile, Allah'a (c.c.) karşı kibirlenir de dua etmeyi kendilerine yediremezler. Allah da onların bu durumunu, "*Bari azabımız geldiğinde yalvarsalardı!*"[335] buyurarak kınamaktadır.

Yukarıdaki birçok ayette olduğu gibi burada da Allah'tan (c.c) başkasına dua etmenin şirk olduğu vurgulanmaktadır; *"Bilesiniz ki göklerde kim var, yerde kim varsa, hep Allah'ındır. Allah'tan başkasına dua edenler (gerçekte) Allah'a koştukları ortaklara tâbi olmuyorlar. Şüphesiz onlar ancak zanna uyuyorlar ve*

---

332 Thomas J. O'shaughnessy S- Çeviren: Ömer Kara, "Allah'a Yabancılaşma: Şirk", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (01 Haziran 1998), 365.

333 ez-Zümer 39/49.

334 Fussilet 41/51.

335 el-En'âm 6/43.

sadece yalan söylüyorlar."[336] Ayette geçen ortaklar kelimesinden maksat, Allah'a yakıştırılan ortaklardır. Müşrikler canlı ve akıl sahibi varlıklara ilahi güç ve nitelikler atfediyorlar ve onlara dua etmek suretiyle Allah'a şirk koşuyorlardı. Kur'an bütün varlıkların varoluş sebebi olarak, Allah'a tabi ve ait olduklarını, kendilerinde ilahi bir güç olmadığını, dolayısıyla onlara dua edip, tapınmanın lüzumsuz olduğunu, dolayısıyla bu yapılanların şirk olduğunu bildirmektedir.[337]

Şeytanın sapmasını Allah'a (c.c) isnat ettiği gibi, Müşrikler de "Biz ve atalarımız Allah'ın (c.c) izni ve dilemesi ile ortak koşuyor ve bazı şeyleri haram sayıyoruz" demektedirler.[338] Bu konuda Kur'ân onların şu sözünü nakletmektedir; *"Müşrikler dediler ki: 'Allah isteseydi ne biz ne de atalarımız O'ndan başkasına tapardık."*[339] Ayetlerden anlaşılan o ki onlar "Allah (c.c) bizim bu şekilde inanmamızdan razıdır." diye düşünmektedirler. Bunun gerekçesi de atalarının bu dünyada, bu yanlış inanç ve uygulamalarının cezasını bulmamış olmaları, din ve dünya işlerinde muratlarına ulaşmış olmalarıdır. Zira onların bir kısmı Ahirete iman etmedikleri için tüm ceza ve mükafatlarının dünyada olup biteceğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla şirk inançları onların ahirete inanmamalarını beraberinde getirmiştir. Yani bu iki yanlış inanç birbirlerini desteklemektedir.[340]

Bugün de Allah'a (c.c) şirk koşanlar kendilerine bu işi Allah'ın (c.c) emrettiğini ileri sürerek, "*Ey iman edenler! Allah*

---

336 Yûnus 10/66.

337 Esed, "Yunus suresi (10. sure)- Muhammed Esed meali- Kur'an Ayetleri", 12.

338 el-En'âm 6/148.

339 en-Nahl 16/35.

340 Muhammed Ersöz, "Tefsirlerde Müşriklerin İnkâr Sebebi Olarak Şirki Allah'ın Meşietine Bağlama Sorunsalı", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 99.

Teâlâ'dan korkunuz ve O'na vesile arayınız ve O'nun yolunda mücahedede bulununuz ki, felâh bulabilesiniz."[341] ayetini kendilerine delil olarak kullanıp oradaki vesile edinmeyi, birilerini araya koyarak Allah'tan (c.c) yardım istemek olarak anlıyorlar. Böylece "vesile edinme", "Allah'ın (c.c) bir emri" olmuş oluyor. Oysa ayette vesileden kastın Allah (c.c) yolunda cihat (mücahede, gayret) olduğu gayet açıktır.[342] Bu ayette kastedilen vesilenin, Allah'ın (c.c) razı olacağı işleri yaparak, emir ve yasakları yerine getirip itaat ederek O'na yakınlaşmak manasına geldiği açıktır.[343] Ne var ki kimileri konuyla alakası olmayan ayetlere arzu ettikleri anlamları yükleyerek "Allah'a ulaşmak için birilerini araya sokuşturmak" şeklinde anlam verdikleri konu dışı ayetlerle vesileyi meşrulaştırmaya çalışmışlardır.[344]

Duanın özünü samimiyet oluştursa da ilahi kabul açısından duada gösterilen ciddiyet ve kararlılık da son derece belirleyici bir unsurdur. Zira dua, yalnızca sözlü bir talep değil, aynı zamanda iradeye ve fiilî çabaya dayalı bir yöneliştir. Örneğin, bir bireyin kötü bir alışkanlığı sürdürmeye devam ederken, o alışkanlıktan kurtulmak için dua etmesi, samimiyet açısından ciddi bir tutarsızlık ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, dua eden kişinin kendi sorumluluk alanında gereken iradeyi göstermeksizin yalnızca Allah'tan müdahale beklemesi, dinî anlamda doğru bir yaklaşım değildir. Zira Allah (c.c.), insanın isteklerini sorgusuz yerine getiren bir varlık değil, kulunun samimi yönelişine, iradesine ve gayretine göre karşılık veren mutlak irade ve hikmet sahibidir.

---

341 el-Mâide 5/35.

342 Karaman vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 2/264.

343 Muhammed Emin Şankıti, *Vesile Edinmek Hakkında*, çev. Ebu Turab bin Abdurrahman es-Sivasi (Kitap ve Sünnete Davet Neşriyat, ts.), 5.

344 Sinan Yılmaz, *Tevessül Haktır* (Feyyaz Bilim ve Gelişim Derneği, ts.), 8-11.

Nitekim Kur'an'da dua ile eylem arasındaki ilişki çeşitli ayetlerde açıkça vurgulanmıştır. Bu bağlamda, zulüm altındaki toplulukların yardım çağrısına dair şu ayet dikkat çekicidir: "*Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve 'Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden çıkar, bize katından bir koruyucu gönder, bize katından bir yardımcı yolla' diyen erkekler, kadınlar ve çocuklardan zayıf bırakılmış ezilenler adına savaşmıyorsunuz?*"[345] Ancak bu tür ayetler, çoğu zaman tarihsel bağlamına hapsedilerek yalnızca Asr-ı Saadet dönemine özgülenmekte ve günümüzle irtibatı kurulmamaktadır. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, bir yandan Filistin gibi mazlum coğrafyalar için dua edilirken, öte yandan o coğrafyalara zarar veren ülkelerin ürünleri bilinçsizce tüketilmekte; bu da inanç ile eylem arasındaki çelişkiyi görünür kılmaktadır.

Peygamber (as.) savaşa çıkacağı zaman önce tüm taktik ve stratejik hazırlıklarını yapmış, savaş düzenini ve güç dengelerini hesaplamış, savaşın tüm gereklerini ve kurallarını yerine getirdikten sonra, artık Allah'a (c.c) yönelip dua etmiştir. Yoksa "Ya Rabbi! Biz ihanet etsek de kaçsak da korksak da kendimizi düşmana teslim etsek de sen bizi muzaffer kıl!" diye dua etmemiştir.[346]

Peygamber Efendimizin (a.s) duası ile eylemini nasıl birlikte yürüttüğü incelendiğinde, bu çelişkinin ne denli problemli olduğu daha net anlaşılmaktadır. Örneğin Bedir Savaşı'nda Resûlullah (a.s) düşmanın güçsüz kılınması için dua ederken, aynı zamanda bizzat savaşa katılarak hayatını riske atmıştır. Böylece duası, fiilî bir kararlılıkla desteklenmiş; ilahi yardım da bu samimi yönelişe mukabil olarak tecelli etmiştir. Günümüzde ise özellikle Gazze bağlamında, Müslü-

345 en-Nisâ 4/75.

346 Ali Şeriati, *Dua* (İstanbul: Bir, 1990), 53.

man toplumların yalnızca dua ile yetinmesi, fiilî destekten, bilinçli tüketimden ve siyasi sorumluluklardan uzak durması, duanın toplumsal etkisini sınırlı hâle getirmektedir.

Ayrıca, dua ile ilgili olarak toplumda yaygın olan "Kâbe'yi ilk görenin duası kabul olur." ya da "Hicr-i İsmail'de yapılan dualar geri çevrilmez." gibi söylemler, duanın ruhunu anlamaktan çok, onu mekânsal ve zamansal bağlamlara indirgeme tehlikesi taşımaktadır. Oysaki dua, evrensel ve sürekli bir ibadet biçimidir. Milyonların Kâbe'de toplanarak Gazze için dua etmesine rağmen, somut bir değişimin görülmemesi, yalnızca Allah'a yönelik beklentiler üzerinden açıklanamaz; bu durum aynı zamanda Müslüman toplumların ilahi sünneti, yani Allah'ın kâinatta kurduğu sebepler düzenini yeterince kavrayamamasından da kaynaklanmaktadır. Neticede, gerekli sorumlulukları yerine getirmeksizin yalnızca Allah'tan yardım beklemek ve ardından ilahi yardımın gelmemesini sorgulamak hem inanç sistematiğiyle hem de ahlaki tutarlılıkla bağdaşmamaktadır. Özellikle günümüz Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslümanlar, duanın mahiyetinde öylesine ters-yüz dönüşüm yaşanmıştır ki Allah Teâlâ'nın elçilerine yardım emri tersinden okunmakta ve adeta elçilerinin dava ve misyonuna yardım edilmesini emreden Allah Teâlâ'ya, [347] biz: "Ya Rabbi! Sen yardım et!" diyoruz. Fakirlere yardım edin diyor,[348] biz: "Ya Rabbi! Fakirlere sen yardım et!" diyoruz.

Tekrar sadedinde olduğumuz konumuza dönecek olursak ve bir daha altını çizmek gerekirse Allah'tan (c.c) başka varlıklara dua etmek, onları ilahlaştırmak anlamına geleceği gibi aynı zamanda duanın onlara yöneltilmesi o varlıklara kulluk etmek olacaktır. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edi-

[347] el-Ahzâb 33/56.
[348] el-Bakara 2/273.

lir: "*De ki: 'Allah ile aranıza koyup yardıma çağırdıklarınıza kul olmam bana yasaklandı. Bu yasak, Rabbimden bana, açık ayetler geldiği vakit kondu. Ben varlıkların sahibine teslim olma emri aldım.'*"[349] Âyette aracı olarak görülen varlıklara kulluk yapılmış olduğu bildirilmekte, Peygamber'e (a.s.) ve onun nezdinde tüm Müminlere bu yasaklanmaktadır.

Aynı durum vesile içinde geçerlidir. Zira Allah ile araya konarak yardım talep edilen varlıklar da Allah'a (c.c) şerik/ortak koşulan varlıklardır. Ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Sonra onlara şöyle denecek: 'O şirk koştuklarınız nerede? Allah ile kendi aranıza koyduklarınız vardı ya işte onlar neredeler?' Diyecekler ki, 'Onlar bizden ayrıldılar. Aslında biz, eskiden de Allah'tan başka bir şeyden yardım istemezdik.' Allah, o kâfirleri, işte bu tavırlarından dolayı sapık sayar.*"[350] Kuşkusuz yaptıkları bu şeyin yanlış olduğunu anlayacakları hesap günü, telafisi mümkün olmayan geç bir vakit olacaktır.

Yanlış yapılan dualara bir örnek de ahireti yok sayarak veya dünya-ahiret dengesini dikkate almadan yapılan dualardır. Elbette ki dünya nimetleri için dua etmek yanlış değildir. Yanlış olan, duanın sadece dünyalık menfaatle sınırlı tutularak ahireti görmezden gelmektir. Allah Teâlâ böylesi kör-topal bir duayı reddetmektedir.[351] Öte yandan kimileri de her türlü hayrı ister, fakat kendisine bir kötülük dokunduğu zaman da karamsarlığa kapılıp ümidini keser.[352] Bazıları da sonunun hayır mı şer mi olduğunu düşünmeden, aceleci davranarak dua eder.[353] Bu şekildeki dualar da kusurlu görülmüştür.

---

349 el-En'âm 6/56.
350 el-Mü'min 40/73-74.
351 el-Bakara 2/201.
352 Fussilet 41/49.
353 el-İsrâ 17/11; Yûnus 10/11.

Allah'ın (c.c) tasvip etmediği bir dua şekli de Karun'un kavminden, dünya ahiret dengesini gütmeyen, sadece dünyayı arzulayan kişilerin duasıdır. Karun, zineti ve görkemi içerisinde kavminin karşısına çıkınca "'*Keşke Kârûn'a verilen (servet) gibi bizim de (servetimiz) olsaydı. Şüphesiz o büyük bir servet sahibidir' dediler.*"[354] Ne zamanki Allah (c.c) Karun'un servetini yerin dibine geçirdi, o zaman söylediklerine pişman oldular.

Sözde hastalığın tedavisine konu edilen rukye ayetleri veya rukye duaları da yine hatalı dua örneklerindendir. Elbette her insan din adına yaptığı işi bir temele dayandırmaktadır, fakat "Kur'an'ın böyle bir amacı var mı?" sorusuna verilen cevap pek tatminkâr değildir. Kur'an'ın şifa olduğunu beyan eden ayetler acaba neye şifadır. Tüm bedenî, kalbî, dünyevî ve uhrevî hastalıklara şifa olduğunu iddia edenler olmuştur. İnanışa göre Kur'an ayetleri hastaya tam bir itikatla, işinin ehli tarafından şartları yerine getirilmek koşuluyla okunduğu takdirde, hastalığı kesinlikle devam edemeyecektir.[355] Oysa bizzat şahit olduğumuz üzere başkalarına gözlerin güçlenmesi ve nurlanması için rukye yapmayı öneren kimi şifacılar, kendi gözlerindeki rahatsızlıktan dolayı katarakt ameliyatı olmuş ve rukye, muska gibi şeylerle başkalarına şifa dağıttığını iddia eden bu insanlar kendi sorunlarına, sıkıntı ve hastalıklarına derman olamamış ve hatta onlar da başkalarından yardım istemişlerdir.

Dua konusundaki bir başka açmazımız da sihir, göz değmesi (nazar), cin çarpması gibi aslında vakıa olarak toplumun ilgilendiği, fakat pozitif veya negatif hiçbir etkisi ol-

---

354 el-Kasas 28/79.

355 Harun Yıldırım (ed.), *Dua Hazinesi Dua ile Tedavi Rukye* (İstanbul: Sağlam Yayınları, 2012), 81.

mayan bu uygulamalar için yapılan dualardır.[356] Toplum bu gibi meselelere vakıf olmadığı için, bu işi meslek haline getiren insanlar hem dini istismar etmekte hem de insanları maddi manada sömürmektedirler. Zaten cin çarpması, nazar ve sihirle tedavi gibi uygulamalar, cahiliye Araplarının vaktiyle inanıp uyguladıkları, aslı-esası olmayan Hz. Peygamber'in ömrü saadetlerinde yasakladığı hurafelerdendir.[357]

Bir insan kendisine dua ettiği gibi ailesine, sevdiklerine ve örnek aldığı Peygamberlere de dua edebilir ve hatta etmelidir de...[358] Bu manada Hz. Peygambere salavat okumanın faziletinden bahsedilmiştir.[359] Bu salavatlardan biri de şu şekildedir; "*Allah'ım! Efendim Muhammed'e ve onun ehline salat eyle. Çok sıkıntım var! Yardım et ya Resulallah!*". Bu salavatı aktaran yazar, sözlerinin devamında, "Dünyada ve ahirette ondan başka kime sığınıp şefaat talep edeceğiz ki…"[360] diyerek şirazeyi kaçırmış, işi şirke kadar vardırmıştır. Örneğin dua mahiyetinde her fırsatta okunan salâlar ele alındığında işin vahameti gözler önüne serilecektir. Şöyle ki: Orada Peygambere dua edilirken, her cümlenin sonunda övgü ve tazimde bulunulmakta, en son cümlede ise övgülerin tamamının Allah'a (c.c) ait olduğu ifade edilmektedir.

---

356 Said Kahtani, *Şifalı Dualar*, çev. Harun Yıldırım (İstanbul: Mercan Kitap, 2013), 23.55,62.

357 Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Uluslararası Din ve Medeniyet-1 Sempozyumu Din ve Sağlık", *Tebliğler Kitabı cilt-2*, ed. Erhan Yar- Mesut Şen (Elâzığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2021), 2/95-98.

358 Bünyamin Erul - Ekrem Keleş, *Kutsal İklimde Dua* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 28.

359 İmam Nevevî, *Ezkâr Dua ve Zikirler* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022), 1/94-97; Mehmet Hüsrevoğlu, *Kur'an da Zikir ve Dualar*, 116-119.

360 Ahmed Hulûsi, *Dua ve Zikir* (İstanbul: Kitsan Kitap Basın Yayın Dağıtım, 2006), 225-226.

Kuşkusuz insanın sevdiklerine dua etmesinde bir sakınca yoktur. Ancak dua, onu hak eden kişi için yapılır. Küfrünü, şirkini, nifakını izhar ederek hayatını sürdüren veya bu şekilde ölüp gitmiş bir kişiye dua edilmesi caiz değildir. Bu konuda Kur'an'ın sert uyarıları bulunmaktadır. Bu uyarılar hem Allah elçisine hem de tüm inananlara hitap etmektedir. İnsan fıtratı gereği duygusaldır; babası-annesi, kardeşleri, evlatları vefat ettiğinde cenazesine katılıp dua etmek ister. Nitekim Hz. İbrahim de ailesi (anne-babası) için dua etmiştir.[361] Fakat bu konudaki uyarılar çok nettir: *"Ne Peygamber'in ne de inananların; şirk içinde ölüp de cehennemlik oldukları kesinkes açığa çıktıktan sonra, akrabaları bile olsa, böyle müşrikler için bağışlanma dilemeleri doğru değildir."*[362] Allah'a (c.c) iman ediyor gibi görünmekle birlikte nifakları pratikte ortaya çıkan, Müminlerin Allah yolunda yaptığı harcamaları angarya sayan, her durumda onlarla alay eden münafıklar için, Hz. Peygamberin yetmiş kez istiğfar etmesi halinde dahi onların affedilmeyeceği bildirilmekte, dolayısıyla bu tıynetteki insanlar için duada bulunması yasaklanmaktadır.[363] Yine Allah'ı (c.c) ve elçisini kabul etmemek suretiyle yoldan çıkarak ölüp giden kişiler için, bir dua olan cenaze namazını kılmaması gerektiği, kabri başında durup onlara dua etmemesi gerektiği tekrarlanmaktadır:[364] "*Zulmedenler hakkında bana hitap (dua) etme*."[365]

---

361 İbrâhîm 14/41; eş-Şuarâ 26/86.
362 et- Tevbe 9/113.
363 et-Tevbe 9/80.
364 et-Tevbe 9/84.
365 Hûd 11/37.

2.3.1. Konjonktürel Dua

Fatiha Sûresi'nde ifade edildiği üzere *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım isteriz."*[366] ayetleri birbirini tamamlayan ayetlerdir. Zira insan ibadeti kime yapıyorsa yardımı da ondan istemek durumundadır. Daha önce ibadetin bir iradeye kayıtsız şartsız teslimiyet göstermek olduğunu izah etmiştik. İnsan kimin emirleri doğrultusunda hareket ediyorsa, onu ilah edinmiş demektir. Dolayısıyla yardımı da ondan beklemek durumundadır. Bu yüzdendir ki başkalarına el açıp yalvaran, onlardan bir şeyler bekleyen kimseler, haddi zatında onları ilah edindikleri için böyle yapmaktadırlar. Kişinin kendisini bir varlığa muhtaç hissetmesi, onu gözünde büyütmesinden ve en nihayetinde onu ilahlaştırmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kimin etrafında pervane olunmuşsa, yani kim razı ve hoşnut edilmeye çalışılıyorsa, yardımın da ondan beklenmesi gerekmektedir. Değilse ortada bir tutarsızlık var demektir. Daha vazıh bir ifade ile kalp, gönül, niyet, ibadet ve amellerin kıblesi neresi ise, duanın kıblesi de orası olacaktır. Kalbi, gönlü ve ibadetinin kıblesi Allah (c.c) olanların duasının kıblesi ise Allah (c.c) olacaktır.

İbadeti başka bir varlığa yapan bir kişinin yardımı başka bir varlıktan beklemesi tezat teşkil etmektedir. Dua ederken sırf Allah'ın emri olduğu için ve Allah'ı razı etmek için dua eden bir kimse, kınayıcının kanamasından korkmadan duasına devam eder. Zira bu minval üzere olan kimse, ibadetini yalnızca Allah'a yapmakta, O'nu razı ve hoşnut etmeye çalışmakta, her konuda sadece O'nun emir ve yasaklarına riayet ederek kayıtsız şartsız teslimiyet göstermektedir.

---

366 el-Fatiha 1/5.

Allah'ın yerine başkasını koyup zamana ve mekâna göre veya çıkarlarına göre duanın yönünü Allah'a değil de başkalarına çevirmek şirktir. Falanca erk benim bu şekilde dua etmeme müsaade etmiyor, filanca sistem, filanca kurum benim bu duamdan rahatsız olur gibi düşünceler duanın kıblesinin şaşması demektir.

Toplumumuzda bunun örneği fazlaca yaşanmaktadır. Şöyle ki; dünyayı yöneten egemen güçler, zalim çehrelerini ortaya çıkaracak dua formlarına müsaade etmemekte, dolayısıyla Müslümanların birbirlerine hayır-dua etmelerine engel olabilmektedirler. Bunun örneğini müminlerin kıblesi olan Kâbe'de, Filistinli kardeşlerimize dua edilmesinin yasaklamasında müşahede etmiştik. Şayet dua eden, egemen güçlerin suyu üzere ise, onun suya-sabuna dokunmayan duasına ses çıkarılmamakta, hatta yeri geldiğinde meşruiyetin temini için ekran önünde bu saray mollalarına dua bile ettirilebilmektedir. Ne şiş yansın ne kebap düşüncesiyle, fincancı katırlarını ürkütmeden, adına "Dengeleri gütmek" denen bayağı bir düşüncenin baskısı altında, kota konulmuş dualar yapmak kişiye züldür. Bu vesile ile ifade etmek gerekişe, Müslümanlar sadece Allah'a kulluk etmeli ki sadece O'ndan yardım istemeye yüzü olsun. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde zalim İsrail'in mazlum Filistinli Müslümanlara yaptığı zulüm nedeniyle dünya genelinde ortak bir çığlık yükselmiş ve bölgede sadece katliam değil, aynı zamanda bir soykırım yapan İsrail'i lanetlemişlerdir. Kahhar olan Allah Teâlâ'dan niyazımız odur ki yeryüzünde bütün zalimlerin tuzakları ayaklarına dolansın, hak ettikleri cezaları tez zamanda başlarına gelsin. Mazlum Filistin halkı ayağa kalksın ve kuracakları devletlerinde güven ve huzur içinde yaşayabilsinler. Allah yeryüzündeki bütün Müslümanlara birlik,

beraberlik şuuru nasip etsin. İlahi adaletin tesisi için tek bilek, tek yürek olma bilinci versin.

2.4. Dua'nın Şirke Dönüştüğü Durumlar

Kur'an-ı Kerim bu konuda net tavrını ortaya koymuş ve Allah'tan (c.c) başka canlı-cansız tüm varlıklara dua etmenin, o varlıkları ilah edinmek olduğunu şöyle beyan buyurmuştur: *"Allah'a ortak koşanlar, ortaklarını gördüklerinde diyecekler ki: 'Rabbimiz! Bunlar, seni bırakıp kendilerine dua ettiğimiz ortaklarımızdır.' Koştukları ortaklar da onlara: 'Siz elbette yalancılarsınız!' diye laf atacaklar. Onlar o gün Allah'a teslim olurlar ve uydurdukları şeyler de onları yüzüstü bırakıp kaybolur."*[367] Mahşer gününde dua eden kişinin duasını reddedecek olan, onları yüzüstü bırakıp kaçacak ortaklar, acaba dünyada dua edilmeye değer mi?

Dua edilmeye layık olan varlık yaratılmış değil, yaratıcı olmalıdır: *"Hiçbir şeyi yaratamayan, kendileri yaratılan şeyleri Allah'a ortak mı koşuyorlar? Hâlbuki onlar (edindikleri ilâhlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine yardım edebilirler. "Allah'ı bırakıp dua ettiğiniz varlıklar, hepsi sizin gibi (yaratılmış) kullardır. Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi hemen onları çağırın da size cevap versinler (duanıza icabet etsinler). Onların yürüyecek ayakları mı var? Yahut tutacak elleri mi var? Veya görecek gözleri mi var, ya da işitecek kulakları mı var?*[368] Ayetten anlıyoruz ki Allah'a ortak koşulan varlıkların en azından fayda ve zarar vermeye malik olmaları gerekir. El, ayak, göz, kulak gibi uzuvlar fayda veya zarar verecek bir iş yapmada, olmazsa olmaz uzuvlardır. Bu uzuvlara sahip olan canlı insan, bu uzuvlarını kaybetmiş olan ölü insandan daha üstün-

[367] en-Nahl 16/86-87.
[368] el-A'râf 7/191-192, 194-195, 197.

dür.[369] Dolayısıyla hiçbir fonksiyonu olmayan varlıklardan medet ummak akıl kârı değildir.

Kur'ân-ı Kerim'de şirki tasvir eden ayetlerde, kulluk edilen ve medet umulan hayalî ilâhların konumu "Allah'ın (c.c) dûnundan" (من دون الله) tabiriyle anlatılır. "Dûn" kelimesi sözlükte; üst ve zirve olanın zıddı, en yüce makamdan berî, ast rütbede olan, ondan biraz aşağıda, en yüksekte olana en yakın olan anlamlarına gelir.[370] Allah'ın (c.c) dûnun'dan, Allah'tan (c.c) daha aşağı bir yerde, biraz daha alt bir konumda demek olur. Allah'ı (c.c) bir kral olarak vehmederek O'nu uzak zannetmek ve O'na yakınlaşabilmek için O'na yakın olduğuna inanılan bazı varlıkları aracı koymak şeklinde tezahür eden yaygın düşünce, Kur'ân'ın tanımladığı şirkin ta kendisidir. Teslisci Hristiyanların Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu, Mekke müşriklerinin kulluk ettikleri ruhanileri Allah'ın kızları, din büyüklerini Allah'a (c.c) aracı koyanların onlara Allah'ın velileri, yani dostları demelerinin sebebi budur. Müşrikler birtakım varlıklara Allah Teâlâ'ya şirk koşarken, Allah'ın (c.c) zatında değil, sıfatlarında ortağı olduğunu düşünürler. Onlar da Allah'ın (c.c) bir ve tek olduğuna inanırlar. Yani Allah (c.c) ile kendi aralarında vehmettikleri varlıklara, Allah'a (c.c) ait olan bazı özellikleri yakıştırırlardı. Onları ölümsüzleştirip onlara olağanüstü duyma, görme, anlama ve yardım etme özelliklerini atfetmelerinin sebebi budur. Buna ilaveten de onların bu özelliklerini ve bütün yetkilerini bizzat Allah'ın kendilerine verdiğini düşünmektedirler. Mekke müşrikleri şöyle diyerek Kâbe'yi tavaf ederlerdi: "Emret Allah'ım! Senin ortağın yoktur! Yalnız bir ortağın var ki onun yetkilerinin de sahibi sensin![371]

---

369 Rāzī, *Tefsir-i kebir = Mefâtihu'l-gayb*, 11/202, 205.

370 Mutçalı, *Arapça - Türkçe Sözlük*, 280.

371 Bayındır, *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk*, 47.

Bu ayette Allah'tan (c.c) başkasına dua etmeye şirk, dua eden şahıslara müşrik, dua edilen varlıklara da put denmektedir: *"Gün gelir Allah Teâlâ: 'Neredeymiş bana ortak saydığınız putlar?' diye nida eder de müşrikler: 'İçimizden senin ortağın olduğuna şahitlik edecek bir tek kişi bile olmadığını sana arz ederiz!' derler. Böylece daha önce dua ettikleri putlar kendilerini terk eder, müşrikler de kaçacak yer kalmadığını anlarlar."*[372] Hesap gününde, Allah (c.c) müşriklerin zannettiği üzere kendisinin ortağı olduğu iddialarına dair onlardan kanıt istediğinde, müşrikler, herhangi bir kanıt getirmek şöyle dursun, şirk koştukları varlıklar onların terk etmesiyle ortada kalakalacak ve kaçacak hiçbir yerin olmadığını esefle anlayacaklardır.

Yukarıda verilen ayetlerden de açıkça anlaşılmaktadır ki dua ile yardıma çağırılan varlık, dua sahibi için bir ilah konumundadır. Bunu ifade eden bir diğer ayette şöyle buyurulmaktadır: "*Allah ile birlikte bir başka ilâhı yardıma çağırma. Allah'tan başka ilâh yoktur. Allah dışında her şey yok olacaktır. Karar yetkisi ondadır. Hepiniz ona döndürüleceksiniz*."[373]

Aslında aşağıdaki ayetler, Allah'tan (c.c) başkasına dua etmenin şirk olduğunu, zaten onların Allah'ın açtığı hayrı geri çevirmeye de onun vereceği zararı defetmeye de güçlerinin yetmeyeceğini[374] açıkça bildirmektedir. Ayette Allah'tan (c.c) başkasına yalvarmanın zulüm olduğu ifade edilmektedir. Çünkü bu şirktir. Şirk ise en büyük zulümdür.[375]

Rabbimiz Peygamber'e (as.) ve onun nezdinde tüm insanlığa, şirkten kesinlikle uzak durulması gerektiğini, şirke ait her unsurdan el-etek çekip, dine aykırı şeylerden sıyrılarak sadece Hakk'a yönelinmesi gerektiğini tembihlemektedir.

372 Fussilet 41/47-48.
373 el-Kasas 28/87-88.
374 Fâtır 35/2; ez-Zümer 39/38.
375 Lokmân 31/13.

Şirkten sakındırarak kendilerine de başkalarına da fayda veya zarar veremeyen varlıklara yalvaran kişinin zalim olacağını bildirmektedir: "*Eğer Allah sana herhangi bir zarar verecek olursa, bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur. O, bunu kullarından dilediğine eriştirir. O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*"[376] Allah'tan (c.c) başkasına dua edip, sığınmamak hanif ve mü'min olmanın gereğidir. Allah Teâlâ'nın izni olmadıkça tüm dünya bir araya gelse, bir başkasına zarar veremezler. Aynı şekilde Allah'ın (cc) izni olmadıkça kimsenin kimseye bir fayda vermesi de mümkün değildir. Zarar da fayda da Allah'ın (c.c) elindedir. O halde sadece Allah'a (c.c) güvenip dayanmalı, O'ndan başkasına güvenip bel bağlanılmamalı. Allah'tan (c.c) başkalarına sığınıp güvenmek, onlardan medet ummak, kalbin, aklın, fikrin, düşüncenin hakkını vermemek olduğu için zulümdür.[377] Ne sihir-büyü-muska gibi şeylerle ne de art niyetli kişilerin salih insanlara yaptığı beddualarla insanlara negatif veya pozitif bir etkide bulunmak mümkündür.

Müslümanım diyen insanların büyük veli olarak gördükleri zatlardan yardım ummaları, müşriklerin işlerini halletmek için daha büyük puta gitmelerine benzer.[378] Nasıl ki Lat, Menat, Uzza adındaki putları Allah'a (c.c) aracı yapmak şirk ise, veli, efendi, lider bilinen şahısları da aracı yapmak aynı şekilde şirktir.[379] Tasavvuf ritüellerinden biri olan rabıtada ise, Mekke müşriklerinin animist şirk seanslarının günümüz Müslümanlarında yaygın olarak uygulanan güncel

376 Yûnus 10/105-107.

377 Küçük, *Besâiru'l -Kur'an Tefsiri*, 2317-2318.

378 Ercümend Özkan, *Tasavvuf ve İslam* (Ankara: Anlam Yayınları, 2024), 242.

379 Erhan Aktaş, *Hangi İslam* (Ankara: Kişisel Yayınlar, 2020), 88.

versiyonudur. Her iki uygulamada da "uzak Allah inancı" referans noktasıdır. Oysa Kur'ân'da Allah Teâlâ uzak Allah inancını yerin dibine batırmış ve şirkin çıkış noktası olarak "uzak Allah inancını" göstermiştir.[380] Zira Allah'a karşı günahkâr olan müridin Allah'a ulaşması, O'nun rızasını elde edebilmesi için araya şeyhini koymalı ve ona rabıta seansları yaparak önce fenâ fi'ş-şeyh mertebesini elde etmeli, ondan sonra ancak fenâ fi'llâh mertebesine ulaşacaktır. Görüldüğü üzere bu denklemde rabıta, müridin şeyhinden yardım, himmet ve bereket istemesini içeren bir şirk düzenidir.[381] Rabıta belli başlı kuralları olan bir uygulamadır. İnsanlar bu uygulama ile o kadar sapmışlardır ki aradan çıkarılması gereken aciz aracıları, insana şah damarından daha yakın olduğunu beyan buyuran Allah Teâlâ'ya ulaşmanın zaruri şartı yapılmıştır. İşte bu "uzak Allah inancı" bütün şirk türevlerine tünemiş aslî bir sapmadır; dün de bu noktadan hareketle Allah'a şirk koşulmuş, bugün de aynı noktadan hareketle Allah Teâlâ'ya şirk koşulmaktadır.

İslam dünyasında kabirleri kutsama eğilimi gulat-ı şia ile başlamıştır. Oysa Allah Resulü "Peygamberlerin ve salih kişilerin kabirlerini tapınak yapan Yahudilere ve Hristiyanlara Allah (c.c) lanet etsin!" buyurarak kabirlerden medet ummayı, oralara ibadet etmek olarak nitelemiştir.[382] Buradan anlıyoruz ki bir yeri tapınak edinmek, oraya ibadet etmek olacağı için, ilah edinmektir ve şirktir. Şia, imam olarak niteledikleri kişilerin kabirlerini ziyaret edip oralarda ağıtlar yakıp dua etmiştir. Burada yadırganan şey, Şia'nın kabir ziyareti değil, orada yaptığı duanın mahiyetidir. Dua ederken

380 El-Bakara 2/186; el-Enfâl 8/24; en-Neml 27/74; Kâf 51/16; et-Teğâbun 64/4.

381 Ferit Aydın, *Tarikatta Rabıta ve Nakşibendilik* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2000), 31.

382 Buhari, Salat, 48.

onların ruhaniyetinden medet ummak ve onları vesile edinmek Kur'an'a uygun bir davranış değildir.[383]

Daha sonra tasavvuf da bu düşünceden etkilenmiş ve onlar da kabir ehlinin ruhaniyetinden istimdat etmeyi, tasavvufun temel öğretilerinden biri olarak görmüşlerdir. Nitekim Kuşeyrî risalesinde Maruf el-Kerhî'nin kabrinin denenmiş bir panzehir olduğunu söyleyecek kadar ileri gidebilmiştir. İnsan bir fikre sahip çıkıp onu savunmak isterse, elbette dinin meşrulaştırıcı gücünden istifade etmek maksadıyla kurguladığı inancı halk nezdinde itibar gören dinin temel metinlerine dayandırmak isteyecektir. İşte kurguladığı din algısının Kur'ân'dan referans alamadığı noktada imdadına yetişecek olan kurtarıcı unsur, hadis tanzim ederek Hz. Peygamber'in ağzından kendi düşüncelerini dine entegre etmek olacaktır. Tasavvufçular da bu yönteme başvurmak suretiyle kendilerine deliller üretmişlerdir. Nitekim bu çerçevede ölmüş ve amelleri son bulmuş kabir ehline yönelik inançlarını tahkim etmek için *"İşlerinizde bir çıkmazla karşılaşırsanız, kabir ehlinden yardım isteyiniz."* sözde hadisini üretmiş ve Hz. Peygamber'in mübarek ağzına nispet etmişlerdir. Şirki meşrulaştırma amacı güden bu mevzu rivayet, sadece Aclunî'nin uydurma rivayetleri derlediği *Keşfü'l Hafâ*'da geçmekte olup o da İbn-i Kemal Paşanın *Erbain*'in den almıştır.[384] *Erbain*'de ise hiçbir kaynak verilmeden, bu söz hadis olarak rivayet edilmiştir.[385]

Oysa Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e "*Ölülere sen duyuramazsın!*"[386] buyurmak suretiyle ölülerin

[383] İbrahim Sarmış, *Tasavvuf ve İslam* (Ekin Yayınları, 2017), 183.
[384] İsmail bin Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l Hafâ*, çev. Mustafa Genç (İstanbul: Bekâ Yayıncılık, 2019), 1/199.
[385] Bayındır, *Kur'an Işığında Tarikatçılığa Bakış*, 16.
[386] Fâtır 35/22.

duyma yetisini kaybettiğini bildirmektedir. Denilebilir ki burada kastedilenler manevi ölülerdir, yani ölü gibi olanlardır. Anlamın bu yönde olduğunu kabul etsek dahi ayetten açıkça anlaşılmaktadır ki manen ölü olan duymuyorsa, fiziken ölü olan hiçbir şekilde duyamayacaktır. Zira benzetmenin bir anlam ifade edebilmesi için benzetme yönünün, kendisine benzetilenden daha güçlü olması gerekir.

Allah Resulü de konuyla ilgili olarak Bedir'de müşrik maktullerin atıldığı çukura gelir ve "Rabbinizin size vaat ettiğini hak buldunuz mu"? diye sorar, sahabe şaşkınlıkla "Ya Resulallah ölülerle mi konuşuyorsunuz?" deyince, cevaben; "Siz beni onlardan daha iyi duymuyorsunuz fakat cevap veremezler." buyurur. Burada yaşananlarla ilgili olarak Hz. Aişe; "Resulullah Bedir maktulleri işitir demedi, belki bu ölüler kendilerine söylediğim sözün hak olduğunu şimdi anlamışlardır." dedi, açıklamasında bulunur ve yukarıdaki ayeti (Fâtır 22) okur. Resulullah'ın buradaki tavrı o ölülerin hayattayken inkâr ettikleri vahyin hak olduğunu ahirette anlayacaklarını göstermektedir. Zira ölüm ile ahiret arasında ancak bir göz açıp-kapamak kadar mesafe vardır.[387] Zaten hem Allah Resulünün o ölüler için "Cevap veremezler." şeklindeki ifadesi hem sahabenin bu olaya şaşırması, izahımızı destekler mahiyettedir.

Kuşkusuz Sûfî çevreler ihsas ettikleri inançlarının ispatı için sadece hadis uydurmakla kalmamışlardır, aynı zamanda Tasavvufun ileri gelen şahsiyetlerine ait söylemleri de bir hakikatmiş gibi nakletmiş ve inanışlarına mesnet göstermişlerdir. Nitekim bu minvalde Şâ'rânî (ö. 973/1565), velilerin kabirlerinde insanların ihtiyaçlarını gidermesi için bir melek görevlendirdiğini iddia etmiş, hatta Hz. Peygamberin vefa-

387 Yâsîn 36/52; el-Mu'minûn 23/113.

tından önceki son zamanlarında "Kim bir şeye ihtiyaç hissederse kabrime gelsin." dediğini dile getirmişlerdir. Benzer şekilde Said Nursi de (ö. 1960) Abdülkadir Geylani (ö. 1166) ile tevessül edilebileceğini söylemiş ve kaybolan cevizi için dahi nice kez onunla tevessülde bulumuştur.[388]

Görünen o ki sûfî çevrenin bu kanıya varmasında Buhârî'nin (ö. 256/870) tahriç ettiği bir rivayet etkili olmuştur. Söz konusu rivayet şöyledir: "*Hz. Ömer kıtlık zamanında Efendimizin amcası Abbas b. Abdulmuttalib'i (ö. 32/653) aracı kılarak yağmur duası yapmıştı. Duada şöyle demişti: 'Ey Allah'ım! Biz sana nebimiz ile tevessülde bulunuyorduk ve sen de bize yağmur gönderiyordun. Şimdi de nebimizin amcası (Abbas) ile tevessülde bulunuyoruz. Bize yağmur yağdır.' Bu dua üzerine yağmur yağdı.*"[389]

Fakat zât ile tevessülün caiz olmadığını söyleyen İbn-i Teymiye (ö. 728/1328), Elbânî (ö. 1999) ve Useymin (ö. 2001) gibi alimler hadiste geçen "*Nebimiz ile tevessülde bulunuyorduk.*" ifadesini "*Nebimizin duası ile tevessülde bulunuyorduk.*" şeklinde anlamanın daha doğru olacağını söylemişlerdir.[390] Kanaatimizce Elbânî'nin bu yaklaşımı, bazı gerekçeler nedeniyle isabetlidir. Bu gerekçelerden bazıları şunlarıdır:

1) Hadiste Allah Resulü vefat edene kadar onunla tevessülde bulundukları, onun vefatından sonra amcası ile tevessül etmek istedikleri bildirilmektedir. Eğer buradaki tevessülden kastın dua ile tevessül olduğu düşünülürse, hayat

388 Sarmış, *Tasavvuf ve İslam*, 422.

389 Buhârî, İstiska, 3.

390 Zekeriya Güler, "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri", *Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi* 2/1 (1997), 89. Şeyh Muhammed Salih el Müneccid, "Ömer, Abbas'ın -Allah onlardan razı olsun- Makamı ile Allah Azze ve Celle'ye Tevessülde Bulunmadı - İslam Soru-Cevap", *İslam Soru ve Cevap* (Erişim 15 Temmuz 2025).

müddetleri içerisinde ümmetinin önü sıra dua eden Allah Resulü vefat etmiş, dolayısıyla o makamda müminlerle birlikte dua edecek birisinin bulunması gerekmektedir. Bu makama Peygamberimizin amcası Abbas uygun görülmüştür. Bunun kınanacak bir yönü olmasa gerektir. Zira yağmur duaları açık alanda Allah Resulünün riyasetinde, halkın katılımıyla gerçekleşen bir olaydır.[391] Bezen de sahabenin isteği üzerine Cuma hutbesindeyken yaptığı olmuştur.[392] Ancak Allah Resulü vefat edince, duayı yapacak bir mihmandara ihtiyaç hasıl olmuştur ki o da Abbas (r.a) olmuştur.

2) Burada neden başkası değil de Hz. Abbas'ın ismi geçmektedir, şeklindeki sorunun cevabı da önem arz etmektedir. Şayet bu soruya "Allah Resulüne yakınlığı" gerekçe gösterilecek olursa, Hz. Fâtıma Allah Resulüne amcası Abbas'tan daha yakın olduğunda kuşku yoktur. Dolayısıyla söz konusu soruya yakınlık (kurbiyyet) üzerinden cevap vermek isabetli olmayacaktır. Bu da rivayette asıl olanın kurbiyyet değil, duanın kendisi olduğunu, tevessül edilen şeyin kan bağı değil, duanın bizatihi kendisi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yörenin sosyolojik yapısı gereği Hz. Ömer, Hz. Fâtıma'yı değil, Hz. Abbas'ın duasıyla Allah Teâlâ'ya niyazda bulunmayı tercih etmiştir. Şayet sorunun cevabı olarak Hz. Abbas'ın takvası gerekçe gösterilecek olursa, o takdirde Mekke'nin Fethi'ne veya Bedir Savaşı'na kadar Müslüman olmadığı rivayet edilen Abbas'ın[393] (r.a), daha İslam'ın ilk günlerinde İslam'a girmiş, malı ve canıyla cihat etmiş

391 *Sahîh-i Buhârî Muhtasar Tecrîd-i Sarîh*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer (Turkuvaz Matbaacılık, 2013), 1/263.

392 *Zübdetü'l Buhârî*, çev. Ömer Ziyaeddin Dağıstânî (İstanbul: Hisar Yayınevi, ts.), 160-161.

393 DİA, "Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988).

olan sahabeye neden tercih edildiğine dair ikna edici bir cevabın verilmesi gerekir.

3) Sahabe dine dair her şeyi, üsve-i hasene olan Allah Resulünden öğrenmiştir. Elbette dua etmeyi de ondan öğrenecektir. Şu hâlde sorulması gereken şudur: Allah Resulü dua ederken tevessülde bulunmuş mudur? Bu sorunun cevabı, Nebi'nin (as) siretini en sahih şekilde bize aktaran Kur'an'ın bütünlüğünde incelediğimizde, bu soruya müspet cevap vermek mümkün görünmemektedir. Hatta diyebiliriz ki o tevessülü ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Zira Kur'an mütemadiyen Allah (c.c) ile kulları arasında bir aracının olmadığına dair müteaddit beyanlarda bulunur.[394]

4) Gayesi tevhidi tesis etmek olan bir kitabın mübelliği olan Hz. Peygamberin sahabesi, bizzat o peygamberin zatını tevessül vesilesi edinir mi? Hele ki peygamber buna müsaade eder mi? Tevhit için Mekke'de bedel ödemiş güzide sahabenin seçkinlerinden olan Hz. Ömer, bu akideye aykırı söz konusu rivayette anlatılan böyle şaibeli bir iş yapar mı? Bütün aracıları ortadan kaldırmak için gelen İslam'a iman eden, onun mücadelesini veren, nice ızdıraplara maruz kalan sahabenin Kur'an'ın onca ayetlerine muhalif davranarak kendilerine aracılar edinmesi düşünülemez.

5) Tevessül kelimesinin "dua etmek ve dua talep etmek" manasına da geldiği düşünülürse,[395] bu anlamdaki tevessülün bir sorun teşkil etmeyeceği düşünülebilir. Zira dua etmek kadar başkalarından dua beklemek de sahih bir iştir. Bu durumda Kur'an anlatımlarıyla çelişkiye de düşülmemiş olur.

---

394 el-Bakara 2/186; Kâf 50/16.

395 Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012).

6) Söz konusu rivayetin farklı bir tarikinde, Hz. Ömer'in Hz. Abbas'ın elinden tutup, kıbleye yönelerek "Ey Allah'ım! Peygamber'in amcasıyla senden yardım istiyoruz." dediği, diğer bir rivayette yine Hz. Abbas'ın elinden tutup: "Hz. Peygamber'in amcasıyla sana tevessülde bulunuyoruz!" dediği rivayet edilir.[396] Bu rivayetlerden anlaşılan; Hz. Ömer duayı Hz. Abbas ile birlikte yapmakta ve "Ey Allah'ım! Peygamberinin amcasıyla beraber sana dua ediyoruz!" demektedir. Görüldüğü üzere rivayetin farklı tariklerinde kanaatimizi destekleyecek ifadeler bulunmaktadır.

Bazı şahıslar insanları, Kur'an ölülerin işitmeyeceğini bildirmesine rağmen,[397] kabir ehli olsun, hayatta olsun evliya olarak gördükleri kişilerden yardım istemeye teşvik etmişlerdir.[398]

Günümüz insanı da dua anlayışındaki sapmalardan etkilenmiş; diri veya ölü olarak kutsadıkları kişilerden yardım talep etmeyi ya da dualarında onları vesile kılmayı alışkanlık hâline getirmişlerdir. "Falancanın yüzü suyu hürmetine…" veya "Filanın hatırına…" şeklinde dua eden kişilerin sayısı azımsanamayacak derecededir. Bu insanlar kabirlere giderek orada metfun bulunanlardan yardım istemekte, dert ve sorunlarına çare olmalarını istemektedirler. Kur'an-ı Kerim, dolaylı olarak kabir ehlinden yardım beklenmemesi gerektiğini,[399] dahası yardım talebinde bulunanları işitmediklerini ifade buyurmaktadır.[400] Örneğin bazı dini sohbetlerde Hz. Nuh'un gemisinin bir veli tarafından kurtarıldığına dair

396 Hüseyin Akyüz, "Ebû Reyye'nin Tevessül Hadisi Konusundaki Görüşlerinin Tahlili", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/3 (2011), 48.

397 en-Neml 27/80.

398 Sarmış, *Tasavvuf ve İslam*, 626-627.

399 en-Nahl 16/20-21.

400 Fâtır 35/22; er-Rûm 30/52; en-Neml 27/80.

ilginç hikayeler aktarılmaktadır.[401] Hâlbuki Kur'ân Nuh'un gemisini[402] ve yine alabora tehlikesi yaşayan diğer tüm gemileri kurtaranın yalnızca Allah Teâlâ olduğunu açıkça bildirmektedir.[403] Benzer şekilde, bir kişinin kabre giderek "Allah'tan da isterim, burada yatandan da isterim." şeklinde sözler sarf etmesi veya Türkiye'de oldukça tanınmış bir cemaat mensubunun ekranlarda türbülansa giren bir uçakta defalarca Abdülkadir Geylani'den yardım istediğini ve yardımın anında geldiğini ifade etmesi, meseleyi vahim bir boyuta taşımaktadır. Bununla da yetinmeyerek türbülansa giren uçakta "Oku, oku, bir şey olduğu yok!" diyerek Allah'a dua ettiğinde yardım gelmediğini ama "Ya Abdülkadir Geylânî!" diyerek ölmüş bir insandan yardım istediğinde Geylani'nin yardımıyla uçağın derhal düzeldiğini anlatmakta ve bu anlatımıyla başı derde girenlere yüzyıllar önce ölen Abdülkadir Geylanî'den yardım talep etmeleri halinde ister doğuda ister batıda olunsun derhal yardımlarına yetişeceğini salık vermektedir. Bu tür inanışların İslam inancına aykırı şirk bir düşünce olduğu kendilerine hatırlatıldığında ise, söz konusu kişiler hırçınlaşmakta ve çoğunlukla sert tepkiler vermektedir.[404] Ne acıdır ki Anadolu Müslümanlığında bu husus üzerinden bir araştırma yapıldığında, söz konusu inancın oldukça yaygın inanç olduğu görülecektir.

Oysa Hz. Peygamber, kendisinden önceki peygamberlerin kabirlerini mescit edinen Yahudi ve Hristiyanlara lanet etmiştir.[405] Bu bağlamda, peygamberlerin kabrini ibadetgâh

401 Hurafe Life, "Hz. Nuh'un Gemisini Kurtaran Şeyh", *Youtube* (30 Mart 2017, 10:30).

402 Hûd 11/44.

403 eş-Şûrâ 42/34.

404 Gök Sofrası, "Ya Gavs Dedin mi Hemen Gelirler Havada Uçağı Tutarlar" *Youtube* (3 Aralık 2017, 21:49).

405 Buhârî, Salat, 54.

hâline getirenlere lanet eden bir peygamberin, sıradan insanların kabirleri için aynı uygulamayı yapanlara müsamaha göstermesi beklenemez. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Ey Muhammed! De ki: 'Rabbimin dilemesi dışında benim kendime bile fayda veya zarar vermeye gücüm yetmez'*".[406] O peygamber olduğu halde hayatta iken faydaya veya zarara malik değilse hem ölü olan hem de sıradan biri olan insan nasıl malik olabilir ki? Dünya hayatında durum böyle iken, acaba ahirette Hz. Peygamber'in insanlara bir yardımı olacak mıdır, şeklindeki soruya Allah Teâlâ'nın cevabı şu şekildedir: "*Ey Muhammed! De ki: "Ben Peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben ancak bana vahyedilene tabi oluyorum. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım*."[407]

Allah Teâlâ, elçisi Hz. Muhammed'e, Mekke müşriklerinin Allah ile kendileri arasında icat ettikleri aracılarına isnat ettikleri iddialar hakkında delil getirmelerini istemesi emrinde bulunmuştur. Mademki Mekkeli müşrikler Allah ile kendi aralarına koydukları şefaatçileri, kendilerinden yardım istenildiğinde onların imdatlarına koşabiliyorlar, mademki varlığın yaratılışında Allah ile bir ortaklıkları var, o halde bu inançlarını ispat etsinler: "*De ki; 'Allah ile aranıza koyarak çağrıda bulunduklarınızın ne olduklarını gördünüz mü? Gösterin bana; yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa göklerde bir payları mı var? Söylediklerinizi içinize yatıyorsa bu konuda bana, daha önce gelmiş bir kitap veya bir bilgi kırıntısı getirin*.'"[408] Müşriklerin bu iddialarını ispat edecekleri hiçbir delilin olmadığı izaha muhtaç değildir. Nitekim Kur'ân, ispata davet ettiği müşriklerin bir temele dayanmayan bu iddialarını şöyle tanımlamaktadır: "*Kıyamete kadar kendisine cevap veremeye-*

406 Yûnus, 10/49; el-A'râf, 7/188.
407 el-Ahkâf 46/9.
408 el- Ahkâf 46/4; Fâtır 35/40.

cek bir kimseyi, Allah'la arasına koyarak, yardıma çağırandan daha sapkın kim olabilir? Oysa bunlar onların çağrısının farkında bile değillerdir."[409] Ayetten de anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ kendisinden başkasına dua edenlerin sapkın olduklarını beyan buyurmaktadır.

Vefat eden insanların, yaşayanların ahvali ile ilgili olarak hiçbir bilgileri olamayacağını Allah Teâlâ İsa (as) örneği üzerinden açık ve net olarak beyan buyurmaktadır: "*Allah, 'Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara sen mi 'Allah'ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin' dedin?' buyurduğu zaman o şu cevabı verir: 'Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin. Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; 'Benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin.*"[410] Ayette Allah Teâlâ'nın ölümle ilgili yasasına vurgu vardır. O vurgu, ölümle insanların yaşamsal faaliyetleri son bulur. Ne dünyaya geri dönebilir[411] ne de daha önce mealini verdiğimiz ayetler üzere insanların seslerini duyabilir ne de görebilir. Kur'ân'da Allah Teâlâ'nın insanları ahirette mezarlarından tekrar diriltip onlara mezarlarında ne kadar süre kaldıklarına dair soru yönelttiğinde, insanların bir veya birkaç gün gibi oldukça kısa bir süre kaldıklarına dair beyanlar aktarılmaktadır.[412] Oysa bu insanların ölümlerinden sonra mezarlarının üzerinde nice medeniyetler kurulmuş, nice zel-

409 el-Ahkâf 46/5. Ayrıca bk. el-A'râf 7/191-195.
410 el-Mâide 5/117.
411 el-Müminûn 23/99-100.
412 Örneğin bk. el-Müminun 23/112-114.

zeleler, yangınlar olmuş, nice canlı üzerlerinde yaşam sürmüş, gelip geçmişlerdir. Fakat hesap gününde Allah Teâlâ'nın sorusuna bir veya birkaç gün kadar kaldıklarına dair aktarımda bulunmaktadırlar. Bu da göstermektedir ki uyuyan bir insanın uykuya dalmasıyla birlikte bilincin kapanıp zaman ve zeminden soyutlanmakta ise, işte aynı şekilde ölen insanlar da yaşamsal faaliyetlerinden soyutlanmakta, zaman ve zemin şuuru olmadan diriltilecekleri gün, sanki bir uykudan kalmış gibi süre ve olup bitenler hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamaktadırlar. Bu hususu ifade eden bir ayette Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: "*Eyvah! Bizi uyuduğumuz yerden kim kaldırdı? Rahmân'ın vaad ettiği (yeniden diriliş) bu olsa gerek; demek ki gönderilen elçiler doğru söylemişler!*"[413] Görüldüğü üzere yeniden diriltilenler, bir veya birkaç gün süren uykularından uyandırıldıklarını düşünmektedirler. Dolayısıyla ölenlerin amelleri sona erdiği gibi, bilinçler de yeniden diriltilecek güne kadar kapanmıştır. Ne ses vardır ne görüntü ne de olup bitenleri takip edecek bir bilinç… Dolayısıyla söz konusu ayetten anlıyoruz ki ölüler için duyma, bilme, görme, vb. gibi dirilere ait olan hiçbir özellik artık yoktur. Hz. İsâ ile ilgili ayetin aktarımından da anlıyoruz ki aynı durum nebiler için de geçerlidir. Bu gerçeği Hz. Peygamber şöyle ifade buyurmaktadır: "İnsan ölünce, bütün amelleri sona erer. Ancak üç hususta sevabı devam eder: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlât."[414]

Tarihte olduğu gibi, saygı duyulan insanlara sadece saygı duyulmakla kalmaz, iş çığırından çıkarılırsa, önce aşırı yüceltmek, sonra vesile kılıp medet ummak ve nihayetinde şirk

413 Yâsîn 36/52.

414 Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

koşmak kaçınılmazdır**.** Neticede Mekke müşriklerinin şirk koştukları putlarda, insanların evliya olarak gördüğü kişilerden başkası değildi. Bir insana atfedilen kutsiyet ölümünden sonra daha da artmakta ve belli bir süre geçtikten sonra mahiyetinden sapmaktadır. Mazi her zaman ve zeminde sihirli bir nitelik taşımaktadır. Ne hazindir ki aşağıdaki ayette buyrulduğu üzere ilah edinilen varlıklar kendileri bile ilahlaştırıldığının farkında değiller. O halde nasıl ilah olabilirler? *"Onların hepsini toplayacağımız gün, o müşriklere şunu deriz: "Haydi yerlerinize! Hem siz hem de ortaklarınız." Artık aralarını ayırırız. Ortakları şöyle derler: "Siz bize tapmıyordunuz ki! Bizimle sizin aranızda tanık olarak Allah yeter. Sizin bize taptığınızın farkında bile değildik."*[415]

Şirk koşan insanlar şirkin mahiyetine vakıf olamadıkları için kendilerini doğru yolda zannetmeye devam etmektedirler. Bu yüzden müşrik bir insandan şirkini itiraf etmesi beklenmemelidir. Zira şirk, nihayetinde bir sapma olduğu için, sahibinin gözünü hakikate kör eder. Kur'ân bunu şöyle ifade eder: "*Sapıklar, Allah'tan önce, kendilerine daha yakın gördükleri şeytanlara sarılırlar ama yine de doğru yolda olduklarını sanırlar."*[416]*; "Kim Rahman'ın Zikri'ne (Kur'an'a) bulanık bakarsa başına bir şeytan sararız; o, onun yakın arkadaşı olur. Şeytanlar bu gibileri yoldan çevirirler ama bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar."*[417]

Şirk affı mümkün olmayan bir günahtır: *"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, tercihini doğru yapan kişi için bunun altında olanı bağışlar"*[418] İşin vahametini göstermesi açısından, aşağıdaki ayetler çok büyük önemi haizdir. Eğer

415 Yûnus 10/28-29.
416 el-A'râf 7/30.
417 ez-Zuhruf 43/36-37.
418 en-Nisâ 4/48.

tevbe edilmezse, Allah'tan başkasına dua etmek, o varlığı ilah edinmek, yani şirk olduğu için, sonu ebedi cehennemdir.

Burada zina, haksız yere cana kıyma ve şirk mahiyeti taşıyan Allah'tan (c.c) başkasına dua etme ameli sonu hüsran olan işler olarak tasvir edilmektedir; *"Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâha dua etmeyen, haksız yere, Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar. Kıyamet günü onun azabı kat kat artırılır ve horlanmış olarak orada ebedî kalır. Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Kim de tövbe eder ve salih amel işlerse işte o, Allah'a, tövbesi kabul edilmiş olarak döner."*[419]

Allah'ın dışında dua edilen varlıklar, dünyada duaya cevap veremediği gibi ahirette de dua edenleri yüz üstü bırakıp kaybolacaklardır. *"Sonra da kendilerine şöyle denilecektir: 'Allah'tan başka O'na şerik saydığınız putlar nerede?' Onlar: 'Bizden uzaklaşıp ortadan kayboldular. Daha doğrusu, biz, taptıklarımızın (dua ettiklerimiz) bir hiç olduğunu, şimdi anladık. Meğerse bizim taptıklarımız, bir hiçten ibaretmiş.' İşte Allah, kâfirleri böyle şaşırtır."*[420] Buradaki dua kelimesini hemen-hemen her meal ve tefsir yazarı ibadet (kulluk) olarak çevirmektedir.[421]

---

419 el-Furkân 25/68.

420 el-Mü'min 40/74.

421 İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri,* Bekir Karlığa, 13/ 7016; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam vd (İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 2012), 6/598; Kutub, *Fî Zılâl-il Kur'an*, 12/545. Bu vesile ile ifade etmek isteriz ki ayetlerin anlaşılmasında her zaman bir ittifak söz konusu olmamaktadır. Müfessirler ayetlerin anlaşılmasında çeşitli sebeplerden dolayı farklı anlayabilmektedir. Farklı anlamanın hangi sebeplerden kaynaklandığına dair kapsamlı bir çalışma için bk. Muhammed Bahaeddin Yüksel, Kur'an'ı Farklı Anlama ve Nedenleri (Ankara Okulu Yayınları, 2017), 107-422.

Buradan anlaşıldığı üzere dua etmek başlı başına bir ibadettir. Dolayısıyla yardımı talep edilen varlığa dua ile seslenmek, ona ibadet etmek, kulluk yapmak anlamına gelmektedir. Zira dua, bir ibadet olmakla birlikte asında ibadetin özel bir formudur. Zira dua, sahibinin acziyetini itiraf edip iltica ettiği makamın kudretini teslim etmeyi ifade eder. Üstünkörü yapılan bir ibadet olmayıp son derece bilinçli ve kalpten gerçekleştirilen bir kulluk biçimidir. Allah Resulü; "*Dua ibadetin özüdür*"[422] buyurarak duanın ibadet olduğunu bildirmiştir. Zaten Allah'a ortak koşulduğu için, ayette Allah'tan (c.c) başkasına dua edenler kafirler olarak değerlendirilmektedir.[423] Belki sadece Allah'tan başkasına dua ettikleri için küfre girmiş değillerdir fakat, ayetten anlaşılıyor ki kafirler Allah'tan başkasına dua etmişlerdir. Ne hazindir ki hesap gününde ortak koşulan putların durumu meydana çıkıyor ve kendilerine dua edenlere görünmemek için kaybolup gidiyorlar. Ortak koşanlarsa iş işten geçmiş olmakla beraber, gerçeği anlamakta ve aslında ortak koştuklarının bir hiç olduğunu fark ederek hakikati itiraf etmektedirler.

Fatiha Suresi'nin beşinci ayeti de bu çerçevede bizim tezimizi doğrular şekilde *"Yalnız sana kulluk ediyor (olmak için), yalnız senden yardım diliyoruz"* şeklinde mânâ verenler de vardır.[424] Bu meal en uygun mealdir; zira Allah'tan başka-

---

422 Tirmizî, Deavât, 1.

423 Kur'ân'da "kâfir" kavramının hangi temel anlamda kullanıldığı ve gerçekte kafirlerin kimler olduğu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Bahaeddin Yüksel, "Kur'an'da Kâfir Kavramı", Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Din ve İnsan, ed. Yakup Hafızoğlu vd. (İstanbul: Kitap Dünyası, 2025), 61-101.

424 Senai Demirci- Semine Demirci, *Her Güne Bir Dua/Dua Sözleri Dua Öyküleri Dua Ayetleri* (Furkan Yayınları, 2002), 69. Not; Senâi demirci, kitabında *"Fâtihâ suresinden İşâratü'l-İ'caz mealiyle"* şeklinde bir dipnot düşmüş, adı geçen kitabı incelediğimiz halde bu meale rastlayamadık.

sından yardım istemek, o varlığa kulluk etmek, dolayısıyla o varlığı ilah edinmektir.

2.4. Sahih Dua'nın Keyfiyeti

Bu konu özelinde Kur'ân'a baktığımızda sahih duanın mahiyetine yönelik anlatımların bulunduğunu görmekteyiz. Kur'ân'da geçen bu sahih dua örnekleri, aynı zamanda inananlara nasıl dua etmeleri gerektiğine dair bir yol haritası ortaya koymakta ve tavsiye edilmektedir. Bu örnek dualardan bazıları şöyledir: "*De ki: 'Ey Rabbim! Şeytanların vesvese-lerinden sana sığınırım. Ey Rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.'*"[425]; "*De ki: 'Rabbim! Bağışla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın*!'"[426] "*De ki: 'Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen, konuk edenlerin en hayırlısısın*.'"[427] "*De ki: 'Rabbim ilmimi artır.'*"[428] Duaya "Rab" ismiyle hitap edilerek başlanmasını öğütleyen ayetler, duanın da bir terbiye metodu olduğunu göstermektedir.

Dua, kalpten Rabbe açılan en içten, pazarlıksız ve samimi bir kapıdır. Dua, insanın küçüklüğünü kabul edip kuvveti sınırsız olana yönelişidir. Dua, en girift durumlarda bile umut ışığı yakan sessiz bir sığınmadır. Dua, ruhun tatmini, kalbin sükunudur. Dua dilin sustuğu zaman kalbin konuştuğu içsel bir dildir. Dua, insanın sahibine en yakın olduğu andır. Dua, kaderin insanı sürüklemesine teslimiyet göstermek değil, umutla rahmeti aramaktır. Her dua bir arayıştır. Hakkında verilecek hükmün sonucuna vakıf olmadan tesli-

425 el-Mü'minûn 23/97-98.
426 el-Mü'minûn 23/118.
427 el-Mü'minûn 23/29.
428 Tâhâ 20/114.

miyet göstermektir. Bizler de bu duygu ve düşüncelerle, Kur'an'dan esinlenerek, tevhidî ve sahih dualar oluşturabiliriz: "Ya Rabbi! Bizlere imanı sevdir ve onu kalbimize süslü göster! Bizlere küfrü, isyanı ve fıskı da kerih göster!".[429] "Ey Rabbim! Sen sonsuz ve sınırsız bağışlayansın. Her günahı, her zaman, herkes için bağışlayabilirsin. Beni de bağışla".[430] "Kalbimi kötü duygulardan temizle. Dünyamı da ahireti mi de aydınlat!".[431] "Gizli yakarışlarımı duy. İçimden geçenleri hayra çevir".[432]

Örneğin kabrin başında, vefat etmiş bir yakınına dua etmek isteyen kişi, dirilere indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim'i ona okumak yerine, şu şekilde dua edebilir: "Ya Rabbi! Kişinin anne-babasından, sevdiklerinden, eşinden-dostundan, kardeşlerinden kaçacağı, herkesin kendi derdine düşeceği,[433] işlerin yalnızca sana döndürüldüğü, kimsenin başkası adına bir şey ödeyemeyeceği,[434] kimseden fidyenin ve şefaatin kabul edilmeyeceği o günde[435] ona rahmet eyle, yardımından mahrum bırakma Allah'ım! Amel defterini sağ tarafından alan,[436] aldığı muştudan dolayı gözleri ışıldayan, yüzleri ağaran, sevinçle cennetine koşan o bahtiyar kullarından eyle. Amel defterini eline aldığında, 'Alın! Kitabımı okuyun! Ben zaten bugünüme kavuşacağımı biliyordum.' diyen o mutlu kullarından eyle."[437] "Korku ve dehşet içerisinde 'Bu kitaba

429 el-Hucurât 49/7.
430 ez-Zümer 39/53.
431 et-Tahrîm 66/8.
432 Kâf 50/16.
433 Abese 80/34-37.
434 el-İnfitâr 82/19.
435 el-Bakara 2/123.
436 el- İsrâ 17/71.
437 el-Hâkka 69/19-20.

ne olmuş ki büyük-küçük demeden her şeyi sayıp dökmüş,[438] keşke amellerimle aramda mesafeler olsaydı, keşke toprak olsaydım,[439] keşke ölüm her şeyi bitirmiş olsaydı'[440] diyen o bedbaht kullarından eyleme. Amel defterini sol tarafından ve arka tarafından almış[441] yüzleri kararmış gözleri kasvetle dolmuş ve bedbaht olmuşlardan eyleme Allah'ım! 'Ben sizden razı siz de benden razı olarak girin cennetime, girin has kullarımın arasına!'[442] buyurduğun müjdelenmiş kullarından eyle. Mahcup ve mahzun eyleme Allah'ım! Mahşerde hesabını kolay eyle, ona rahmet ve merhametinde muamele eyle Allah'ım! Settâr isminle ayıp ve kusurlarını ört. Gaffâr isminle mağfiret et. Tevvâb isminle tövbesini kabul buyur. Afüvv isminle affet. Rahmân isminle rahmet et. Rahîm isminle merhamet et Allah'ım!".

438 el-Kehf 18/49.
439 en-Nebe 78/40.
440 el-Hâkka 69/27.
441 el-İnşikâk 84/10.
442 el-Fecr 89/28-30.

SONUÇ

Duanın sapmaya uğradığı her seslenişte, tıpkı saraylarda toplumdan habersiz krallar gibi kullarının basit ve cüzi işleriyle meşgul olmayacak kadar yüce, istirahatinde rahatsız edilemeyecek kadar ulaşılmaz bir Allah tasavvuru yattığını görmemek mümkün değildir. Ehl-i Kitabın evreni altı günde yaratan Allah'ın yedinci günde dinlendiği yönündeki yerleşik inancı, kaçınılmaz olarak istirahatinde rahatsız edilmemesi gereken yüce yaratının kulların işlerini yürütmesi için aracılara, şefaatçilere ihtiyaç hissettireceği aşikardır. Benzer şekilde günaha batmış olan ellerini semaya kaldırıp yaratıcısından dua ile bir şeyler talep etmeye hakkı olmadığı, nasıl ki bir sultanın sarayına elini kolunu sallayarak girmek akıl dışıdır, aynı şekilde günahkar kulların da Allah'tan bir şey talep edecekleri zaman, Allah'ın katında çok değerli aracıların şefaatiyle isteklerini iletebileceği ve ancak bu şekilde dualarının kabul edileceğine ikna edilmiş sûfî çevrenin müdavimi olan müritler de rabıta gibi seanslarla Allah'a değil, sözde O'nun katında son derece değerli ve yüce olan şeyhlerine yönelmiş, ondan medet ummuş, ondan himmet beklemiştir. Gerek Ehl-i kitap olsun gerek tasavvufî veya benzer başka inanış sahipleri olsun, duanın mahiyetinde bozulma yaşayan bütün yönelişlerde "uzak Allah tasavvuru" anlayışının temel bir parametre olduğu görülmektedir. Bu tür tasavvurlarda, yüceltmedeki dengesiz yöneliş, önce yüceliği bahanesiyle Allah Teâlâ'dan uzaklaştırılmakta, sonra da çok uzaklaştırılan Allah'a (c.c) ulaşmak için O'na yakınlaştıracak

aracılar/şefaatçiler peydahlanmaktadır. İşte, Allah Teâlâ'nın "müşrik" dediği Mekkeli sapkınların içinde bulunduğu şirk, tam da bu anlayıştır.

Kur'ân'da bulunan Allah'ın kullarını işitmesi, görmesi, şah damarından daha yakın bir şekilde onlara yakın olması, kalplerde deveran eden duygu ve düşünceleri biliyor olması, karanlık bir gecede karanlık bir zemine dahi saklansa Allah Teâlâ'nın kullarının dile getirmediği içsel seslenişleri dahi duyuyor olması, bütünüyle Mekke müşriklerinin bu "uzak Allah tasavvurunun" tashih edilmesine yöneliktir. Oysa Allah Teala göklerin ve yerlerin hükümranlığını eline almış, arşa istiva etmiş, yani varlığın (melekût) yönetiminin başına geçmiş ve bulutların sevk edilip yağmurun yağdırılmasını, güneşin ve ayın dünyayı ısı ve ışığıyla ısıtıp aydınlatmasını sağlamış, insanoğlunun sayım ve dökümünden aciz kaldığı nice şeylerin idare ve sevkini tanzim etmiş ve her an etmektedir. "O, her an bir iş üzerindedir." İnsanoğlunu yaratmadan önce onun ihtiyaç duyulabileceği her şeyi önceden var etmiş ve insanın emrine boyun eğdirmiştir. Bu kusursuz sistem devam ederken insanı da yaratmış, fakat onu yeryüzünde pusulasız bırakmamış; kitaplar ve elçiler göndererek varlığının sebebini ve gideceği dosdoğru yolu ona göstermiştir.

Bu görevlerin başında şüphesiz Allah'a (c.c) kulluk gelmektedir. Kulluk nedir, nasıl yapılır, elçilerinin örnekliğinde göstermiştir. Bu elçiler kulluğun yalnızca Allah'a (c.c) yapılması demek olan "tevhit" ve Allah'a (c.c) eş koşmak demek olan "şirk" kavramını toplumlarına anlatmışlar, şirkin tüm doğru amelleri silip süpürdüğünü bildirmişlerdir. Kur'ân'ın en temel konusu tevhit ve şirk olmuştur. Lakin Kur'ân, Allah Teâlâ'nın varlığı konusunu gündemine alıp tartışmamıştır. Zira muhatabı olan Mekke halkı Allah'ın varlığına, yeri-

göğü yarattığına, rızkı verenin Allah olduğuna iman etmektedir. Sorun Allah'ın varlığında veya yaratmasında değildi, sorun Mekkeli müşriklerin Allah'ın birliğine (tevhit) dair yanlış tasavvurlarında idi. İşte bu yanlış tasavvur, varlığın yönetiminde insanların günlük basit ve cüzi işlerini takip etmekten yüce olduğunu düşünerek uzak bir Allah tasavvurunu inşa etmiş, ardından da uzaklaştırdıkları o Allah'a ulaşmak için, O'nun dunundan/yakınından/rütbece altında olanlardan medet ummuş, onlara seslenmiş, onlardan himmet beklemişlerdir. Şirkin temelinde yatan bu uzak Allah anlayışı, şirkin bütün farklı türevlerinde temel bir parametre olarak mevcuttur.

Sayı olarak Allah'ı (c.c) bir bilen insanların bir kısmı, zaman içerisinde O'na sıfatlarında ortak koşmaya başlar hale gelmişlerdir. Dinin sahibi sadece Allah (c.c) olduğu halde, şirket dini haline getirerek, Allah'a (c.c) yakınlaşma vesilesi adı altında, bir sürü aracılar, sahte rabler ve ilahlar edinmişlerdir. Oysa Allah (c.c) insana şah damarından daha yakın olduğunu bildirmektedir.

İnsan bazen aşkın olanla içkin olanın hiçbir zaman mukayese edilmeyeceğini aklından çıkarmaktadır. Hiçbir şey yaratamayan, kendisi yaratılmış olan, kendisine de başkasına da zarar ve fayda sağlamaya malik olmayan bazı varlıklar, yaratan, yaşatan, rızık veren, duaları, tövbeleri, ibadetleri kabul eden, şifa veren, her şeyi görüp, bilip, duyan, Allah (c.c) kadar sevilmiş, Allah (c.c) kadar korkulmuş, Allah'tan (c.c) istenmesi gereken şeyler onlardan istenir olmuştur. Hakimiyette ulûhiyette Rububiyette esmâ ve sıfatlarda Allah'a (c.c) ortaklar koşulmuştur. Allah (c.c) ise bu özelliklerin yalnızca kendisine has özellikler olduğunu, bu özellikleri başkasına atfetmenin şirk olacağını ve tövbe edilmemesi halinde, şirk üzere ölenlerin ahirette asla affedilmeyeceğini kesin

bir ifade ile beyan buyurmuştur. Yazılı literatürde ve günümüz Müslümanlarının pratiğinde görmekteyiz ki şeyh, kutup, kutbu'l-aktap, gavs ve benzeri isimlere sahip önderler sözde "Allah'ı yüceltme" bahanesiyle şirki sistematik bir temele oturtmuş hem kendisi hem de nice insanları şirkin cehenneme uzanan yolunda adeta "hak yolun yolcusu" zannı ve aldanmışlığında heder etmiştir.

Şirk, Allah'ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde ve ibadet edilmede O'na ortak kabul etmek demektir. Kur'an'a göre bu, affedilmez bir günahtır ve insanın hem dünya hem de ahiret hayatını felakete sürükler. Duanın şirkle ilişkisi ise, dua ederken Allah'tan başkasını aracı kılma veya doğrudan başkasına yönelme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Şirk bazen canlı-cansız varlıkların kutsanması, bazen peygamber ve salih insanların aşırı yüceltilerek ilahlaştırılması, bazen heva hevesin ilah edinilmesi şeklinde tezahür etmiştir. İnsanlar birçok alanda şirk koştuğu gibi, bir ibadet olan dua konusunda da şirk koşmuşlardır. İlk insandan günümüze şirk çeşitleri hep çoğalarak ve şekil değiştirerek devam edegelmiştir. Kur'an'da ibadet kavramının en temel tezahürlerinden biri olan dua, Allah'a yönelişin, ihtiyaçların arzının ve kulluğun sözlü ifadesi olarak tanımlanabilir. Ne var ki tarih boyunca dua, yanlış anlamalar, geleneksel sapmalar ve din dışı etkilerle asli mahiyetinden uzaklaştırılarak, şirkle iç içe geçmiş bir yapıya bürünmüştür.

Daha önceleri bir nesnenin karşısına geçip secde eden ve ondan bir şeyler isteyen insanlar bugün de o nesnelerin yerine başka şeyleri koymuşlardır. Bazen dini veya siyasi liderlerini ilahlaştırmışlar, onların isteklerini karşılayacak güçte olduklarını vehmetmişler, bazen bir ağaca çaput bağlayarak oradan medet ummuşlar, bazen nazar boncuğu veya muska denen şeylerden fayda beklemişler, bazen de bir kabrin ba-

şına giderek oradan yardım talep etmişleridir. Hatta falanca baba, falanca dede falanca efendi ismiyle yüzlerce türbe icat edilmiştir.

Dua, Kur'an'da açıkça yalnız Allah'a yöneltilmesi gereken bir ibadet olarak tanımlanmıştır. Peygamberlerin Kur'an'daki duaları bu konuda en sahih örnekleri teşkil etmektedir. Ancak tarihsel süreçte gerek halk inançları gerekse bazı tasavvufî yaklaşımlar duanın mahiyetini bozmuş, sahih dua anlayışı yerini hurafelere ve şirk unsurlarına terk etmiştir.

Kur'an'da dua ederken yapılan yanlışlar açıkça eleştirilmiştir. Özellikle aracı kabul edilen veli, şeyh ya da ölmüş kimselere yöneltilen dualar, tevhit inancına zarar vermekte ve şirk kapsamında değerlendirilmektedir. Dua, Allah ile kul arasında doğrudan bir bağdır ve bu bağa başka bir varlığı dâhil etmek, Kur'an'a göre kabul edilemez bir sapmadır.

Sahih dua, içten, samimi, bilinçli ve sadece Allah'a yöneltilen bir yöneliştir. Kur'an'da yer alan peygamber duaları, bu sahih dua anlayışının en güzel örnekleridir. Dua, sadece istemek değil; aynı zamanda teslimiyet, tevekkül ve kulluk şuurunun da bir yansımasıdır.

Günümüz Müslümanlarının önemli bir kısmı, dua konusundaki yanlış anlayışlardan dolayı farkında olmadan şirke düşebilmektedir. Bu durum, Kur'an'ın doğru anlaşılmasının ve tevhid inancının yeniden ihyâ edilmesinin zaruretini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma boyunca hem şirk hem de dua kavramları Kur'ânî bağlamda incelenmiş, aralarındaki ilişki çok boyutlu olarak ele alınmış, dua ibadetinin şirkten arındırılması gerektiği ve Kur'an'ın belirlediği ölçüler dâhilinde ifa edilmesinin zorunlu olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tevhidi bilinçle yapılan her dua, kul ile Rabbi arasında kop-

maz bir bağ oluştururken, şirk unsuru içeren dualar ise bu bağı zedeler ve kişiyi Allah'tan uzaklaştırır. Bu çalışmanın gayesi, bu ince çizgiyi ortaya koymak ve sahih dua anlayışına katkı sunmaktır.

KAYNAKÇA

Abduh, Muhammed - Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm Tefsiru'l Menâr*. çev. Mehmet vd. Erdoğan. 6 Cilt. İstanbul: Ekin Yayınları, 2011.

Aclûnî, İsmail bin Muhammed. *Keşfü'l Hafâ*. çev. Mustafa Genç. 4 Cilt. İstanbul: Bekâ Yayıncılık, 2019.

Akbana, Şeyh Abdulselam. *Resulullah'ın Dilinden En Güzel Dualar*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2016.

Aktaş, Erhan. *Hangi İslam*. Ankara: Kişisel Yayınlar, 7. Basım, 2020.

Akyüz, Hüseyin. "Ebû Reyye'nin Tevessül Hadisi Konusundaki Görüşlerinin Tahlili". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/3 (2011), 35-72.

Alıcı, Mustafa. "Şefaat" T*ürkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 26 Şubat 2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/sefaat

Ateş, Süleyman. *Kuran Ansiklopedisi 30 Cilt*. Yeni Ufuklar Neşriyat, 2002.

Aydın, Ferit. *Tarikatta Rabıta ve Nakşibendilik*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2000.

Bayancuk, Halis. *El Esmaul Husna*. 2 Cilt. İstanbul: Tevhid Basım Yayın, 1. Basım, 2020.

Bayındır, Abdülaziz. *Kur'an Işığında Aracılık ve Şirk*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2015.

Bayındır, Abdülaziz. *Kur'an Işığında Tarikatçılığa Bakış*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.

Beydâvî, Muhammed eş-Şirâzî. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Beydavi Tefsiri*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2011.

Beydâvî, Muhammed eş-Şirâzî. *Muhtasar Beydâvî Tefsiri Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. çev. Şadi Eren. İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011.

Kaynakça

Boylu, İsmail. *Kur'an'dan Duâ Ayetleri Peygamber Efendimizin Dilinden Dualar Türkçe Okunuşu Ve Anlamı*. Konya: Kitapmatik Yayınları, 6. Basım, 2014.

Buhârî, Muhammed bin İsmail. *Zübdetü'l Buhârî*. çev. Ömer Ziyaeddin Dağıstânî. İstanbul: Hisar Yayınevi, ts.

Buhârî, Muhammed bin İsmail. *Sahîh-i Buhârî Muhtasar Tecrîd-i Sarîh*. çev. Abdullah Feyzi Kocaer. 2 Cilt. Turkuvaz Matbaacılık, 2013.

Bulaç, Ali. *Kur'an Dersleri Meal-Tefsir Dirasatu'l-Kur'an*. ed. Esad vd. Hocalar. 4 Cilt. İstanbul: Çıra Yayınları, 2016.

Cevzî, ibn Muhammed ebu'l Ferec. *Zadü'l-Mesir: fi ilmi't-tefsir*. çev. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.

Cevziyye, İbn Kayyım el. *Bedâi'u'ttefsîr*. ed. Harun Öğmüş vd. çev. Ahmet vd. Ağırakça. İstanbul: Polen Yayınları, 2011.

Cilacı, Osman. "Dua". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/529-530. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Çelik, Ömer. *Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2013.

Demirci, Senai - Demirci, Semine. *Her Güne Bir Dua/Dua Sözleri Dua Öyküleri Dua Ayetleri*. İstanbul: Furkan Yayınları, 2005.

DİA. "Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Din İşleri Yüksek Kurulu. *Çocuklara Allah için kullanılan isimler verilir mi*. Erişim 02 Ocak 2025. https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/6/cocuklara-allah-icin-kullanilan-isimler-verilir-mi

Döndüren, Hamdi. "Şamil İslam Ansiklopedisi". *Ca'feriyye*. ed. Ahmed Ağırakça. C. 7. İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1999.

Durmuş, Mehmet Ali. *Kur'an'a Göre Şefaat*. Ankara: İşaret Yayınları, 2017.

el-Kattan, Ahmet vd. *Tağut*. Konya: Esra Yayınları, 2016.

el-Matüridi, Ebu Mansur - Topaloğlu, Bekir. *Kitabüt Tevhid Açıklamalı Tercüme*. Ankara, 2002.

Ersöz, Muhammed. "Tefsirlerde Müşriklerin İnkâr Sebebi Olarak Şirki Allah'ın Meşietine Bağlama Sorunsalı". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 93-113.

Erul, Bünyamin - Keleş, Ekrem. *Kutsal İklimde Dua*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 16. Basım, 2018.

Eryarsoy, M. Beşir. *İman ve Tavır*. İstanbul: Şafak Yayınları, 3. Basım, ts.

Esed, Muhammed. "Yunus suresi (10. sure) - Muhammed Esed meali - Kur'an Ayetleri". Erişim 06 Kasım 2024. https://www.kuran-ayetleri.net/araf-suresi/muhammed-esed-meali

Gezer, Ahmet. "Kur'an'da Şirkin İptalinde Vâridt Olan İfadelerin Dilsel Özellikleri". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 129-148.

Güler, Zekeriya. "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri". *Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi* 2/1 (1997).

Gürkan, Feride. *Âyet Ve Hadisler Işığında Şirk ve Müşrikin Psikolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Hasenî, ibn Acîbe. *Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd.* ed. Mustafa Bahadıroğlu. çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 4. baskı., 2011.

Hulûsi, Ahmed. *Dua ve Zikir*. İstanbul: Kitsan Kitap Basın Yayın Dağıtım, 35. Basım, 2006.

Hüsrevoğlu, Mehmet. *Kur'an da Zikir ve Dualar*. Kayseri: mhusrev@hotmail.com, 2. Basım, 2016.

İbnKesir, Ebü'l-Fidâ - Karlığa, Bekir. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. 16 Cilt. Çağrı Yayınları, 1983.

İncil - Müjde İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 5. Basım, 1991.

İslamoğlu, Mustafa. *İman Risalesi*. İstanbul: Denge Yayınları, 1993.

İslamoğlu, Mustafa. *İslam Nedir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.

İslamoğlu, Mustafa. *Kur'an Sürelerinin Kimliği*. İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011.

İslamoğlu, Mustafa. *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsir-Mushafsız (Hafız Boy-Ciltli)*. Düşün Yayıncılık, 2024.

Kahtani, Said. *Şifalı Dualar*. çev. Harun Yıldırım. İstanbul: Mercan Kitap, 2013.

Kahveci, Necdet. *Faziletli Dualar*. İstanbul: Bayzem Yayınları, ts.

Kahveci, Necdet. *Nurlu Dualar*. İstanbul: Bayzem Yayınları, ts.

Kahveci, Necdet. *Sırlı Dualar*. İstanbul: Bayzem Yayınları, ts.

Kanter, Özden - Teke, Fatih. *62*. "İmâm Mâtürîdî'de Şirk Kavramı ve Türk-İslam Kültürüne Yansımaları". *Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan: Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu*, 519-535.

Karagöz, İsmail. *Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esma-i Hüsna* Akara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Karaman vd, Hayrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 7. Basım, 2020.

Karataş, Şuayip. "Kur'ân'da Tevhidin Zıttı Olarak Şirk Kavramı". ed. Atilla vd. Yargıcı. *Hz. İbrâhim (as) ve Nübüvvet Sempozyumu. ed. Atilla Yargıcı-Mahmut Öztürk* 1 (2019), 199-222.

Kaşeli, Ali Rıza. *Büyük Dua Kitabı*. İstanbul: Merve Yayınları, ts.

Kaya, Ali Mevlüt. *Büyük Dua Kitabı - 2*. Akit, ts.

Kaya, Ebubekir Sıddık. "Tarikatçıların İslam'a Bir Faydası Olmuş mu Şu Ana Kadar". *facebook.* 01 Mart 2025, 10:30. Erişim 01 Mart 2025. https://www.facebook.com/reel/641322274929833

Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli*. ed. Saffet Bakırcı. Konya: Armağan Kitaplar, 2017.

Kolektif. *Tevrat*. Ankara: Dorlion Yayınları, 2019.

Korkmazgöz, Rıza. "Tevhidi Bozan Bir Olgu Olarak Şirk: Kur'an'da Şirkin Kavramsal Anlam Alanı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (31 Mart 2020), 55-94.

Köksal, M.âsım. *Hz. Muhammed ve İslâmiyet Medine Devri*. 2 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1981.

Köksal, Taşkın (ed.). *Zebur*. Ankara: Yason Yayıncılık, 2017.

Kurtubi, İmam. *el- Câmiu li Ahkâmi'l Kur'an*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 4 Cilt. Istanbul: Burûc yayınları, 2. Basım, 1997.

Kuşeyri, Abdülkerim. *O'nun Güzel İsimleri Şerh-i Esmaillahi'l-Hüsna*. çev. Cevher Caduk. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2. Basım, 2012.

Kutub, Seyyid. *Fizılâl-İl-Kur'an*. çev. M. Emin vd. Saraç. 16 Cilt. İstanbul: Madve Yayınları, 3. Basım, ts.

Küçük, Ali. *Besâiru'l -Kur'an tefsiri*, 2021.

Macit, Nadim. *Kuran ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum*. Konya: Ribat Basın Yayın, 1992.

Matüridi, Ebu Mansur. *Kitabü't-Tevhid / Açıklamalı Tercüme*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 6. Basım, 2014.

Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân tercümesi*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Ensar, 1. Basım., 2015.

Mevdudi, Ebu'l Ala. *Kurana Göre Dört Terim*. çev. Osman Cilacı. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Mevdûdî, Ebu'l Al'â - Bulaç, Ali. *Tefhimu'l Kur'an: Kur'an'ın anlamı ve tefsiri*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

Muhammed, bin İbrahim vd. *Pratik Akaid Dersleri*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Ümmülkura Yatınları, 2008.

Mutçalı, Serdar. *Arapça - Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayınlar, 2012.

Nevevî, İmam. *Ezkâr Dua ve Zikirler*. 2 Cilt. İstanbul: Semerkand Yayınları, 3. Basım, 2022.

Okumuş, Namık Kemal. *Bütün Yönleriyle Şirk*. Araştırma Yayınları, 2015.

Okuyan, Mehmet. *Kur'an Meal-Tefsir: Geniş Açıklamalı (Ciltli)*. Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022.

Özemre, Ahmet Yüksel. "Câhiliye Çağı Şirkinin Kalıntıları". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* XXV/1 (1996), 11-23.

Özkan, Ercümend. *Tasavvuf ve İslam*. Ankara: Anlam Yayınları, 2024.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Allah ile Aldatmak*. İstanbul: Yeni Boyut, 2009.

Paksu, Mehmed. *Peygamberimizden Günlük Dualar*. ed. Abdurrahman Alp. İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2015.

Pamuk, Arif. *Resulüllah'ın Dilinden Sureler ve Dualar, Fazileti, Esrarı, Hikmeti*. Pamuk Yayıncılık, 2009.

Râzî, Fahruddin - Yıldırım, Suat. *Tefsir-i kebir = Mefâtihu'l-gayb*. ed. Ahmet Ünalmış. 18 Cilt. İstanbul: Huzur Yayıncılık, 1988.

Sahîh-i Buhârî Muhtasar Tecrîd-i Sarîh. çev. Abdullah Feyzi Kocaer. 2 Cilt. Turkuvaz Matbaacılık, 2013.

S, Thomas J. O'shaughnessy - Kara, Çeviren: Ömer. "Allah'a Yabancılaşma: Şirk". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (01 Haziran 1998), 361-374.

Salih el Müneccid, Şeyh Muhammed. "Ömer, Abbas'ın -Allah onlardan razı olsun- Makamı ile Allah Azze ve Celle'ye Tevessülde Bulunmadı - İslam Soru-Cevap". *İslam Soru ve Cevap*. Erişim 15 Temmuz 2025. https://islamqa.info

Salihoğlu, İbrahim. *Hikmetli Dualar*. Istanbul: Bayzem Yayınları, ts.

Sarmış, İbrahim. *Tasavvuf ve İslam*. İstanbul: Ekin Yayınları, 8. Basım, 2017.

Sinanoğlu, Mustafa. "Şirk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/193-198. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Sofuoğlu, Cemal. *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Suyûtî, Celalettin. *Celâleyn Tefsiri Kelime Anlamlı ve Açıklamalı Tercüme*. çev. Talha vd. Alp. 5 Cilt. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012.

Suyûtî, Celalettin - Yıldız, Zekeriya. *Hadislerle Kur'ân tefsiri ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-mensûr*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 1. baskı., 2012.

Şahan, Ramazan. "Medeni Sureler de Şirk Anlayışının Ele Alınış Biçimi". *Kur'an Nûzülünün Medine Dönemi (X. Tefsir Akademisyenleri Buluşması)*, 285-322.

Şankıti, Hafız ibn Kesir Şeyh Muhammed Emin. *Vesile Edinmek Hakkında*. çev. Ebu Turab bin Abdurrahman Sivasi. Kitap ve Sünnete Davet Neşriyat, 2015.

Şeriati, Ali. *Dua*. İstanbul: Bir Yayınları, 3. Basım, 1990.

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

Taberi, İmam. *Taberî Tefsiri*. çev. Mehmet Keskin. 6 Cilt. İstanbul: Ümit Yayıncılık, ts.

Tok, Fatih. "Şirkin Tevhide Dönüştürülmesinde İlahî Metot". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 11/2 (01 Eylül 2019), 713-733.

Tokoğlu, Hüseyin. *Büyük Dua Kitabı*. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2001.

Tunç, Cihat. "Şirk (Ortaklar Edinmek) ve Günah Problemi". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına] (2001), 29-36.

Ünal, İbrahim. *Kur'an ve Sünnet'ten Dualar*. ed. Abdurrahman Alp. İstanbul: Nesil Yayın Grubu, 2013.

Ünlü, Ahmet Mahmut. "Kabir ehlinden yüzü suyu hurmetine istemek şirkmi". haz. Tekstil sanayi. Yayın Tarihi 18 Ocak 2016. https://www.youtube.com/watch?v=68cUoWAeJYY

Yavuz, Yusuf Şevki. "İlâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 06 Kasım 2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ilah

Yavuz, Yusuf Şevki. "Tevessül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/6-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. çev. İsmail Karaçam vd. 10 Cilt. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 2012.

Yıldırım, Harun (ed.). *Dua Hazinesi Dua İle Tedavi Rukye*. İstanbul: Sağlam Yayınları, 2012.

Yıldırım, Yakup. *Kalbe Dokunan Dualar*. İstanbul: Yayın Dünyamız Yayınları, 2. Basım, 2017.

Yılmaz, Sinan. *Tevessül Haktır*. Feyyaz Bilim Ve Gelişim Derneği, ts.

Yiğit, Mustafa. *Amentü şerhi*. Kayseri: el-Âsar Yayınları, ts.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Kur'ân Ayetlerinin Yorumunda Kur'ân Bütünlüğünün İhmali: Eyyûb (as) Kıssası Örneği". *Nisar* 7 (2026), 57-98.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Kur'an'da Kâfir Kavramı". *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla Din ve İnsan*. ed. Yakup Hafızoğlu vd. İstanbul: Kitap Dünyası, 2025.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. "Uluslar Arası Din ve Medeniyet-1 Sempozyumu Din ve Sağlık". *Tebliğler Kitabı cilt-2*. ed. Erhan Yar - Mesut Şen. Elazığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2021.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. *Kişiliği Bağlamında Kur'an'da Hz. Muhammed*. İlahiyât, 2022.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. *Kur'an'ı Farklı Anlama ve Nedenleri*. Ankara Okulu Yayınları, 2017.

Zemahşerî - Ünal, Harun. *El-Keşşâf*. İstanbul: Ekin Yayınları, 2016.

Zindani, Abdulmecid. *Kur'an ve Kainat Ayetleri Işığında Tevhid Bilinci*. çev. Üy Mevlüt Kula. Asalet Yayınları, 2021.

Kâfirler hoşlanmasalar da siz (ey mü'minler!)
Dini yalnız Allah'a has kılarak (tevhid üzere) O'na dua edin.
(Mümin suresi 14)

Kitap Dünyası
9 786258 632088
www.kitapdunyasi.com.tr
/kitapdunyasiyayingrubu